

711
198

72

1966

11

O rizont

DM 6033.

P 148

orizont

REVISTA A UNIUNII SCRITORILOR
DIN REPUBLICA SOCIALISTA ROMANIA

11

Timișoara

noiembrie 1966

Anul XVII (151)

10.980.

CUPRINSUL

<i>Andrei A. Lilliu</i> : Cu privire la izvoarele culturii contemporane occidentale	3
<i>Pavel Bellu</i> : Candoare, Ora calmă, Plîngerea poetului dac	10
<i>Nichita Stănescu</i> : Invitație către o nimfă	13
<i>Ion Stoia-Udrea</i> : Locuri și momente de răscruce bănățene	14
<i>Damian Ureche</i> : Poem cu Timișoara	26
<i>Dan Rebreanu</i> : Drumul spre pîrlul cu raci	27
<i>D. Sinițeanu</i> : Planul topografic	32
<i>V. Birou</i> : Orașul primelor becuri electrice	36
<i>Vladimir Ciocov</i> : Nu voi putea să văd atîlea, în românește de <i>Andrei Dumitresți</i>	41
<i>Adrian Munțiu</i> : Memoria zăpezii, Pe nisipuri, departe	45
<i>Vasile Zamfir</i> : Anii copilăriei	46
<i>Valentina Cocișiu-Dima</i> : Nocturnă în allegro	47
<i>Lucian Bureriu</i> : Hamlet și Iereastră verde, Faptu-n muzică	53
<i>Aurel Turcuș</i> : Apă	54
<i>Ileana Roman</i> : Pămîntul pînă sus	54
<i>Ligia Tomșa</i> : Cinlecele cîmpiei	55
<i>P. Anton</i> : Moment autobiografic	55

Orientări

<i>Hertha Perez</i> : Ștefan Zweig, eseistul	56
--	----

Din lirica universală

<i>Charles Baudelaire</i> : Străinul, în românește de <i>Ana Grada</i>	64
<i>Valery Larbaud</i> : Imagini, în românește de <i>Tășcu Gheorghiu</i>	64
<i>André Breton</i> : L'Union libre, în românește de <i>Șerban Foarță</i>	68
<i>Jacques Prevert</i> : Plaja nisipurilor albe, în românește de <i>Ion Aricișanu</i>	68
<i>René Char</i> : În sănătatea șarpelui, în românește de <i>Constantin Crișan</i>	69
<i>Pierre Jean Loue</i> : O singură femeie adormită, în românește de <i>Al. Jebeleanu</i>	69

Cronica literară

<i>Cornel Ungureanu</i> : Emil Botta: „Poezii”	70
<i>Mihail Petroveanu</i> : Victor Felea: „Revers citadin”	72
<i>Șerban Foarță</i> : Haralambie Tuțui: „Poezii”; <i>Radu Cârnelci</i> : „Orgă și iarba”	75

A r t e

<i>Gh. Paolescu</i> : Aspecte ale creației muzicale din Banat	79
---	----

Istorie literară - documente

<i>Al Crișan</i> : O revistă timișoreană, „Vrerea”	86
<i>Gh. Atanasiu</i> : Cu o echipă monografică într-un sat bănățean	86

Cărți - reviste

<i>C. N. Mihalache</i> : <i>Paul Cornea</i> : „De la Alexandrescu la Eminescu”	91
<i>I. Panica</i> : <i>V. Brădățeanu</i> : „Drama istorică națională”	92
<i>M. C.</i> : <i>Ion Hobana</i> : „Viitorul a început ieri”	93

*F*ăgăraș — împărăție de piatră...
 Tăiat, macul soarelui se rostogolește
 pe stînci; seara vine cu pași albaștri;
 și, din iezer, adîncul scîlpă,
 ca pe niște simburî, primele aște.
 Tăcere materială — muzica piscului...
 Oră profundă, de meditație, a Pămîntului.

Trăiesc ora calmă a Pămîntului;
 deși poate că undeva cratere stîNSE
 aduc, din adînc, boncănitul metalic
 al iadului; fluvîi demente, sărînd
 din mîncă, devorează cu fălci galbene
 uscatul. Drame nenumărate se succed
 între ceasul alb, polar,
 și cuptorul verde-al Fecuatorului.
 Cu toate acestea, eu trăiesc
 ora calmă a Pămîntului.

Și, dacă ridic ochii spre cer, toată
grafica lui de aur mi se imprimă
în suflet. De-asupra, alte frunzi
de lumină gîndesc în tăcere; iar
dacă privesc prin oglinda neagră
a pămîntului, de cealaltă parte,
întrezăresc — aprins — spinul soarelui.

Aici, e noapte. Văile tac, săpate
în piatră și somn. Dincolo, miriade
de plante se prînd, cu degete verzi,
de sfoara galbenă a luminii;
delfinii se sculptează în albastru;
iar paseri albe, trecînd peste ape
ca niște cuvînte, liniștesc veacul oceanului

Pămîntul e viu. Pămîntul gîndește.
Și — între piscul de diamant al
Himalaiei și pata albastră
a mării — se deschide,
triunghiular și inteligent,
ochiul imens al Pămîntului...

*Stau cu piatra frunții
 sprijinită în palmă :
 afară, de milenii
 cade aceeași ploaie săracă ...
 Gustînd amara cenușă
 a zilei,
 mă întreb :
 pentru ce ni se dau norii ?*

*Cînd unica mea bucurie
 este cerul albastru —
 pentru ce mi-l furî,
 nor trecător ?
 De ce-mi bei lumina
 și de ce-mi muști
 obrazul sfintei mele surori,
 Buna Lună ?*

*Zamolxe, ascunsule !
 Zamolxe, înțeleptule !
 Dacă Marele Poet
 nu ar fi așezat pămîntul
 între soare și lună,
 eu n-aș putea viețui aici
 nici o clipă !*

PAVEL BELLU

INVITAȚIE CĂTRE O NIMFĂ...

*Nu locuiește nimeni pe acest glob
nici privirea nici albastrul.
Gîndul de-o silabă-i șchiop
potcovit cu alabastru.
De atîta trăită neviață,
singele-i la suprafață.
Bărci de hîrtie scrisă curg pe el
vino și tu să bei, dacă fi-e sețe
de-atîta dat în carusel
de-atîta izbit cu tîmpla de perete.
A mai venit și un inorog străveziu
foarte speriat, foarte livid
locuia într-un viitor arămiu
cu vederea la vid.
Vino și tu, vino și tu!
Însă nimfa zise nu.*

NICHITA STANESCU

LOCURI ȘI MOMENTE DE RĂSCRUCE BĂNĂȚENE

— Fragment —

12 octombrie 1716.

O dimineață mohorâtă de toamnă, cu cerul acoperit de nori gri, cu zărilor încuiate de picile cenușii. O burniță ușoară se cernea rece, de-ți pătrundea frigul în nase. În tabăra austriacă începuse forfota de dimineață, se auzea vâlmășag de glasuri, întretăiat la răstimpuri de strigăle aspre, comenzi scurte. Printre corturi soldații abia-și țirau picioarele prin glodul ce trecea peste cisme, dădeau de-adreptul prin băltoace, lăcăr să le mai ocolească și fără să mai înjure; de șase săptămîni se obișnuiseră cu ele.

Mai tot anul fusese ploios, iar pe la sfîrșitul verii căzuseră cîteva ploi torențiale, așa că în mai multe rînduri apele ieșiseră din malcă, și-n multe locuri nici nu s-au mai retras complet; mlaștini înlinse împînziseră ținuturi mari, barînd drumurile și îngreunînd enorm mișcările armatelor, mai ales ale celor imperiale, care aveau de parcurs distanțe mari în marșuri repezi.

Revărsarea Begheifului (turcii îi spusese ră — „Rega“) — în august, înconjurase cetatea Timișoarei cu un brîu de bălți și mlaștini, transformînd-o aproape într-o insulă, accesibilă doar prin cîteva trecători înguste. De aceea așezarea laberei și organizarea asediului de la început a pus la grea încercare pînă și strălucita capacitate strategică a prințului Eugen de Savoia, comandantul suprem al armatei imperiale de operații de pe frontul de est.

Spre răsărit și nordul cetății, terenul fiind puțin mai ridicat, nu fusese acoperit decît în mică parte de mlaștini, așa că aci se putea așeza tabără. Aici își concentrase prințul Eugen grosul armatei de atac, infanteria și artileria, săpase șanțuri, de impresurare și ridicase metereze de pămînt pentru apărarea tunurilor. Dar și aci din cauza unor vine de ape, care desfundaseră o bună fâșie de teren, trebui să împartă în două corpuri tabăra, o parte spre răsărit sub comanda generalului Württemberg, iar restul sub comanda sa directă. Între cele două corpuri legătura se făcea pe poduri de lemn improvizate.

Spre sud însă mlaștinile copleșiseră pe o rază înlînsă terenul, așa că în partea aceasta orice statornicie de tabără era imposibilă. Totuși comandamentul austriac se gîndea că turcii ar putea primi ajutoare din partea asta și de aceea înemicerc în jurul acestor mlaștini fusese postat generalul Pálffy cu întregul corp de cavalerie; și astfel brîul de fier se încalcase perfect în jurul cetății. În total circa 60 de mii de oameni.

În noaptea de 1 spre 2 septembrie hăbură primele tunuri imperiale asupra cetății, începînd asediul.

Din cetate artileria turcească ripostă prompt.

Sub comanda lui Mustafa-pașa și a lui Ahmed-aga, beglerbeyul eialetului timișan și comandant al cetății, se găsea o garnizoană de 18.000 de soldați din armata turcească regulată, spahii, fencicli și topcii (artilieriști) dintre cei mai aleși, sute de tunuri, dintre care peste 100 cu emblema imperială pe ele, capturi de război. Se mai găsea în cetate și un mic corp de curuși de-al lui Rákóczi.

Materialul de război și alimentele pentru întreagă populația cetății ajungeau și pentru rezistență de un an de zile. Zidurile erau puternice, reparate recent, întărituri noi fuseseră ridicate, o serie de amenajări moderne construite, înainte de asediu (afirmativ de către un număr de 13.000 de români fugiți din Țara Românească, din cauza birurilor grele impuse de Ștefan Cantacuzen și așezați în Banat). Moralul trupelor perfect.

Mustafa, ultimul pașă al eialetului timișan, se găsea și el în cetate.

Lupta avea să fie crâncenă.

Trebuia ținut seama de încă un factor destul de important. Între zidurile apărute de turci se găsea o populație nemusulmană destul de numeroasă. Palanca-Mare era locuită în zdrobitoarea majoritate de o populație creștină, români, sirbi, și cîțiva greci și armeni. Chiar și în interiorul cetății locuiau foarte mulți creștini, negustori și meșteșugari. Populația musulmană propriu zisă era în vădită minoritate.

Populația creștină, în marea ei majoritate români, apoi sirbi etc., își avea organizația ei administrativă aparte, cu chinezul Nicola Muncia în frunte. Istoricii vorbesc despre „un magistrat rascian”, în realitate este vorba despre străvechea organizație chinezială românească, care constituie singura permanentă politico-administrativă în Banat, dăinuind peste întreg mileniul nostru. Sirbii de la venirea lor în Banat, începînd cu sec. al XV-lea, aveau și ei aceeași formă de organizare, însă numai în ceea ce privește latura administrativă.

Mai exista și o altă organizație, tot cu o permanentă peste întreg mileniul, aceea bisericască ortodoxă. (Celelalte organizații bisericesti, ca cea catolică de exemplu, în epoca turcească dispăruse complet din Banat). La această dată în Timișoara rezida un vlădică ortodox, Ioan Vladislavovici. Acesta fusese mai dinainte ademenit de către imperiali, astfel că de la începutul asediului fusese de partea acestora și prin aliatul său chinezul Nicola Muncia a adus mari servicii de ordin informativ imperialilor.

Masa mare a populației o forma pătura citadină alcătuită în mare majoritate de meșteri și negustori, și ea se formase chiar în epoca turcească și se bucurase tot timpul de privilegiu și ocrotire. „Meșteșugurile și comerțul, surse importante de venit pentru stat, s-au bucurat de o grijă deosebită din partea autorităților (turcești, n.r.) Orașenii formau comunități libere, care în schimbul unei sume globale se bucurau de importante privilegii. În privința meșteșugarilor și negustorilor, statul otoman nu făcea nici o deosebire între musulmani și creștini: toți se bucurau de aceleași drepturi”.¹⁾

Nu avem însă nici o informație că populația nemusulmană să fi luat parte activă la apărarea cetății.

Asediul are ca obiectiv prim tocmai întăriturile cartierului Palanca-Mare, ca fiind mai apropiat și mai puțin rezistent decît cetatea propriu zisă. Atacurile se înlețesc tot mai mult, însă la 8 septembrie o oaste de 14.000 de tătari, trecînd Dunărea, vine să atace tabăra austriacă. A doua zi și turcii din cetate încearcă o ieșire, pentru a face joncțiunea cu tătarii, însă sînt respinși, și tătarii împrăștiati de cavaleria lui Pálffy.

La fel este zdrobită de aceeași cavalerie și oastea de 20.000 de oameni de sub comanda lui Kurd-pașa, care încercase despresurarea cetății la 22 septembrie.

A doua zi printul Eugen de Savoya, cere turcilor capitularea cetății. Provocarea e făcută pe un ton destul de aspru, arîtînd toată aroganța printului Eugen, pe care norocul victoriilor îl făcuse să se creadă invincibil. Răspunsul lui Ahmed-aga este cît se poate de sobru și plin de demnitate: „Noi știm că Excelența voastră a cucerit cetăți mai tari ca a noastră și ați învins armate cu mult mai numeroase, însă datorita mea este să apăr cetatea și o voi apăra pînă la capăt, așa cum cere onoarea armatei musulmane și demnitatea Padșahului...”

Dar lucrările de încercuire ale imperialilor s-au apropiat tot mai mult de zidurile, în care începuseră să se caute tot mai mari găurile și spărături, așa că în dimineața zilei de 1 octombrie Eugen de Savoya ordonă atacul general, sub comanda sa directă. Turcii se apără din răspuleri, valuri după valuri de asediatori sînt respinși, dar după cîteva ore de eforturi uriașe, cu pierderi destul de serioase, imperialii războiesc în Palanca-Mare și o ocupă. Înzadar încearcă turcii cîteva atacuri vehemente ca să-i respingă din nou, imperialii se fortifică imediat pe pozițiile cucerite. Eugen de Savoya ordonă instalarea rapidă a tunurilor grele în Palanca și începe de acum bombardarea cetății de aci, din poziții foarte avantajoase, apropiate de ziduri.

¹⁾ Istoria României Ed. Ac. R.S.R., vol. II, p. 814.

Ghiulelele cad de acum în interiorul cetății, ating chiar și castelul. În străzile înguste aglomerate de întreaga populație, bombele grele fac ravagii, dărâmă clădiri,ucid bătrâni, femei, copii. Prințul Eugen ordonă intensificarea cu toată artileria disponibilă a bombardamentului, zi și noapte, fără întrerupere. Zile de-arindul.

Dar și turcii răspund printr-o canoadă îngrozitoare, care face pagube mari în rînrurile asediatorilor distruge lucrările și instalațiile de asediu, făcînd foarte indolelnică victoria acestora.

Dealțul și sezonul este înaintat, toamna sosise neobișnuit de timpuriu, vînturile sulfă reci și tot mai aspre, ploile încep să cadă amestecate cu fulgi ușori de nea. Soldații nu au echipament de iarnă, mișcările de trupe se încetinesc, aprovizionarea taberei devine din ce în ce mai anevoioasă. În sufletul ostașilor și ofițerilor a început să încolțească spinul insuccesului. La comandament, la statul major, nu se pronunță nici un cuvînt despre o abandonare a asediului, dar pe fețele comandantilor s-a așternut parcă o umbră, privirile au început să pară oboseite, gesturile lincezite.

Turcii rezistă. Cetatea este aprovizionată pentru un asediu oricît de lung. Moralul trupelor, acel al unor ostași de elită. Dar ghiulelele cad continuu, dărîmă străzi întregiucid zilnic zeci, sute de oameni din rîndul populației necombatante. Ochii femeilor peste vâlurile negre de pe față, privesc înfiorați, în pupilele dilatate licăre spaima din apropierea clipei fatale. Copiii se ascund îngrozii printre șorturile mamelor. Fiecare nouă explozie îi face să scoată țipete ascuțite din gîtlejurile strînse în cleștele groazei. De mult nu mai doarm nimeni în cetate, adăposturile pivnîlor sînt mult prea neîncăpătoare.

Mustafa-pașa și Ahmed-aga inspectează mereu posturile, controlează tirul artileriei. Pe unde trec ienicerii, spahii, îi salută cu încredere, toți la posturile lor; topcii încarcă și descarcă tunurile în ritm bine precizat. Mișcările le sînt calculate, mecanice, precise. În locul celui care cade, altul intră, sigur continuă mișcările celui căzut, pe fețele tuturor liniște, aproape nepăsare față de moartea ce amenință în fiecare clipă. Sînt credincioși ai lui Allah și viața lor e în fiecare clipă în mîinile Lui!

Dar din străzile dărîmate răzbat tot mai învîlmășite vaietele celor răniți, țipetele femeilor, plînsul copiilor, bocetele pentru cei uciși. Acest vîlmășag lenebru de glasuri îi petrece pînă în interiorul caselor pe comandantii. Și cînd intră în despărțămîntul femeilor, cadînele se adună în jurul lor ca rușle paseri speriate, cu ochii aprinși de flacăra groazei, a fricei de moarte. Copiii îi îmbrățișează cu rugămintele mută în privirile încețoșate de spaima continuă.

Cei doi comandantii sînt oameni viteji, ostași de elită, au stat de multe ori în vijelia bătăliilor. Și ei mai știu, că acei comandantii de oșii ai Sultanului, care n-au avut curajul să moară eroic în virtejul bătăliei pierdute, sau sub dărîmăturile cetății cucerite de dușman, vor primi peste cîteva zile solul cu șnurul și punga de mîtasă, în care le vor fi înlățișate capetele înaltului Pađișah.

Dar ei sînt și oameni, oameni cu inimă și gînd pentru om. Ei vîd miile de oameni, răniți, bătrîni, femei, și copii nevinovați, care cad zilnic jertfă, gratuită și inutilă, războiului...

... Statul comandantilor s-a încheiat. Hotărîrea a fost luată. Este chemat un ostaș de încredere. Mustafa-pașa dă porunca cu glas hotărît, liniștit...

Și în ziua aceea mohorîtă de 12 octombrie 1716, pe la orele opt dimineața, pe turnul castelului se înalță încet steagul alb al capitulării...

Iureș de entuziasm în tabăra imperială. Soldați, ofițeri jubilează, comandantii se feliță, principele Eugen de Savoya primește mindru, radios felicitările pentru această nouă victorie cîștigată de geniul său militar! Se gîndește la condițiile ce are să le impună capitulațiilor...

Tunurile au tăcut, Zările au început să se mai lumineze parcă. Poarta cetății se deschide și spre tabăra imperială vine Ahmed-aga însoțit de Ibrahim Melek effendi, un timişorean băstinaș, dintr-o veche familie musulmană așezată aici. Sînt conduși cu toate onorurile în tabără la cartierul general.

Delegat la discuția condițiilor de capitulare din partea prințului Eugen este contele Wallis.

Discuțiile decurg într-o atmosferă de împăciuire, în liniște, fără patimă. Cererile lui Ahmed-aga sînt precise, juste, fără exagerări, formulate cu toată demnitatea unui comandant care nu a fost învins încă. Libera trecere a armatei și a întregii populații musulmane cu toate bunurile ei, asigurarea deplină a retragerii; mijloace de transport

pînă la Dunăre. Eugen de Savoya este de acord. Ca și cu celelalte puncte. Un prag: Ahmed-aga cere liberă trecere și pentru curuții din cetate. Ah! Eugen de Savoya tresare, buzele-i tremură, obrajii prind a se înroși; disprețurilor, cu scîrbă dozată cu ură chiar, rostește: „la Canaglia puo andare dove vuole” (canalia poate merge unde vrea!)

Da, *canaliile!* Curuții lui Tököly și Rákösi (printre care luptaseră și foarte mulți români), cari se ridicaseră împotriva tendințelor imperialismului austriac, care avea ca scop încorporarea deplină a Ungariei și a Transilvaniei în imperiul Austriei, creindu-și astfel baza spre o expansiune largă spre Orient, cei cari întîrziaseră cu decenii aceste planuri, pentru savoyardul izgonit de regele Franței și îmbrățișat cu toată căldura de împăratul Austriei și ridicat — datorită meritelor sale incontestabile — la cele mai înalte demnități militare — acești curuți nu puteau fi decît canalii!

În sfîrșit actul de capitulare fu semnat. Turcii trebuiau să evacueze cetatea imediat, însă din cauza că i a trebuit cîteva zile comandamentului imperial pentru stringerea celor 1000 de căruțe (ărănești necesare transportului musulmanilor pînă la Dunăre, evacuarea cetății a început abia la 17 octombrie.

În dimineața aceea pe poarta numită a Petrovaradinului — care se găsea unde este Teatrul și Opera de Stat astăzi — a început să iasă și să se înșire pe drumul larg al Belgradului unul dintre cele mai spectaculoase convoiuri din cîte a cunoscut acest pămînt al Banatului. Exodul populației turcești, după o ședere de o sută șaizeci și patru de ani în Banat, s-a desfășurat într-o enormă procesiune, de un pitoresc rar și am ploare deosebită.

Înainte 12000 de soldați turci, în frunte cu ofițerii și comandanții lor, fără arme, flancați de 500 de cavaleriști imperiali înarmați; apoi un șir nesfîrșit de 1000 de căruțe (ărănești, parte cu cai, parte cu boi, încărcate cu femei, cu mantiiile negre străvezii peste strălucitoarele costume orientale și cu ochii în lacrimi sub feregele; copiii, bătrîni și răniți cu bagajele lor; cămilarî, bărboși în costumele lor pitorești, purtînd cămilele împodobite cu zorzoane multicolore și clopoței, încărcate cu poveri de covoare minunate și toate scumpetiurile adunate din prăzile Occidentului și negustoria Orientului. Multime de bărbați pedestri, cu turbane înalte pe cap, cu bărbi negre abia mijinde, sau curgînd în valuri de argint peste piepturi, și îmbrăcămîntea tuturor neamurilor din Orientul Mijlociu, purtînd în spate desagii cu strînsura anilor de huzur; turme de vite cornute, cai miunați de toate rasele, de la cei arăbești, pînă la cei greci nemțești, apoi aprigii pusti maghiare și mocănești, și lăptoși din steele Buceagului, caliri, asini, apoi nesfîrșite turme de oi în vuicet de lălângi și capre, toate cu armatele lor de însoțitori.

Și în mers convoiul tot crește cu noi și noi grupuri de musulmani, care părăsesc pentru totdeauna Banatul.

Convoitul se înșiruie cu zarva obișnuită, făcînd popas la podul Șagului, apoi la Podul de la Jebel, la Denta, la Marghita, Alibunar, Panciova, și în sfîrșit la Borcea pe malul Dunării, în fața Belgradului.

Și cu aceasta o epocă de un veac și jumătate, poate dintre cele mai furtunoase a istoriei Banatului, s-a încheiat pentru totdeauna. Incepe alta... poate și mai furtunoasă pentru românii bănățeni.

La intrarea austrieșilor cetatea a prezentat un aspect cu adevărat dezastruos. Parcă un cataclism năpraznic trecuse peste ea. Străzi întregi dărîmate, aproape nici o clădire fără găuri căscate în ziduri, pe străzi și în piețe cratere pline de noroi și apă împuțită, hoituri de animale, gunoaie, arme aruncate, căruțe, afeturi, tunuri sfărîmate. Dar multe, sute, în perfectă stare de tragere încă. De toate calibrele. Și între ele peste o sută cu emblema Majestății Sale Imperiale...

În numele Majestății sale Împăratului Eugen de Savoya preia cetatea Timișoarei și în curînd noul guvernator al Banatului, Le Comte de Mercy, va cuceri întreg Banatul. S-a încheiat „eliberarea” Banatului.

Dar cui aparținea acest teritoriu, numit al Banatului, și cine a fost eliberat?

În prima jumătate a mileniului nostru a aparținut, sub forme diferite, coroanei Ungariei feudale. Prin cucerire, firește, de la stăpînii anteriori, cari după ocupația maghiară își pierd orice titlu de drept asupra acestui teritoriu.

Odată însă cu instalarea dominației turcești și încorporarea teritoriului în Imperiul otoman, iarăși prin cucerire de război, dispărea de aci orice formă, orice instituție, orice urmă a statului feudal maghiar. (Rămâne instituția chinezatului, dar aceea nu aparține organizației de stat feudale-maghiare, deși acesta s-a folosit de ea. Aceea aparține populației străvechi băștinașe, care trece odată cu toate ale sale de la o stăpânire la alta în permanentă prezență în întreg mileniul). Chiar și populația maghiară existentă aci în epoca feudală-maghiară în timpul stăpînirii turcești dispărea complet. La venirea austrieșilor, pe întreg teritoriul Banatului nu mai exista nici un singur sat maghiar. Statul feudal-maghiar a dispărut deci cu toate componentele sale, nobilime, orduri, comitate, biserică (nu mai există nici o parohie catolică în întreg Banatul) inclusiv populația sa.

În momentul plecării turcilor și sosirii imperialilor de fapt și de drept acest teritoriu al Banatului ar trebui să aparțină locuitorilor săi, marelui mare țărănesc românesc din străvechi timpuri băștinașe și sîrbilor veniți și așezați aci prin secolul al XV-lea. Aceștia ar trebui să fie „eliberați”. Dar în realitate nimeni nu ține cont de ei.

Curtea imperială consideră acest teritoriu ca neavînd nici un stăpîn de drept și ca pe orice ocupație de război îl încorporează imperiului ca provincie de coroană, și-l va administra și va dispune de el ca atare. Orice proteste sînt inutile. Și de drept fără temei. Populația Banatului trece doar de sub o stăpînire sub altă stăpînire. Altfel tot.

Aspectul Banatului la instalarea imperialilor aci este cu adevărat de o mare tristețe. Războaiele purtate pe teritoriul său timp de decenii, dute-vino continuu al oștilor cu toate consecințele sale, hrînirea atîtor armate, au dus în mod fatal la o foarte mare sărăcire, la deplina mizerie a populației băștinașe. Terenuri vaste au rămas necultivate, au rămas năpădite de bălării și de mlaștini, populația spoliată de tot ce a avut din multe părți s-a refugiat în locuri mai ferite, lăsînd unele așezări pustii. Agricultură cu toate ramurile de producție se reduce tot mai mult, armatele devastează ținuturi întregi. Și nu altă cele turcești, căci aceștia consideră că sînt la ei acasă și ca atare caută să apere bunurile existente, cît ale armatelor creștine, cari se poartă ca față de orice teritoriu dușman ocupat. Rechizițiile și achiziționarea mijloacelor de trai de la țărani, luau forme de adevărate jafuri. Comandanții lor nici nu-și bat capul cu lăărădelegile comise de ei, cu toate că plîngerile populației curg cu nemiluita¹⁾.

În același timp Sullanul Mustafa al II-lea cînd vede devastările făcute de oștenii căpitanului Tökölly, din auxiliarele turcești, în regiunea Lugojului, se infuriie așa de tare, încît ordonă să i-se ia capul „acelui dușman al lui Dumnezeu și al neamului omeneș” și să fie aruncat în groapa de putregai a cimitirului evreiesc din Constantinopol și numai după multe insistențe îi preschimbă pedeapsa în închisoare pe viață²⁾.

Desigur că în urma atîtor calamități provocate de lungile războiri, starea economică și inclusiv și cea culturală a populației bănățene a avut de suferit enorm de mult. Dar la nici un caz nu a fost altă de dezolantă, cum ne-o prezintă istoriografia burgheză austriacă sau maghiară.

Istoria contemporană a Banatului de la plecarea turcilor și instalarea austrieșilor încoace s-a constituit pe Griselini. Nici o abatere, nici o încercare de schizmă nu a clătinal — timp de aproape două veacuri de cînd a apărut acea vestită carte — înlan-gibilitatea dogmatică a afirmațiilor sale.

Un mare erudit al acelor vremi, un scriitor de mare talent, un minunat cercetător, dar în același timp un foarte devotat curtean al Casei Imperiale habsburgice, el este primul care pentru a justifica planurile ei de expansiune și a-i prezenta pe habsburgi ca întemeietori din nimic ai vieții și civilizației Banatului modern, lansează acea dezastruoasă înălțășare a acestui ținut la data ocupării lui de către imperiali descriindu-l ca pe un teritoriu pustiu, sălbătic, plin de mocirle, depopulat și necultivat, în cea mai

¹⁾ Szentkláray : Száz év Délmagyarország újabb tört. I. 86.

²⁾ Fr. Griselini : Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temesvarer Banats. Wien 1780, p. 114. (A nu se confunda cu principiile Tököllyi !)

mare parte nelocuit și nelocuibil, deci o adevărată țară a nimănui¹⁾, pe care apoi mărinimia și înalta grijă creștină a împăraților germani au populat-o și au civilizat-o făcând din ea un pământ al belșugului și al păcii... „în loc de glasul poetic al privighetoarei și de veselul cîntec al ciocîrlei nu se auzea decît croncănitul corbilor și coțofanelor alternat de nocturnul cîntec lugubru al bufnițelor și cucuvaielelor” — descrie Griselini starea Banatului, iar despre populația băștinașă, despre românii găsiți aici, foarte puțini la număr — după dînsul, abia cîteva zeci de mii pe întreg teritoriul Banatului — afirmă că aveau „plăcerea de a hoinări, gustul de a lenevi, pornirea la hoții...” etc.

Unii istorici de după dînsul au preluat apoi această prezentare drept literă de evanghelie, au comentat și explicat, dar nu s-au abătut cu nimic de la afirmațiile lui Griselini. Pînă și istoriografia românească dinainte de război în frunte cu banăteanul Gh. Popovici afirmă: „despre o cultură, civilizațiune, bunăstare nici vorbă nu poate fi...” „agricultura, industria și comerțul lipseau total.”²⁾

O cercetare amănunțită a documentelor acelor epoci ne arată însă o altă icoană a Banatului de atunci.

O conscripție făcută de către organele administrative imperiale în interesul fiscalizării în anul 1717, deci imediat după ocupație, cînd administrația nici nu se stabilise de-abinelea în toate părțile provinciei, ne arată în Banat³⁾, în total 663 de sate, cu 21.289 case. În schimb pe harta întocmită din încredințarea lui Le Comte de Mercy, între 1723—25 numărăm un total de 892 sate, dintre cari 559 sînt arătate ca locuite, iar 333 ca nelocuite. Aceste date sînt desigur insuficiente pentru a putea stabili cu aproximație măcar numărul populației din Banat la epoca aceea. Mai ales că aceste recensăminte, sînt făcute cu scopul de a stabili o bază de impunere fiscală, fapt care a determinat populația, și așa sărăcită de războaie, la o evadare cît mai largă de sub recensămint. Să nu uităm apoi că majoritatea țărănimii nu trăia în sate, în primul rînd fiindcă acelea erau expuse încălcărilor tuturor spoliatorilor, iar în al doilea rînd fiindcă felul de trai de atunci cerea o dispersare largă la sălașe, unele bine depărtate, unde se găseau la îndemînă pășuni suficiente pentru marea număr de vite ce le creștea fiecare și era și teren mai ferit — fiind departe de drumurile circulante, pentru agricultură. — Deci aceste recensăminte sînt departe de a ne reda numărul real al populației din acea vreme.

În schimb indicații foarte prețioase ne pot servi datele privitoare la capacitatea de plată și implicit la puterea de producție a populației și anume contribuțiile încasate de erariul austriac.

În primul an de stăpînire erariul imperial încasează în Banat aproape 300.000 de fl. numai în „contribuții directe”, pe lîngă alte taxe, contribuție pentru întreținerea armatei etc., care și ele se ridicau la aceeași sumă. La 1718 cite un district (erau de toate 11), plătește numai în contribuții directe cîte 40—50—60.000 de fl. aur⁴⁾. La 1719 districtul Cenadului, care după conscripția de la 1717 nu avea decît 21 de sate, are să plătească drept repartiție pe două luni numai suma de 5.444 fl., deci peste 30.000 fl. anual⁵⁾, iar în anul următor în iulie, administrația mai adaugă încă 50.000 fl. pentru întreținerea armatei, cu ordinul ca această diferență împreună cu cota scadentă a contribuției, să fie încasată pînă la sfîrșitul lui august al aceluiași an.⁶⁾ Suma s-a încasat.

Desigur că aceste sarcini au fost extraordinar de grele, dar ele s-au îndeplinit, și astfel ne dau posibilitatea să facem deducții asupra capacității de plată, și inclusiv asupra densității populației.

La 1718 Vervallerul din Cenad rechiziționează pentru un singur transport de sare 82 de căruțe cu un total de 104 cai.⁷⁾ La 1721 cînd Mercy înființează 4 ferme pentru creșterea vitelor, comunele districtuale sînt obligate să dea gratuit 4.000 de vaci și 4.000 de viței de lapte pentru aceste ferme.⁸⁾ (Ca termen de comparație amintim că după

1) Ibidem.

2) Ist. Rom. Bănățeni, p. 391 sqq.

3) Szentkláray o. c. I, 21.

4) Szentkláray Graf Mercy kormányzata Banskágyban, p. 104.

5) Ibidem.

6) Baróti: Adattár Délmagyarország XVIII-ik századi tört. I, 10.

7) Ibidem.

8) Ibidem.

o conscripție din 1696 iobagii din întreg comitatul Baranya din Ungaria habsburgică, cu toții la un loc nu posedă mai mult de 689 boi, 710 vaci, și 359 viței.¹⁾ Nu mai vorbim de numărul enorm al oilor din Banat despre care se fac nenumărate amintiri.

Începînd cu anul 1719 administrația imperială introduce zeciuiala. Nu avem cunoștințe despre cantitățile exacte din întreg Banatul și din toate produsele, știin însă că din vînzarea și arendarea acestor zeciueli, erariul încasa cca. 100 000 de fl. aur anual.²⁾ Cunoaștem de exemplu cantitatea zeciuiei la două produse din același an din districtul Panciova — unul dintre cele mai devastate districte, fiind cel mai mult călcat de oști — și care făcea 770 măsuri de grîu, (cca. 38 000 kg) și 260 măsuri de orz³⁾ ceea ce în raporturile acelor vremuri și împrejurările date denotă a producție chiar bună.

La 1724 contribuția directă ajunge la 436 852 fl. aur. Ca să ne dăm seama ce însemnau aceste sume, amintim că la aceeaș dată, o măsură de grîu bun — măsura de Pozsony, uzitată aici = 62,5 l., cca. 45 kg — costa 15 cr., o vacă bună cu vitel 4 fl. o pereche de boi bun 10 fl., maja de cîneșă topită, uscată și melițată, 5 fl. Astfel că la 1722, districtul Ciacovei plătește numai în contribuție directă o sumă ce reprezintă contra-valoarea a 1850 vagoane de grîu, sau a 13 850 de vaci cu tot alțița viței.⁴⁾

Și toate acestea fiindcă „valahii din Banat aveau plăcerea de a hoinări și gustul de a lenevi”. Și ca atare viticultura trebuie să fie o ocupație de nomazi, căci la 1717 verwalterul din Vîrșeț îi trimite cadou lui Le Comte de Mercy 40 de acoave, (=cca. 2 200 l) „de cel mai bun vin”⁵⁾ iar la 1719 tot Mercy e pîrit la Camera Aulică că a omorît o mulțime de vite de robot cu transportul la Viena a vinurilor cumpărate de dînsul în Banat.⁶⁾ Tot în anul acela consilierul Rebentisch din Timișoara cere să i se trimită de la Orșova vin roșu „zum Genusse meiner Gattin”⁷⁾. Dealtfel încă din primii ani ai ocupației, vinurile din Banat, sînt lăudate și recomandate oficial de către administrația din Timișoara, oprindu-se importul altor vinuri aici.⁸⁾

Tot ocupație de „nomazi” trebuie să fie și stupăritul, căci de exemplu firma Stoian și Nedelcu ține în arendă peste 12 000 de stupi numai în districtul Timișoarei.

Menționăm că toate aceste date sînt din epoca de dinainte de a veni coloniștii din Banat. Ori dintr-un teritoriu atît de părăginit, sălbatic, complet depopulat, cum este arătat Banatul la data ocupației imperiale de către mai toți istoricii, nici cel mai cumplit teasc fiscal nu ar fi putut storce atîta. Dat fiind însă că aceste date ale fîscului sînt absolut autentice și reale, înseamnă că prezentarea istorică este complet falsă.

Și trebuie să reamintim și faptul că deși regiunea Timișoarei, cum era și firese, fusese grozav de devastată, totuși Eugen de Savoya adună din acest ținut — pînă la Marga sau Almăj nu avea timp să ajungă — în trei zile 1 000 de caruțe țărănești!

Mai cităm o contradicție vădită chiar la Grisellini. La 1774 tot dînsul evaluează populația Banatului la cca. 450 000 de suflete, majoritatea români. De unde această creștere enormă în decurs de 40—50 de ani? Totalul germanilor colonizați în Banat pînă la acea dată este 43 101 suflete⁹⁾, despre o altă colonizare masivă istoria nu amintește nimic, însă despre emigrări a populației românești din Banat în acest interval, din cauza oprîmării insuportabile a regimului imperial, avem date destule. (Numai după răscoala din 1738—39, românii se refugiaseră din Banat cu mîile, cîte un grup crește și pînă la 2 000 de persoane).

Dar și această evaluare a lui Grisellini este sub cifra reală. O conscripție oficială făcută la 1785¹⁰⁾, găsește în întreg Banatul un total de 792 217 suflete. Cifra coloniștilor germani nu atinge pînă la acea dată nici 70 000 total; de unde celelalte sute de mii? O atare prolificitate umană biologia nu cunoaște.

Nu putem decît să concludem că prezentarea aceea dezastruoasă a Banatului, este un fals grosolan și premeditat. „Această inexactitate istorică, trimbițată în lume, a fost stre-

1) Agoston P.: A magy. világi nagybirtok tört. p. 291.

2) Szentkláray O. C. 107.

3) Baroti O. C. I. 348.

4) Ibidem, I. 5.

5) Ibidem, I. 348.

6) Ibidem, I. 5.

7) Szentkláray: Mercy korm. 116.

8) Baroti O. C. I. 137.

9) Handwörterbuch des Grenz- u. Auslandsdeutschtums Band I.

10) Publ. de L. Hoffmann: Kurze Geschichte der Banater Deutschen, 1925.

curată în mod tendențios în literatura europeană, pentru a dovedi o altă inexactitate istorică, anume că în provincia cucerită coloniștii ar fi introdus era culturală a agriculturii și sînguinței industriale¹⁾.

Ci pentru a transforma în numerar — aur, acele produse, cari desigur au existat, a fost nevoie neapărat de un comerț foarte dezvoltat; ori s-a afirmat mereu că la acea dată în Banat n-a fost nici urmă de industrie și comerț. Dar iată că la 1723, cînd pentru acapararea întregii vieți economice și comerciale a Banatului — considerat ca bază de expansiune economică spre Orient se constituie la Timișoara sub prezidenția lui Wallis, așa numita „Comercien Societăt, aceasta se izbește de la început de puternica opoziție a vechii „Companii Orientale“ („Orientalische Compagnie“) care constituită mai înainte — (după unii istorici la 1719, noi însă credem că la data aceasta vechea asociație negustorească existentă în epoca turcească s-a adaptat doar sub această nouă denumire sistemului nou introdus de imperiali) — intrunea în acel timp sub prezidenția bogatului negustor timișorean Iovan Bibici, toată negustorimea veche, băstinașă a Banatului, case comerciale serioase, cu credite solide în tot cuprinsul provinciei și cu legături vechi și puternice atât în Orient, cît și în Occident. Firme ca Bibici, Muncia, Malența, Murgu, Stoian, Nedelcu, Gurița, Micu etc. dețin la acea dată, și încă mult timp după aceea, adevărate monopoliuri, ca acela al comerțului cu săpun, uleiuri, ceară, luminări, miere, cereale, precum și exportul de cereale, vite, produse industriale, și miniere spre Turcia și Orient, întreg importul de acolo și exportul de cereale și vite spre Occident.²⁾

Decenii întregi ține lupta dintre cele două societăți și negustorimea austriacă nou venită, avînd sprijinul nelimitat și lăptos al oficialității și asociindu-și și pe evrei, abia în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea reușește să-i delăture pe localnici, și nici atunci complet.

Și fiindcă „despre cultură nici vorbă nu putea fi...“ să adăugăm un scurt comentariu despre stările culturale ale românilor bănățeni din veacul al XVIII-lea.

Acum un sfert de veac aproape, am publicat cîteva însemnări³⁾ găsite pe vechi cărți bisericești, cari confirmau existența unor școli sătești pe valea Carașului, în primii ani ai ocupației imperiale încă. De atunci cercetări multiple au scos la iveală existența unor atari școli la acea epocă, și mai vechi chiar, mai peste tot Banatul, școli aciuite în jurul bisericilor, unde „... nește cîteva copii învățau carte...“; copiii de țărani firește. Au mai existat și altele de școli, ca cea de la Caransebeș și Lugoj atestate încă în veacul precedent, precum și cele mînăstirești de la Srediștea Mare, Morava și Partoș, existente în prima jumătate a veacului alXVIII-lea, la care se pregăteau desigur preoții și dascălii.

Dar cultură nu înseamnă numai școala. Cultură mai înseamnă și acele minunate fresce care împodobesc zidurile Mănăstirei Sărace, zugrăvile la 1730 de zugrăvi. Andrei, Andrei, Iovan și Chiriac“, care țineau aci mai de mult un fel de atelier școală pentru cultura bisericească. O altă școală de zugrăvi ființează la Srediștea Mare înființată de ieromonahul Vasile Diaconovici Logu aciuit aci de la Tismana. Și tot pe la 1735—36 zugrăvește marele zugrav Nedelcu, pe zidurile despărțămîntului femeilor al bisericii din Lipova spre cucernica desfătare a jupineselor și jupinițelor de negustori și meșteșugari, acele minunate chipuri de sfinți cu fețe de fildeș, operă de reală și matură valoare artistică.

Sînt toate realizări frumoase de artă adevărată, care dovedesc existența unor preocupări și mai ales exigenți de artă, ceea ce denotă un nivel de cultură înaintat la această pătură orășenească românească. Ce dealtfel în toate domeniile cercetările recente au arătat un progres continuu și vădit. Indrăznim să afirmăm că în aceste prime decenii ale veacului al XVIII-lea a început să se formeze și să se închege conștiința națională românească în Banat. Depe înălțimile Slatinei asediate răsculații, români strigă ostașilor regimentului Haulton: „Cărați-vă din țara noastră! Noi nu ne-om mai supune vouă“⁴⁾. Din țara,

1) Szentkláray O. C. 114.

2) Barbu O. C. Szentkláray O. C.

3) Ion Stoia-Udrea, Studii și doc. bănățene I. 1. 1943.

4) Idem.

nu a grofilor, nu a spahiilor, ci a lor, a țăranilor bănățeni. Nu insistăm mai mult asupra acestui capitol, întrucât face parte din altă lucrare în curs de elaborare.

Ocuparea Banatului și anexarea lui ca provincie de Coroană nu s-a făcut incidental, ci acest fapt a făcut parte dintr-un plan elaborat mai dinainte de către curtea imperială și executat cu precizie matematică.

Obiectivul principal însă a fost colosul răsăritean, imperiul turcesc, care ajunsese pînă sub zidurile Vienei. Dar pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea, imperiul mahomedan își atinsese apogeul și începuse declinul. Slăbirea nu s-a datorat înșușeselor și pierderilor suferite din afară, ci acestea au fost consecințele destrămării interioare, provocate de către conflictul ivit între concepția politică învechită și cerințele adaptării la viața de stat modernă. Acest conflict nu s-a rezolvat timp de veacuri și a dus Turcia aproape la prăbușire totală.

Asupra succesiunii acestui imperiu în decădere s-a repezit cu toate forțele sale Imperiul Austriac. — Tendința sa a fost de a pune stăpînire pe toate provinciile europene ale imperiului otoman și la un moment dat s-a gîndit poate la o reînnoire a vechiului Imperiu Bizantin sub egida coroanei împăraților germani.

Avînd conducători militari destoinici, printre care a excelat îndeosebi Eugen de Savoia, alungă pe turci din Ungaria, pune stăpînire pe Transilvania, ocupă Banatul și o mare parte a Olteniei și pătrunde spre Balcani.

Dar această extensiune largă a hotarelor imperiului, dă naștere la crearea unui conglomerat foarte pestrîț de neamuri, limbi, și de religii.

A găsit în acest conglomerat o axă de unitate, de coeziune e o problemă vitală pentru imperiu. Dinastia, absolutismul monarhic, puterea militară unică, birocracia nu sînt suficiente. Și atunci se recurge la catolicism. „El era menit nu numai să dea un cheag spiritual imperiului, ci mai ales să-i servească de instrument politic de dominație și unificare, suplinind măcar în acest fel lipsa lui de unitate națională”.¹⁾

Fiindcă ce s-ar întîmpla dacă masa mare de milioane a românilor ortodocși de la marginea de răsărit a imperiului, punctată doar în Ardeal, de două insule străine, s-ar strînge într-un stat național unitar și ar ajunge să dea mîna cu masele mari ortodoxe slave din Balcani? Ar constitui o forță de care planurile de expansiune imperiale s-ar frînge ca de o stîncă.

Vechiul principiu politic „divide et impera” a fost unul din principiile de bază ale politicii de stat imperiale și a fost folosit cu o abilitate diabolică, pînă la prăbușirea din 1918.

Trebuia fărîmițat blocul masiv românesc și ruptă orice legătură între ortodoxia din stînga și dreapta Dunării. Trecerea bisericii românești din Banat sub ierarhia sîrbească de către împăratul Leopold I înseamnă ruperea românilor bănățeni din blocul masiv al națiunii și în același timp crearea unei disensiuni care va dura mai bine de un secol între românii și sîrbii conclocuitori din această provincie. Al doilea pas este impetritarea covorului etnic din Banat cu coloniștii germani catolici; și în același timp crearea unei stări economice superioare, sau mai precis trecerea hegemoniei economice din mîinile băștinașilor în mîinile noilor veniți prin orice mijloace.

Odată cu instalarea administrației militare avînd în frunte ca guvernator pe generalul Le Comte de Mercy (aceasta e semnătura lui oficială în toate actele, fără excepție!) și membrii aduși toți din Austria, începe colonizarea.

Prima măsură a fost scoaterea populației autohtone necatolice dintre zidurile cetății și așezarea ei în cartiere nou înființate: în Maierul Vechi, zis Maierul Românesc, locuit aproape exclusiv de români, apoi cele două cartiere „Fabrică”, cel interior și cel exterior, iar mai tîrziu „Iosefinul”. În interiorul cetății nu sînt admiși să locuiască decît germani catolici.

Primii coloniștii au fost veterani și meșteșugari din armata de ocupație, apoi meșteșugari aduși din alte orașe. Toți aceștia au fost așezați în cetate și foarte puțini în cartierele noi. Cererea unor meșteșugari maghiari de a veni la Timișoara a fost refuzată.

¹⁾ Ist. Rom. ed. R.S.R. II-237.

Timp de decenii sînt aduși noi și noi coloniști în Timișoara, administrația austriacă străduindu-se să schimbe complexul caracterul etnic al acestui oraș, să-l transforme într-o capitală catolică a Banatului. Toate străduințele însă pînă pe la sfîrșitul sec. al XVIII-lea au rămas infructuoase. Geograful maghiar Mathias Beel, care trece prin Banat probabil pe la 1726, constată cu oarecare surprindere că: „...nihil sermone valachico Temesvarini vulgatus est”¹⁾; iar mai tîrziu listele contribuabililor din cartierele noi ale Timișorii, cea de la 1754 și 1768 arată, după decenii de transformări, persistența încă a unei sefioase majorități românești aci²⁾.

Colonizarea provinciei începe abia după 1723 după un plan elaborat minuțios de către administrația Banatului și aprobat de Camera Aulică, care însă nu a putut fi realizat nici cu aproximație măcar. Nu avem intenția să facem aci un istoric al colonizărilor, amintim doar că prima epocă sistematică de colonizare începuse la Mercy a durat abia pînă pe la jumătatea deceniului următor, cînd a fost întreruptă de către evenimentele din 1738—39. În această perioadă au fost aduși coloniști din diversele provincii ale Austriei, la început numai germani catolici, apoi mai tîrziu și italieni și spanioli pentru cultura viermilor de mătăsă și a orezului.

Noilor veniți li s-au acordat avantaje enorme: case de locuit, apoi vile, unelte agricole, ustensile casnice, în sfîrșit tot ce-i trebuia unei familii pentru a începe o viață nouă. În primii zece ani au fost scutiți de biruri. Terenurile agricole le-au fost atribuite în mare parte prin defalcare din hotarele satelor românești.³⁾

Cu toate eforturile depuse de autorități scopul colonizărilor nu a fost atins. Coloniștii nu vroiau să se apuce de agricultură și se mluau dintr-un loc într-altul, lăsînd tot pe seama băștinașilor agricultura.⁴⁾

Un avînt adevărat luaseră doar industria și minierul unde fuseseră întrebuințați pe scară largă și băștinașii din regiunile respective cu tradiție veche minieră.

Întreaga operă de colonizare a lui Mercy însă este complet nimicită de evenimentele din 1738—39, cînd cu ocazia re izbucnirii războiului cu Turcia, odată cu intrarea turcilor în Banat, populația românească se răscoală împotriva austrieclor și nimicește toate coloniile pînă la linia pusti.

Intr-adevăr starea țărănimii române din Banat în primele perioade ale stăpînirii austriece a fost foarte grea.

În primul rînd administrația, începînd de la guvernator și pînă la ultimul beaunter, era de o corupție uluitoare. Încă în 1718 Le Comte de Mercy este pîrît la Viena că ține personal „170 de cai, 130 boi, 132 de servitori, 6 vînători cu 150 de cliinți, pe toți aceștia trebuie să-i țină țara. Peste toate acestea a mai încasat în anul precedent 12.000 de fl. ca general comandant...” „Funcționarii făceau comerț cu pădurile statului pe seama lor... Își construiau case pe seama lor, nu în interesul statului. Țărănimea robotea, asuda cumpărit, însă nu pentru fisc ci spre folosul funcționarilor; cui de diligență erau obligați să-i pună gratis la dispoziția domnilor; mai mult chiar și cameristul stăpînului călătorea numai cu forșpann” ca și stăpînul său. La livrările pentru armată prețul îl încasau funcționarii, iar țărăniile nu primeau nimic. Dacă îndrăznea un țaran să protesteze intrau în funcție bastonul și cravașa... Funcționarii erau alți de fără obraz încă pentru 30 de fl. dădeau primul vagabond pămîntul țaranului, iar pe acesta îl alungau cu familia cu tot... Pentru a preîntîmpina eventualele plîngerî (administrația n.r.) calomnia țărăniile nenorocite. În consecință în cancelaria de la Viena românii erau descriși ca „tîlhari, trădători și rebeli”... Și firește crezuți ca atare.

„Robotul este cu mult mai greu ca pe vremea turcilor, fiecare funcționar are pretenție de clacă; creșterea vitelor cunute stagnează, slujbașii și ofițerii mînuincă numai carne de vitel și dacă țaranul cere prețul de 2 fl., care de regulă se plătește de cap,

1) M. B. Notitia Hungariae Novae, De Dicstr. Com. Temesvariensis.

2) Studii și doc. băn. I, 1.

3) Szentkláray O. C. Baróti O. C.

4) E. Schimscha Technik u. methoden der Theresianischen Besiedlung des Banats p. 127 sqq.

5) Szentkláray O. C. 130.

i-se la averea cu forța. Sint constrinși să lucreze gratuit la restaurarea cetăților și la construirea fortificațiilor și nici de mâncare nu li se dă...¹⁾)

Pe lângă aceea spolierile de tot felul, fiscalitatea excesivă, nesiguranța în care trăiește, țărănul nu mai e stăpîn nici pe averea nici pe viața lui, oricînd poate fi scos din casă și aruncat pe drumuri, este la cheremul oricărui funcționar, toate acestea fac ca viața lui să devină un iad.

Firește că nici reacțiunea acestei mase țărănești nu întîrzie să se manifeste. Cei curajoși iau calea haiduciei. Încă din primii ani ai instalării stăpînirii austriece haiducii constituie o serioasă primejdie pentru siguranța transporturilor și a bunurilor, chiar și erariale.

Încă la 1719 Mercy recunoaște că cetele de haiduci primejduiesc în mod serios siguranța publică și chiar ordinea de stat. Cu toate măsurile luate însă situația nu se îndreaptă. Cetele de haiduci se înmulțesc și devin tot mai îndrăznețe. Dar actele acestor haiduci încep să capete și un oarecare rol politic: să împiedice instalarea solidă a noii stăpîniri.

La 1722 cel mai vestit harambaș al vremii aceleia „căpitanul” Stoia, adună într-o „corporație” mai toate cetele de haiduci din Banat și își bate joc ani de-arîndul de toate străduințele imperialilor de a înscăuna o ordine definitivă în această provincie²⁾.

La 1727 administrația asază garnizoane de husari în diverse centru mai amenințate, fără efect, precum tot fără efect practic rămîne și încredințarea dată la 1728 prințului Ferdinand de Württemberg de a extirpa haiducii din Banat. La 1731 însuși Consiliul de război ia în mînă lupta împotriva haiducilor. Măsuri inutile.

Spiritul de revoltă a pătruns adine în sufletul masei țărănești și nu trebuie decît o scînteie ca această revoltă să izbucnească într-o revoltă mare generală împotriva asupritorilor.

Am descris altunde marea răscoală românească bănățeană de la 1738—39, furtunoasa ei deslănțuire, eroicele lupte și înăbușirea ei în sînge, în mult sînge. Cumplitele, barbarele represalii ale generalului Lentulus din primele luni ale lui 1739, înscriu una dintre cele mai răscoase pagini din istoria operațiilor militare ale Austriei din veacul al XVIII-lea; și în același timp una dintre cele mai mărețe pagini din istoria țărănimii românești din Banat.

Răscoala a fost înăbușită, însă protestul a răzbit în istorie. Deacum nu se mai puteau ascunde marile păcate ale administrației imperiale care au provocat răscoala. Însuși Engelsofen, comandant al cetății Timișoarei și locțiitor al lui Neipperg, în raportul său către curtea imperială (1739) face un rechizitoriu aspru întregii administrații imperiale de aci: „... că pe sărmanii supuși din Banat, fără a-i lăsa să mai răsuflă după ultimele restriști vor să-i asupească pînă dincolo de limită și să-i lovească cu sarcini insuportabile; cea mai înaltă rațiune a Maj. Voastre Imp. cere acum mai mult ca oricînd ca bunăvoința acestui popor să fie păstrată și prin aceasta să fie asigurată cu atît mai bine granița de acolo; ci dealtfel cu atît mai puțin există motive ca acești oameni să fie asupriți, întrucît ei de bună voie după cum dovedeste anexa, au oferit așa de mari prestațiuni pe care de bună seamă nici un supus austriac nu ar fi în stare să le îndeplinească. Răul principal ce a bîntuit pînă acum în această provincie și a provocat *răscoala fatală* (den fatalen Aufstand) a izvorit mai ales din aceea că în acele treburi publice, de care totuși în bună măsură depinde starea bună sau rea a unei țări, nu se ia în considerare nici o repulă și toate sint dirijate după bunul plac al unuia sau mai multor oameni care nu văd destul de în adîncul lucrurilor, ba vor chiar să-și facă meritul cu pretul singelui supușilor“³⁾

Desigur că situația nu se îndreaptă nici acum, așa că peste 20 de ani încă viitorul împărat Iosif al II-lea, moștenitor al tronului, trimis de mama sa împărăteasa Maria Terezia în Banat, va scrie textual în raportul său: „... că în Banat este cea mai de zordonată administrație de stat și cea mai nesistematică constituție, încît nu se poate imagina o mai rea gospodărire de stat și nicăieri nu pot fi găsite adunate la un loc ma-

1) Ibidem.

2) Szentkláray: Gróf Mercy korm.

3) Szentkláray: Százév. p. 154.

rele și mai nedestoinice elemente. Ca să remediem acest rău ne obligă conștiința, rațiunea și dragostea de oameni”.

Pacea încheiată la 1740 în Belgradul recapat de turci, redă turcilor aproape tot ce au pierdut la Passarowitz. Dealtfel întreg războiul din 1737—39 nu a adus decât rusine oastei imperiale. Neînțelegerile și intrigile de la statul major, unde triumviratul Schmettau-Hildburgshausen-Seckendorf era în cea mai aprigă dușmănie cu Wallis, Neipperg și principele Francisc de Lorena, au creat de la început neîncredere în rindurile armatei. După cele câteva succese mărunte din 1737 Marele Vizir respinge oștile imperiale la linia Dunării, ca în primăvara lui 1738 să treacă Dunărea, intrând în Banat.

Armata de 40.000 de oameni bine echipată care pornește în vara lui 1738 prin Banat împotriva turcilor sub comanda principeului de Lorena și a șefului de stat major generalul Königsegg, fără să mai ajungă să dea o luptă decisivă cu turcii, este măcinată de răscoala români, după cum recunoaște și Königsegg în raportul său: Insuccesul și fărâmițarea armatei se datorește în primul rînd lipsei de cavalerie suficientă — de cum a ajuns la Lugoj din cauza atacurilor răscoalaților a fost nevoit să-l detașeze pe generalul Pálffy cu cavaleria lui să apere drumul Lugoj-Cașanșeș-Slatina — în al doilea rînd lipsa de furaje — răscoalații distruseseră toate mijloacele de subsistență d'n calea armatei, și în al treilea rînd, care le însuma pe toate, atitudinea dușmănoasă a locuitorilor”.

Banatul rămîne Austriei, însă politica de colonizare suferă o epocă de lincezie. — Nu se mai fac colonizări sistematice ci sînt lăsate la voia întîmplării. Mai mult, Banatul este declarat loc de deportare pentru elementele din Austria.

Maria Terezia în a doua parte a domniei ei, antrenată de fiul său Iosif al II-lea, reia colonizările sistematice, cu elemente destoinice, și introduce ordine mai rațională în administrația și treburile provinciei. De aci începe de fapt încopcierea Banatului în raza de cultură și civilizație a apusului. Pentru toate neamurile contocuitoare, inclusiv germanii care de aci începînd sînt cetățeni de drept și de fapt ai Banatului — se deschide o epocă — cu mici intervale de piedici și abateri, desigur — de real avînt economic și cultural.

ION STOIA-UDREA

*A*cum săgețile luminii spre viitor se-așează-n arcuri,
 Etajele se-mprospătează ca un al doilea pământ.
 Podoabă grea de anolimpuri își mută florile în parcuri,
 Și cărămizile învață, suind, să fluture în vînt.

*Se-aud și urmele lui Doja. Celatea le mai ține minte,
 Istoria ne mai trimite scrisori din veacuri care-au fost
 Și mina care-a stat pe spadă, să apere un spic fierbinte,
 Cînd sta pădurea-ngîndurată ca să devină adăpost...*

*Ani noi și salturile noastre, și inimi care cîntă zorii
 Și brațele ce se ridică pe-același anolimp arzînd,
 Unelte ce se-nlîlniră pe magistrala Timișorii...
 Să fie frunțile mai 'nalte și mai senine-n primul rînd*

*Să crească setea de lumină, fîntinile de vis să crească,
 Orașului de azi și mîine să i se dea același zbor
 Și-aceeași aripă fecundă de tinerețe românească
 Ce suie-ntregul pisc al țării cu fața către viitor.*

*E viața noastră mai deplină, cînd fericirea-i stea concretă;
 Vin primăveri adolescente să se-implinească înțelept,
 Și trec studentele ce-și poartă biografiile-n poșetă
 Cu cărțile-aflorite-n mină și anii înfloriți la piept.*

*Cunoaște Bega frămîntarea deosebit îngemănată
 Cu pașii noștri ce aspiră să fie ritmul tot mai viu.
 Din piatră și cerneală crește, mai viguros ca niciodată,
 Orașul care pune suflet în cîntecul pe care-l scriu.*

DAMIAN URECHE

DRUMUL SPRE PÎRIUL CU RACI

La intrarea mea discuția se întrerupsese un moment, păreau că se și certaseră puțin. Marta azvîrli de loc surprinsă: „Ja te uită, credeam că ai uitat de noi”, Stelian ședea nepăsător într-un fotoliu și fuma și tot Marta îmi spusese să las jos bagajul și să intru în baie să mă spăl, deoarece precis că adunasem toată murdăria de pe tren. „Si vino să-l vezi pe nepriecopsitul de frate-tu îmi mai strigă ea, pe cînd Stelică tot din fotoliu rosti un singur cuvînt „încetează”, cam fără chef, dar ea nu părea dispusă să înceteze, n-o văzusem niciodată astfel, îmi închipui că pînă la intrarea mea stătuse chiar cu mîinile în șolduri, infiptă înaintea lui Stelică. Mă luaseră cam repede, recunosc, și pe cînd, clipea apa în palmele mele aveam senzația că adun cioburile unui obiect spart sau poate greșese, impresia asta am avut-o mai tîrziu. Mă pieptănam în fata oglinzii lăsîndu-mi o șuviță pe frunte, singura mea șuviță cîrlionțată și-o auzeam pe Marta strigînd ceva despre primă și nătărăi și eu singură trebuie să fac totul, iar vocea lui Stelică nu se auzea, cred că fuma și ținea fumul în el. Am intrat fără cămașă, cu prosopul pe umăr, eram binișor bronzat și îmi lăsasem cițiva stropi pe piele, asta stîrnește apetitul excursiilor, Stelică — dacă mai era cel de altădată — avea să înțeleagă.

— Ești un prost și toți știu asta, de-aia te călărește! continuă Marta. Te-a tăiat de la primă, și de ce? Ți-o spun eu: fiindcă ești un calcă-n străchini. Mateescu a primit 1800 lei, ce, el e mai deștept ca tine?

— Marta — spusese fratele meu din fotoliu — încetează!

— Ai lipsit cinci minute de la telefon și ce? a luat foc întreprinderea? Eu am plecat o oră cînd eram de servici și cînd a încercat Dumitrescu să-mi facă observație i-am retezat-o: sînt femeie și mamă și soție și funcționară și duc toată secția asta-n spinare, i-am spus, și cer să fii respectată! Dar tu — tu te-ai lăsat călcat în picioare, ce era dacă te duceai să-i explici lui Anestiu — vezi, de-asta nu te-nghite nici Anestiu, nici Spiru, că ești prea moțat, bine c-a venit frate-tu să te vadă! — ultimele cuvînte le strigase trîntind ușa după ea.

În clipa următoare se ivi iar și mă întrebă dacă l-am văzut pe Marcel, cu un ton străin de discuția de pînă atunci.

— Nu l-am văzut, cheamă-l să-i dau ceva.

— Se joacă în spatele casei, dacă vrei du-te să-l vezi. Și de copilul ăsta tot eu trebuie să mă ocup, n-are tată, nimeni nu-și bate capul cu el.

Era inutil să mai rămân dezbrăcat, mi-am luat o cămașă curată și am dus prosopul în baie. Revenind l-am găsit pe Stelică lângă fereastră, nu mai țuma. Cumnată-mea plecase. Fereastra era plină de verdele de-afară și de asta, cred, Stelică părea cam palid. Monoton, ca un murmur neobosit, se auzea zgomotul făcut de flotație.

— Cum ai călătorit? mă întrebă el.

— Bine, a fost cam cald.

— Ce face mama?

— E bine, ți-a scris câteva rânduri.

— Și tu, cum ai terminat anul acesta?

— Ca de obicei, bine — i-am răspuns.

Și mi-am amintit că pe dealul din spatele casei fusese pe vremuri o rămășiță dintr-un troliu — mai erau două roți dințate și-un mîner stricat. Invirleai mînerul opintindu-te și roțile se angrenau cu greutate, totul era ruginit, foarte ruginit și fiecare îmbucare nesigură a dinților cerea osteoneală, mînerul se înțepenea mereu și avea drept rezultat o scârțâitură chinușă, nu știu de ce mi-am amintit tocmai de mecanismul acela stricat.

— Aici ai să te poți distra — plimbă-te, mergi pe unde vrei. Nu s-a schimbat mare lucru de când n-ai fost pe aici. Câți ani sînt? Vreo patru, nu?

— Șase ani, Stelică, șase fix. Am îmbătrînit în timpul acesta. Și tu ai câteva fire albe.

— Nu părul cărunt îl face pe oîn bătrîn, mormăi el. Hai, aranjează-ți lucrurile, poți rămîne cît vrei. Poate că o să te mai ocupi tu puțin de Marcel.

M-am apropiat de el la o distanță potrivită unei discuții între bărbați. Il ajunsesem în înălțime și aveam parcă umerii mai lați.

— Ascultă, Stelică, ai mai fost la pîrul cu raci?

— La ce? mă privi el surprins. Ce raci?

— Ai uitat? De la carieră a doua vale pe stînga, pîrul acela cu o cascadă mică... tu mi-ai arătat... nimeni nu știa locul... Ai mai fost de atunci?

El se așază la loc în fotoliu, luă altă țigară.

— Mă gîndeam că o să mergem iarăși împreună, în ultimul timp numai la asta m-am gîndit, am adus cu mine și slănină, știi? Mai sînt raci acolo?

El începuse să fumeze.

— Mai știi cum mergeam în fiecare an și prindeam raci cu sfoară și cu slănină, erau o grămadă acolo, cum li se vedeau mustățile de sub pietre și cînd coboram sfoara cu slănină ei ieșeau binișor și se agățau cu cleștii și noi mai așteptam puțin să se agate bine, să-i înnebunească gustul slăninei și cînd trăgeam sfoara încet îi scoteam cioreline, cîte 5-6 odată. Și cum se tirau zăpăciți prin iarbă, cu cleștii deschiși în sus, gata de atac, ca niște gladiatori în arenă. Mai ții minte, Stelică?

El privea undeva pe fereastră.

— Și numai noi cunoșteam locul. Pe urmă tu te-ai însurat și nici Martei nu i-ai spus nimic, dar și eu am păstrat cu strășnicie secretul. Au fost zilele cele mai frumoase din viața mea, atunci.

Stelică făcea rotocoale de fum, învățase ceva de cînd nu ne văzuserăm.

— Aș vrea să mai mergem o dată acolo, Stelică, vii cu mine ?

— Acum n-am timp, mormăi el.

— Tu ai mai fost de atunci ?

— Crezi că am timp de chestii de acestea ?

— Cum, n-ai fost niciodată, chiar niciodată ?

— Ce te miră ? mă privi el fără chef, cu un dispreț stăpînit, rece.

Habar n-ai cite am pe cap.

— Te pomenești că nici la Tăul Ursului n-ai mai fost, nici la Negri, după mure, nici la afinarele acelea grozave de la Crivina, nici pe vîrfurile Caprei ?

— Insoară-te, și să vezi cum o să-ți iasă din cap toate chestiile astea !
— rise el cu același dispreț, ușor amuzat acum.

Am trecut în cealaltă cameră, de unde se vedea bine valea și drumul urcînd mereu, neobosit, împletit cu pîrîrul în spume, și casele spînzurate pe povîrnișuri, asaltate de tufe de anin și alun și pădurea, acea pădure gravă, străbătută de poteci și umbre, pentru care venisem din nou, după atîția ani.

— Stelică, i-am strigat prin ușa întredeschisă — ce face Fredi ?

— Face pe dracu, ce vrei să facă ? E un nătărău.

— Îți amintești cum mergeam cu el pe Pîrîul Morii, după păstrăvi, cum săream din piartă-n piartă dezbrăcați și negri toți trei și cum îi căutam sub bolovani ? Și cînd am abătut pîrîul pe lingă casa lui Nistor și-am prins vreo 50 de păstrăvi care săreau ca niște lăcuste de argint și ne-a fugărit pădurarul vreo trei kilometri ? Auzi, mai sînt păstrăvi acolo ?.

— Pe aici nu mai există nici un păstrăv, nici nu te osteni.

— Oare Fredi, dacă l-aș chema . . . dacă tu nu poți . . .

— Cheamă-l rise de dincolo Stelică, dar ia cu tine și o ladă de bere și niște table, că pe ăla de lingă sticla de bere și de lingă tablele lui nu-l urnești.

Vorbînd de Fredi îmi amintisem de altceva și acum căutam un loc unde să mă gîndesc.

— Să-ți spun ceva și despre George, de care nu te despărțezi, urmă Stelică și-i simțeam risul în glas, un ris fără ostentație, chiar prietenesc, dar bănuiam că acuși va trînti un holot în plexul cuiva. Află că George, de cînd a ajuns șef de birou . . .

Mai departe n-am auzit, deschisesem încet fereastră și sărisem în curle. Am ocolit casa, pietrișul scîrțîia cunoscut și într-un fel bucuros, apoi am călcat pe iarbă. Acolo era Marcel, se juca singur, dădea impresia că nu se jucase niciodată altfel. Avea un ciocan și sfărîma metodic pietricelele din care făcea un fel de drum, o șosea asfaltată poate, șerpuind printr-o pădure de bețe, era și un lac mic, săpat de el și umplut cu apă de la izvor. Pe șosea, cîteva pietricele colorate închipuind de sigur automobilele gonind cu 80 pe oră ; pusese și cîteva bărci pe lac, dar se duceau mereu la fund. Am vrut să-l strig, stătea în profil și nu mă zărea, dar ceva m-a reținut. Am zărit alături o nuiă de alun cu o sfoară groasă legată la capăt și cu ceva, carne ori o rimă agățată de ea. Lacul avea deci și pești . . . Eram

gata să pariez că Marta îi interzisese cu strășnicie să iasă la pîriu. Am stat acolo o mulțime gîndindu-mă la toate, eram mulțumit că-mi vin atîtea gînduri deși nici unul nu era prea bun, dar vorba e că nimănui nu-i păsa de mine, știam că doar Marcel s-ar bucura cu adevărat să mă știe acolo, și faptul acesta, că purtam cu mine bucuria lui de copil și că i-o puteam dărui oricînd îmi dădea un neastîmpăr greu de reținut. Pe urmă mi-am zis că mai bine îl întîlnesc pe Marcel în casă și-l las să mă conducă el singur să-mi arate toate comorile lui, să-i dăruiesc și această bucurie. M-am înapoiat în casă pe același drum și-am auzit de astă dată vocea Martei, mi se făcute lehamite de atîtea discuții și combinații casnice, dar cumnată-mea nu vorbea cu Stelică.

— Aș fi avut nevoie de ei, îmi și fixasem ce să cumpăr cu banii aceia, spunea Marta, de cîte ori nu l-am bătut la cap că ne mai trebuie un covor, puteam lua chiar în rate ceva, dar lui ce-i pasă?

Cumnată-mea vorbea cu o tînără care cosea, așezată la masă.

— Stelică a plecat, Marta?

— Pînă diseară nu-l mai vezi, răspunse ea arțăgos, nici dacă bați toba. Are el grijă să-și facă program.

Cealaltă nu ridicase capul, cosea cu încăpătinare dar ceva în fruntea ei bombată, în părul ocolind într-un anumit fel tîmplele mi s-a părut cunoscut — era Alma. Sigur că sînt tot felul de șocuri, dar ăsta le-a întrecut pe toate, o uitasem mult timp, adică n-o uitasem dar mă gîndeam la ea ca la ceva foarte îndepărtat, frumos și imposibil, stins o dată cu copilăria și acum Alma era în fața mea cu fruntea ei cunoscută înclinată, cosind într-una. Nu se schimbase de loc, adică era altfel, ce poți să spui despre o fată pe care o cunoști la 13 ani și o revezi la 19? Rămii cu gura căscată și dacă ești deștept spui ceva la repezeală, indiferent ce, ceva politicos și inofensiv dar nu o anecdotă, în nici un caz nu o anecdotă. Marta nu mă lua deloc în seamă, nu se sinchisea că rămasesem în ușă, am salutat-o, fără glas și ea mi-a răspuns și așa cum marea azvîrle la țarm lucrurile cele mai neașteptate, crabii morți și scoici vii, alge putrede ori pești scîlipitori, m-am pomenit și eu în fața faptelor, azvîrlite subit la picioarele mele. Firește că toate acestea mi-au trecut prin cap mai tirziu, cînd m-am dus iar în spatele casei și m-am așezat lîngă șoseaua construită de Marcel ca să mă pot gîndi în liniște și de la început. Ultima dată cînd venisem aici Stelian era ocupat, așteptau copilul, Fredi era bolnav iar George plecat la niște rude, așa că am început să ăutrecier singur de-a-lurile și văile pînă cînd am luat-o într-o zi pe Alma, sora lui Fredi, era o fată subțirică, știa să se cațere grozav și nu făcea niciodată mofturi, asta nu-mi plăcea mie pe atunci la fete că făceau mofturi și trebuia mereu să le înjuri ca să-și vină în fire. Ne-am plimbat peste tot vreo două săptămîni și locurile iar aveau farmec, ba am descoperit și altele noi, Alma avea intuiție. Apoi ne-am dus la Peștera cu cal, cum îi spuneau locuitorii, ne-am dus deși părinții ei îi interzisese ră acest lucru ori poate tocmai de aceea. Se spunea că un cal intrase odată acolo, un cal frumos, alb, și stăpînul lui l-a tot așteptat să iasă dar cum animalul n-a ieșit omul a pornit să-l caute, luase un felinar și felinarul s-a stins, au mai

venit cîțiva cu frînghii, au cotrobăit prin peșteră pînă i-au dat de capăt, era foarte întortocheată, dar calul nu l-au găsit, zile întregi au tot intrat să-l caute ori l-au așteptat la ieșire, degeaba. Cum dispăruse nu-și explica nimeni și umblau tot felul de zvonuri, unele luate direct din basme. Am intrat și noi în peștera înconjurată de legendă, era destul de înaltă dar se îngusta, înaintam tăcuți, respirînd în același ritm, întunericul venea spre noi deschizînd guri ademenitoare și ne izbeau în față valuri de respirație străină. Ea m-a prins de mîină, am simțit nevoia s-o ocrotesc, am strîns-o de umerii slabi, avea un tremur și am mai înaintat puțin fără a îndrăzni să rostim ceva. Apoi s-o făcut deodată foarte întuneric, ea a țipat, se spe-riase, auzise zgomotul grav de ceasornic bătînd orele pe care-l făceau picături care dădeau din tavan ori altceva, nu știu, mă apucase de mijloc și se lipise de mine. Am fugit și degete lungi, cu selipire palidă atîrnau deasupra noastră, degete scheletice. Am scos-o afară și pe iarbă, lingă intrarea peșterii pe cînd ea mai tremura și sughita de spaimă am sărutat-o suspinînd pe temple pe urechi pe obraji și amorțit complet pe buze, erau puțin sărate, îmi amintesc și acum gustul acela, cred că am sărutat-o așa vreun ceas și niciunul nu știam ce se petrece cu noi, venea soare și umbră, rîdeam cînd ea plîngea, și plîngeam amîndoi și rîdeam împreună și ne sărutam mereu acolo la intrarea peșterii unde pierise un cal. Pe urmă ea n-a mai venit cu mine, n-o mai lăsa mama ei, auzise unde am fost și o bătuse toată seara și mie Stelică mi-a spus că trebuie să plec, s-a sfîrșit vacanța, deși nu se sfîrșise. l-am scris de cîteva ori, nu mi-a răspuns niciodată și au trecut anii.

— Mă bucur că te văd, Alma — i-am spus, făcîndu-mi de lucru la valiză. Să știi că nu te-ai schimbat prea mult, ești tot cum te știu și parecă puțin altfel, cum să spun...

Și cum ea cosea, murmurînd ceva nedeslușit și fiindcă și Marta mă lăsa să vorbesc, am continuat, nu, nu voiam să scap ideea, simțeam că alt moment ea acesta n-o să fie:

— Stelică n-are timp, Fredi văd că se ocupă cu altceva, cu George nu știu ce e — n-ai vrea măcar tu să vii cu mine pe Pîrîul Morii ori în alt loc, să căutăm păstrăvi... să știi că am permis... mi-ar plăcea grozav să revăd locurile pe unde-am umblat... abia am așteptat asta... ce spui, Alma?

— Vorbești prostii — strigă cumnată-mea cu o asprime neobișnuită, aproape cu dușmănie — nu știi că e măritată? Nu vezi că așteaptă un copil și că de-abia se mai poate mișca?

Acum Alma ridică ochii, se uită la mine fără ironie, fără roșeața sau paliditatea pe care le așteptasem, măritișul și copilul ridicau în fața ei zîduri îndărățul cărora ea se putea apăra de amintiri. Stătea calmă, cu liniștea unui bufet plin de farfurii și castroane și cratițe, oale, mașini de măcinat farfurii și castroane și cratițe, oale, mașini de măcinat totul și celelalte inutilități care umflă mobilele de bucătărie și cosea cu mișcări egale. M-am întors și am ieșit. Se auzea flotația biziind ca un stup de albine hămesite.

Marcel ședea în fața casei, clădea un turn din pietricele, îl dărîma și-l clădea iar. Am respirat o dată adînc.

— Marcel, eu sînt unchiu Relu, am venit să te văd.

Sedea înconjurat de pietricele, neîncrezător. L-am ridicat, l-am luat de mină.

— Unde vrei să mă duci? protestă el. Nu știi că mama nu-mi dă voie să ies din curte?

— Vino cu mine. O să-ți arăt drumul spre Piriul cu raci. Numai eu îl cunosc. O să-ți fac și o undiță mai grozavă ca a ta. Vrei? Și o să-ți arăt o grămadă de lucruri pe care tu nu le cunoști.

— Mergem la raci? mă întrebă el încă neîncrezător. O să prindem raci? Cu clești așa mari? Dacă-mi dai și mie unul o să-l pun în lac să facă pui.

DAN REBREANU

PLANUL TOPOGRAFIC

Banal. la întrebarea ta, ar trebui să-ți răspund că planul topografic nu e altceva decît o bucată de hîrtie pe care sînt redată la o scară oarecare toate detaliile unei porțiuni de teren. Poate că ai înțelege ceva, poate că n-ai înțelege nimic. Numai că, vezi tu, răspunzîndu-ți în felul acesta aș comite o greșală monstruoasă pentru care aș fi pasibil la condamnarea sufletească a tuturor oamenilor ce n-au în viața lor drept prieteni nedespărțiți, de primăvara pînă iarna, altceva, în afara jaloanelor, a mirelor, a panglicii și a teodolitului „zeiss”. Si-atunci? Atunci nu pot face altceva decît să-ți destăinuiesc adevărul planului topografic...

★

Planul topografic... Planul topografic nu e altceva decît un vis-realitate. Știi ce trebuie să vezi în el cînd îl privești? Sufletul!... Privește-l și închide ochii. Ei, vezi?... Uite... În colțul acela de lîngă „Stupină” e o plantație. Panta e abruptă. Inclinația teribilă. Vezi, sufletul? Îl simți? Uite-l sus, pe coastă. Privește plantația de pomi și marginea pădurii; acolo începe sublimul; după ficcare pom fraged îl așteaptă doi ochi, ochii ce-au adunat în ei albastrul senin al infinitului cu apele lui liniștitoare, un trup cu toate tainele fericirii adunate în el, părul airdoma grîului dat în pîrgă cu toate miresmele finului cosit pe care-ți pleci fruntea așteptînd ceasul cîntecului de greer... Îl auzi!... Taci... E seară, e noapte... E ceasul luceafărului... Coboară? Coboară. Îl simți? Ți-o aduce, ținînd-o de mină. Îți mîngîie fruntea cu pletele-i de freamăt... Te-ai trezit? Da... Lasă raportorul, lasă echerul, lasă carnetele de observații, lasă-le. E miezul nopții, e trecut de miezul nopții... Haide e ceasul de taină al somnului. N-ai nevoie de vise... Haide: te așteaptă răsăritul soarelui, mîine, la cinci și oamenii și căruța...

— Zîmbești? Dece?!

... Te trezești, te scoli, e cinci, fără cinci minute. Ieși în stradă, urc în căruță, pornești, ajungi, începi munca. Soarele urcă, e cald, arunci că

maşa, lucrezi pe urmă „Zeiss-ul“ te poartă pe undele pline de taină ale mirajului şi din nou singurătatea fuge, carnetul de observaţii îţi cade din mână : mirajul, mirajul nu mai e miraj, mirajul e ea : dragostea !

— Bate zvonul !

Iani te trezeşte, te smulge din tainele mirajului. Îl priveşti şi nu ştii ce vrea. Pe urmă te dumireşti : auzi „zvonul“, dangătul acela de clopot din amiaza zilei : ochii lui Iani clipeşte repede spunându-mi că i-e foame . . . Da . . . Facem pauză. Mîncăm acolo, pe coasta aceea, la umbra pădurii şi-apoi, ascultăm liniştea. Adecă ascult liniştea. Iani, Ionică şi Feli — oamenii ce-mi ajută la lucru — sînt mai realişti : dorm. Zîmbesc somnului lor şi-apoi privesc cerul, albastrul : nu-l pot vedea. Mi-e imposibil să-l văd. Văd doar seninul ochilor ei. Atît. Nimic altceva. Şi-s fericit. Pe urmă mă sperîi — N-am „văzut“ furtuna. Am auzit-o doar. Îi seol pe cei de lingă mine şi fugim în căsuţa stuparului din partea cealaltă a pădurii. Stropii de ploaie ne lovesc, îmi biciuie obrajii şi umerii făcîndu-mă să mă înfior : sînt reci, sînt de gheaţă şi inima îmi bate puernic : loviturile stropilor reci de ploaie mă biciuiesc cu putere. Pe mine mă doare, dar pe albine ? . . . Privesc la zborul lor, le ascult zumzeii : îşi văd de treburile lor. Lucrează. N-au timp pentru ploaie, trăiesc doar şase săptămîni, pe urmă mor . . . Îmi iau cămaşa pe mine. Mă înfior din nou. De ce ?! Mi-e frig sau m-a cuprins doar frigul din moartea albinelor ? Nu ştiu ! . . .

— Măsoară acum bucata d-acî. N-o să te înţepe. E răcoare.

— Nu pot.

— De ce nu poţi ?

Stuparul se uită la mine mirat. Nu poate înţelege dece nu pot. Îl privesc şi-mi simt sufletul zîmbînd fericit.

— Acum nu pot. E prea frumos locul acesta. Altădată . . .

— Altădată o să te înţepe.

— Nu-i nimic, să mă înţepe.

Auzindu-mă, vorbindu-i aşa, pleacă, dă din umeri şi sînt sigur că de data aceasta nu numai că nu mă înţelege dar m-a şi trecut în categoria trăsnişilor. Îl las să mă treacă. Nu pot să-i explic esenţa trăsnaie mele. E prea pornită din suflet, e prea tainică. Si-atunci tac. Tac şi zîmbesc, privind fuga norilor. Peste jumătate de oră ploaia va sta. Sînt singur. Încep să mînnic din merele culesc de Iani . . . Şi-n clipa aceea mi-a apărut în faţa ochilor cureubeul. Am aruncat mărul şi-am ieşit în coasta pădurii . . . V-aţi văzut vreodată iubita, venindu-vă spre suflet, din culorile cureubeului ? Aţi aşteptat-o cu toate ramurile sufletului pline de flori ? I-aţi simţit prospeţimea miresei din pletele-i pline de stropii de ploaie nebnatecă ? Nu ? Atunci n-aţi cunoscut dragostea, crede-mă, şi-mi pare rău, dar, mi se pare, că n-am ce să vă fac . . .

— Pornim ?

Iani clipeşte din ochi lingă mine. E şmecher, derbedeu, îl înjur de multe ori dar îl iubesc pentrucă sînt sigur că numai el se vrea aproape de sufletul meu. Mi-o spun ochii lui oridecîte ori face cîte o trăsnaie.

Şi lucrul începe din nou . . .

— Ionică, bate ţaruşul în staţia aceea din pădure.

— Păi n-o facem ?!

- Nu!
- Dece ?!

Nu zic nimic. Iani clipește iarăși din ochi, a stat lângă mine un ceas de vreme, am fumat țigară după țigară și n-a zis nici cire atunci când l-am trăznit după ceafă văzându-l că mi-a zărit lacrima dintre gene. Feri îi dă lui Ionică un ghionț și-apoi prinde caii la căruță. Știe că am terminat „terenul” pentru ziua aceea. Am împachetat „Zeissu-1” ... Pe urmă, pornim. Aerul e plin de mirosme, e răcoare, e plăcut, ca după ploaie ...

★

- Hai cu mine la serbarea din Ferendia.
- Nu pot, Rodica.
- Ridic privirile de pe planul topografic.
- De ce nu poți ?!
- Pentru că am de lucru.
- Totdeauna ai de lucru și ziua și noaptea și peste săptămână și duminică ?

- Da, totdeauna în campanie, am atîta de lucru.
- Să viu în seara asta de la serbare ?
- Da, Rodica, să vii în seara aceasta ...
- Te găsesc aici ? Să-ți aduc ceva ?
- Să-mi aduci Rodica.
- Bine, o să-ți aduc.

Pe urmă ceasurile trec, trec. Și planul topografic se întregește, ia contur, ajunge la coasta aceea de lângă pădure, la „Stupină”, la plantația de meri și-mi aduce înaintea cerul ...

- M-am întors.
- Așa de repede, Rodica ?
- Păi ... E aproape unsprezece. E noapte de mult ...
- Da ?!
- Da ... Ți-am adus prăjitură. Haide să măninci. Hai.

Mă ridic. Merg în urma ei, intru în biroul din clădirea Sfatului, mă așez pe un scaun, măninc prăjitură, și privesc undeva departe, spre taina pădurii Teișului și-a plantației de pomi.

- A fost bună ?

Tresar.

- Da, Rodica. Mulțumesc.
- Acum, sper că mă conduci.
- Bineînțeleș, Rodica.
- Leșim din clădirea Sfatului și-o conduc ...
- Noapte bună, Rodica.

Îi simt brațele îmbrățișându-mi umerii. E mică, trebuie să se ridice în virful picioarelor. De aceea tremură ușor.

- Sînt chiar atît de urîtă ?

Îi privesc ochii și îi văd plini de lacrimi. Mă înfior.

— Dar cum poți să te gîndești la o asemenea monstruoziitate ? Ești frumoasă, Rodica, ești cea mai frumoasă femeie de pe suprafața pămîntului, Rodica, crede-mă.

- Minți !

— Nu te mint, Rodica.

— Atunci de ce nu poți să mă iubești?! Nu înțelegi că sînt singură, că mi-e dor de dragoste?! De ce?!

— Pentru că și eu sînt singur, Rodica și-ar fi monstruos să se iubească două singurătăți.

— Nu înțeleg...

— Nu trebuie să înțelegi. Du-te și culeă-te, Rodica. Culeă-te și dormi.

Plînge. Îi sărut mîinile și plec. Plec cu pași înceți fără să mă gîndesc la ceva. Ajung în marginea satului, mă trîntesc pe căpița de fin de lingă Prisacă și privesc cerul fără să-l pot vedea. Pe urmă, mă ridic. Zăresc zorii zilei și-mi sînt sufletul plin de rouă...

— Bună dimineața! Dragostea mea! Te-ai sculat? Mă auzi?

— Da! Te aud! Bună dimineața!

Și apoi, auzindu-i urarea, o pornesc spre „casă”. Feri, Iani și Ionică mă așteaptă. Eu zîmbesc, ei sînt triști.

— Ce-i cu voi?

Feri își drege glasul.

— Nu-i nimic. Numai că nu știu cît îi duce-o tot așa. — Rid.

Feri dă bici cailor și înjură. Eu rid cu și mai multă poftă.

— Și-acum, de ce rîzi, mă rog?

— Pentrucă tu nu poți înțelege că un plan topografic nu se poate face altfel.

Mă privește ca vițelul la poarta nouă.

— Cum adecă?!

— Fără dragoste, Feri.

— Și fără somn?

— Și fără somn.

Dă iar bici cailor. Ne-am apropiat de „Stupină”. Sar din căruță și merg la marginea plantației de meri. Înlind brațele:

— Vino, dragostea mea.

Sînt inima bătîndu-mi cu putere. Respir adînc. Priveșc departe, departe și-abia într-un lîrziu încep din nou lucrul, măsoz pămîntul, scriu unghiurile și distanțe în carnetele de observații, adun „material” pentru ca seara să mă pot apleca, din nou, peste hîrtia milimetrică a planului topografic...

*

... Și-acum, dragul meu prieten, ca să nu existe pentru tine vre-o dilemă, să te lămureșc pe deplin: explicația aceasta a planului topografic ți-o va da fiecare topograf în parte. Va fi o deosebire de exprimare. Esența însă va rămîne aceeași. Și știi de ce? Pentrucă fiecare topograf are în viața lui o dragoste puternică, arzîndă, făclie, rug. Topografii nu pot trăi altfel chiar dacă în cele mai dese cazuri dragostea lor nu rămîne decît de domeniul visului... Și-atunci de ce te miri?!... Ce-ai cu mine?... Și-aici răspunsul e simplu: M-am îndrăgostit. M-am îndrăgostit de Ea și-s fericit că am reușit să răspund simplu omenește, așa cum trebuie să răspundă un om ce trăiește cu picioarele pe pămînt, întrebării minunate a lui Eminescu: „Mai suna-vei dulce corn pentru mine vreodată?”...

DUMITRU SINITEANU

ORAȘUL PRIMELOR BECURI ELECTRICE

S-a întâmplat în toamna anului 1882. La un consilier economic al orașului Timișoara, cu numele Tedeschi, vine într-o seară un străin. Un comis-voiajor de neam mare, reprezentând societatea de electrificare anglo-austriacă Brush, filială din Viena a unei companii și mai mari cu sediul la Londra, dar cuprinzând și orașele mari ale Americii. Consilierul Tedeschi era proprietarul mai multor prăvălii și întreprinderi industriale, între care se număra și o moară. Nici mai mult, nici mai puțin, comis-voiajorul cu titlul de grof, propune consilierului să electrifice această moară. Sgircitul consilier, care socotea că moara îi aduce beneficii mari și fără să mai investească bani în afacerea, refuză. Totuși, gândindu-se bine și fiind el un isteț om de afaceri, care miroseau de departe câștigul, îl întreabă pe voiajor dacă nu cumva societatea lui este în măsură să electrifice un oraș întreg.

— Oh, da, îi răspunde complazent străinul.

— Atunci duceți-vă mine dimineață la primarul orașului, Ioan Török și discutați cu domnia sa electrificarea orașului Timișoara.

Gândul consilierului era deopotrivă să scape într-un mod elegant de voiajorul cu oferta, de alta, în caz că apariția lui aci ar fi însemnat un lucru serios, să cumpere doar energia electrică, la un preț redus, care i se cuvenea în calitate de consilier economic al orașului, fără a-și cheltui banii cu achiziționarea instalației întregi de producerea curentului.

Voiajorul era un om dintr-o bucată. El nu a mai așteptat ziua de mâine, ci încă în seara aceea a ciocănit la ușa primarului. Și a ciocănit cu atita insistență, încît primarul, deși era deja culcat, l-a primit, după cum se spune, în cămașa de noapte.

— Ik wollen ihre Stadt elektrisch beleuchten, grăi într-o germană stricată voiajorul.

Primarul Török auzind cu ce fel de „gogorită” a fost trezit din primul somn, a rămas cu gura căscată. Se lupta în el indignarea cu politeta obligatorie față de un grof, deși acesta juca un rol de comis-voiajor. Voiajorul însă a fost dulce la vorbe, primarul s-a potolit și l-a poltit în cabinetul său chiar pentru orele de dimineață a zilei următoare, ca să discute problema cu consilierii săi intimi, cu Henric Baader, specialist în probleme de ordin tehnic, care și-a câștigat merite în jurul tramvaielor cu cai din oraș și cu Tedeschi, om bine înfipt în realitățile economice ale regiunii.

În ziua următoare înființarea Uzinei Electrice din Timișoara a fost hotărâtă. Nu trece o săptămână și sosește de la Viena un tehnician impulernicit al societății Brush, care a pus la punct condițiile tehnice, oferind și o garanție de zece mii de florinti, semn că societatea sa este una dintre cele mai serioase din lume.

Se pune întrebarea ce a determinat Primăria Timișoarei să accepte atât de repede propunerea voiajorului cu gura dulce, cînd străzile principale ale orașului erau luminate cu gaz de către o societate mai veche, locală?

Răspunsul este că se poate de simplu. Societatea de gaz nu mai corespundea chemării sale. Plîngerile împotriva ei erau nenumărate, intreruperile în furnizarea de gaz, cînd orașul se culunda în beznă, fiind foarte dese. De altă parte, la acea dată lumina

lui Iablocicov se aprinsese pe străzile Parisului, ilumina cheburile Tamisei și Palatul Amiralității din Londra și trecuse la Madrid, Neapole și chiar la Berlin, de unde apoi sărise tocmai pe țărmurile Greciei, inundând, după mărturia contemporanilor, piețele, aleele și bulevardele „cu o lumină neîntrecută și plăcută ochiului”. Dar mai cu seamă era acolo și lampa cu fir incandescent, care va înlocui cu timpul lampa cu arc. Toate ziarele vorbeau despre noua invenție și despre iluminarea orașelor cu electricitate. Astfel, din concurență societăților de gaz și a celor de electricitate, din lupta dintre vechi și nou, a ieșit biroul nou, care prin suplețea sa, prin alăt de ușoara manevrare și prin curățenia sa își va lua definitiv locul pe care îl merita.

După un an și jumătate, adică în vara anului 1884, sosesc mașinile, iar în toamna anului uzina este montată: prima de pe continentul european, destinată în întregime iluminatului public.

Inițierea acestei uzini a stîrnit o senzație enormă. La probele de recepționare au venit reprezentanții orașelor mai mari din Ungaria, reprezentanți ai presei și o delegație din Belgrad în frunte cu primarul Georgevici, care văzînd orașul iluminat „ferec”, a hotărît să înlocuiască iluminatul cu petrol din capitala Serbiei prin iluminat electric.

Presă din toată țara s-a ocupat de evenimentul acesta. Sennalul l-a dat gazeta timișoreană *Luminatorul*, a cărui deviză, dintr-o coincidență curioasă, era „*Luminază-te și vei fi!*” și care în primele zile ale lunii octombrie scrie cu multă însuflețire și în graiul vetust al timpului următoarele:

LUMENARE ELECTRICA IN TIMIȘOARA

„Una dintre invențiunile cele mai mari ale timpului prezinte a ajuns a fi pusă în practică și dată spre întrebunțare omenimei în orașul nostru. Orașul Timișoara este primul...

Vederea lămpii este puternică, pestrece (sic!) pe departe pe cea a flăcării de gaz, lumina ce o răspîndește lampa este blîndă, aproape identică cu lucrul lunii, nu numai că nu conturbă ochiul, ci chiar o îndulcește oarecum. Lămpile electrice în sine au o construcție gingașă, nu au flăcără arzătoare, ci drotul (un fel de cărbune) înroșinduse prin ductul electric (curent electric n.n.) strălucește, buntăoară ca fierul înroșit; de aceea strălucirea lămpii nu joacă ca flăcără, nu se stinge nici de vînt, nici de apă, nici nu aprinde. Laboratorul, de unde se sloboade electricitatea, are aparate prin care regulează cu cea mai mare precizie ductul electric, astfel ca la moment, într-o unică clipită, aprinde ori stinge, deodată sau parțial, toate lămpile electrice.

Este ceva și neplăcut în întreprindere și adevă: mulțimea de stîlpi și de fire de drot ce parcurg toate străzile și piețele legîndu-le una de alta, la o înălțime ce aproape împiedică comunicațiunea cu care încărcate cu sîn ori paie, dar asta cu timpul se va delătura, credem, prin conducători subterane ale firelor de drot.

Deocamdată, nu putem decît să felicităm societatea și orașul nostru de reușita întreprinderii crezînd că și această funcțiune electrică se va împămînteni între oamenii și se va lăși în tocmă cu altele, de exemplu telegrația, telefonia etc.

Spre încheiere mai notîm cum că strălucirea electrică se poate conduce și în locuințe ori încăperi private”.

Simțim cu adîncă emoție atitudinea sfîoasă oarecum, dar plină de uimire și neprelăcută admirație a gazetarelui înzestrat cu o bună doză de cultură, față de această minunată descoperire a genului omenesc. Azi, crescuți așa zicînd cu energia electrică din leagăn și în epoca energiei atomice și a călătoriilor cosmice, rîndurile de mai sus poate ne stîrnesc un început de zîmbet pe buze. Dar în vremea aceea o lampă electrică avea nu numai la Timișoara, dar chiar și în centrele mari ale lumii, un efect de miraj, pentru care, spre convingere, vedeau oamenii din mari depărtări.

Articolul din *Luminatorul* nu este semnat. Inșă judecînd după stil și concept îl putem atribui cu certitudine primredactorului său, Pavel Rotarin, a cărui amintire și activitate dusă în interesul ridicării poporului de jos conducătorii orașului Timișoara au cîștil-o numînd o stradă după numele lui. Trei lucruri semnificative se desprind din acest articol și anume: grija autorului ca în orașul care își păstra încă un pronunțat caracter

agrar — o piață este numită popular din cele mai vechi timpuri *Piața de Fin* — țărani care veneau în carele încărcate cu paie sau fin, să nu fie accidentați din cauza conductelor electrice aeriare fixate pe stâlpi nu prea înalți, în al doilea rând încrederea, care s-a îndeplinit cu prisosință, că într-un viitor nu prea îndepărtat experiența reușită a orașului Timișoara, va fi reluată și de alte orașe, în zilele noastre și de sate, răspîndindu-se astfel prelutindeni în „omenime”, și în fine speranța, și aceasta îndeplinită azi, de a folosi, din motive de siguranță, cabluri subterane. Este demnă de subliniat această viziune de ansamblu cit se poate de progresistă pentru acele timpuri, cînd cu toate rezultatele obținute atît în laborator cit și în practică, existau încă foarte mulți sceptici și chiar contrarii ai noutății.

La înființare Uzina Electrică din Timișoara a început modest avînd numai 2 cazane Lancashire de cite 86 m² suprafață de încălzire, care alimentau o mașină cu aburi Compound-Tandem de 300 cai putere și o mașină cu aburi Sigl. de cca. 100 de cai, care forma rezerva. Mașina de aburi acționa printr-o transmisie de curele, 5 dinamuri serie, sistem Brush care au fost în funcție mai întii la expoziția mondială de la Viena, aranjată în anul 1883. Energia electrică a dinamurilor în acel an era folosită numai pentru iluminatul străzilor, pe care erau înșirate 780 de lămpi cu incandescență și una, aproape de uzină, în Piața Traian de azi, cu arc electric. Instalația a fost furnizată de „International Electric Company Limited” din Londra, prin filiala ei „Anglo Austrian Brush Electrical Company Limited” din Viena. Conform contractului, uzina era a întreprinderii străine, care trebuia să ilumineze orașul cu numărul de lămpi de mai sus, pînă la ora 23,30 ele arzînd cu o intensitate luminoasă de 16, iar după aceea cu 8 lumînări normale. Pentru acest iluminat, Primăria plătea un pausal anual de 29.000 florinți.

Primul director al uzinei electrice a fost Géo H. Cottam, un salariat al întreprinderii engleze. El funcționează pînă în anul 1887, cînd cedează locul altui englez cu numele Francisc Clements, care rămîne în această calitate pînă în anul 1893. Ca reprezentanți ai întreprinderii străine, ei aveau și misiunea de a face propagandă pentru înființarea de noi uzine electrice în regiune, respectiv a plasa cit mai multe din produsele fabricii în serviciul căreia erau.

În anul 1887 se pune problema ca uzina să furnizeze energie electrică și particularilor. Se cere acum energie mai multă și o funcționare continuă asigurată. În locul mașinei cu aburi de 300 cai, s-au montat două mașini verticale și se trece și la folosirea curentului alternativ, mai puțin periculos. Mașinile cu aburi verticale erau de fabricație engleză Brush-Falcon de 150 cai fiecare, iar generatoarele de curent alternativ de tip Ganz, de cite 80 kW. Ca rezervă s-au mai instalat două generatoare de curent alternativ de tip Mordey-Victoria de cite 40 kW. Pentru iluminatul public au rămas două dinamuri Brush.

În anul 1893 se produce o schimbare în situația Uzinei Electrice în sensul că ea este cumpărată de Primăria orașului Timișoara în a cărei proprietate rămîne pînă în anul 1938, cînd se organizează cu Tramvaiele Comunale într-o singură unitate, denumită Întreprinderile Electromecanice ale Municipiului Timișoara, pe scurt I.E.T. Prin această tranșacție energia electrică a devenit ca și un monopol al orașului.

În proprietatea Primăriei orașului Timișoara, Uzina trece prin mai multă fază de dezvoltare impuse de o parte de dezvoltarea industriei locale, de alta de aceea a industriei electrotehnice, care oferea produse noi. Toate fazele de dezvoltare însă, au mers haotic, fără un plan organizat și dinainte stabilit, ca de altfel și toată industria de atunci. Se construia undeva o fabrică nouă, uzina electrică trebuia să-și monteze un cazan nou sau o unitate electrogenă nouă. Se oprea undeva vreo industrie, mașinile uzinei electrice rămîneau cu un coeficient de utilizare redus. Cu un cuvînt, lipsa unei gospodării planificate se resimțea mereu.

Conform politicii economice de atunci, Uzina Electrică ajută dezvoltarea industriei prin tarife reduse stabilite pentru fabrici, însă nu ajută clasa muncitoare care plătea tarif integral. Din această cauză, cîteva decenii clasa muncitoare era lipsită în majoritatea cazurilor, de binefacerea energiei electrice.

Ca date mai importante din viața de atunci a Uzinei electrice din Timișoara, putem consemna următoarele:

În anul 1900 se hotărăște trecerea la curent alternativ bifazic cu 4 conductori, necatenat și înlocuirea mașinilor vechi de aburi, cu altele noi. În acel an se construiește

clădirea administrativă, unde sînt plasate azi conducerea și o parte din birourile Întreprinderii Regionale de Electricitate. Se ridică și un coș nou de 50 m înălțime și 2 m diametru. Anul următor se montează primele agregate pentru aburi supraincâlzii de cîte 440 cai putere, care acționează generatoarele bifazice Ganz de 2×2000 V. După acestea se mai pun în funcție trei agregate și anume: în 1902, în 1904, și în 1906. Se instalează și doi convertizori pentru tramvaiele comunale, electrificate din anul 1899.

La 3 martie 1910, se pune în funcțiune uzina hidroelectrică de pe Bega, cu 3 turbine Francisc care a fost cît se poate de folositoare pentru Primărie, în primul an de funcționare ea furnizînd 89% din energia electrică necesară orașului, rămîind să fie produse cu aburi numai 11%.

Cu trei ani mai tîrziu (în 1913) se instalează prima turbină cu aburi de tip Zoelly de 3000 cai putere, fabricată de Lang, cuplată cu un generator Ganz, tot bifazic.

Timp de zece ani, după aceea, Uzina nu se poate dezvolta din cauza primului război mondial și a efectelor sale care au durat un timp destul de îndelungat. Abia în 1923 și în 1926 se instalează cîte un cazan sistem Babcock Wilcox pentru aburi de 12 atmosfere presiune. După aceea, în 1926, se instalează o turbină Rateau și un generator, care necorespunzînd a trebuit să fie înlocuit cu altul, iar în 1930 se achiziționează încă un turbogrup. Pentru alimentarea lor, în 1936, se montează două cazane Sulzer pentru aburi de 30 ata, care aveau să înlocuiască alte cazane de peste 30 de ani vechime și cu randament slab. Se mai intenționa procurarea a încă unui turbogrup, însă cel de al doilea război mondial a împiedecat orice lucrare de investiție.

După cum vedem, Uzina Electrică și în aceste timpuri se dezvoltă fără nici un plan, mîrginindu-se la satisfacerea intereselor locale ale orașului. Abia în preajma războiului din 1941—1944 s-a făcut un prim pas pentru electrificarea unor sate din jurul Timișoarei, deși la Uzina Electrică s-a întocmit un plan de electrificarea Banatului, încă din 1931.

În cursul acestui nefast război, purtat împotriva voinței maselor mari ale poporului, mașinile și toată instalația se deteriorează. Combustibili potriviți nu se găsesc pentru că sub exploatarea crîncenă a războiului și minele de cărbuni, se ruinează. Trei ani durează svîrcolirea de după război, în care muncitorii numai cu cele mai mari eforturi pot ține în funcție instalațiile. Odată cu instaurarea regimului de democrație populară se iau imediat măsuri pentru asanarea situației economice. Vom insista pe cît ne permite spațiul, asupra unora din ele privind dezvoltarea Uzinei Electrice din Timișoara.

Sub conducerea Partidului, industria începe să se relacă și să se amplifice în proporții nemaivăzute pînă aci. Acum se cere energie electrică tot mai multă și de calitate. Prima sarcină a fost aducerea puterii disponibile la puterea instalată sau în imediata ei apropiere. Se efectuează în acest scop revizii periodice și reparații capitale. Rezultate cît se poate de bune se obțin în ceea ce privește reducerea duratei prin executarea reparațiilor și a reviziilor în întreceri socialiste. Se obțin economii de timp de 40—70% și se cîștigă elemente pentru stabilirea unor norme mai științifice, din aplicarea cărora iarăși rezultă economii.

În al doilea stadiu se stabilesc strangulările din instalații. Se întocmesc studii pentru eliminarea lor și proiecte de amplificarea instalațiilor existente, atît pentru partea de producere cît și pentru partea de transport și de distribuție a energiei electrice. În al treilea rînd se stabilesc unitățile necesare producerii de aburi și de electricitate și începe elaborarea proiectelor respective.

Cu lucrări de leul acesta trec anii 1947—1949. În acest ultim an, Uzina Electrică este înglobată în IRET, organ înființat ca o consecință a pășirii spre electrificarea regiunii Banat.

În anii următori se montează un cazan nou, cazanul IPROM produs în țară, se instalează pentru o remediere momentană două grupuri Diesel, se efectuează interconexiunea centralei electrice din Arad cu centrala Timișoara și a ambelor cu alte centrale locale pentru a ușura schimbul de energie, dar ce e mai important, se leagă Uzina Electrică din Timișoara cu linia națională de 110kw care pornește dela Pașoșeni, alimentînd aproape toate localitățile din Banat, cu energie electrică. Se demontează liniile și pârțile vechi din instalație și se efectuează trecerea la frecvența și tensiunea normalizată de 50 Hz, respectiv 220 V.

În anii democrației populare se introduc metode și principii tehnice avansate, care toate tind să realizeze o funcționare ireproșabilă, asigurînd în condiții optime furnizarea

de energie electrică. Dacă la început Uzina Electrică a adus beneficii numai unor acționari ai societăților străine, azi ea este pusă în întregime în slujba poporului muncitor, în slujba fabricilor și a întreprinderilor sale, care toate conlucrează la o viață mai fericită a oamenilor muncii, cărora li s-a construit 16 case familiare și două blocuri, din fonduri proprii.

Dar ca să prezentăm toate realizările timpurilor noi, ne-ar trebui o serie întregă de articole. Cele mai multe au fost relatate de noi la diferite ocazii și aniversări în revistele „Orizont” și „Tribuna”. Subliniem aci doar completa electrificare a regiunii Banat — prima terminată din țară — și termolizarea orașelor Timișoara și Arad.

PRIMA ÎNTRERUPERE ÎN FURNIZAREA ENERGIEI ELECTRICE LA UZINA ELECTRICĂ DIN TIMIȘOARA

S-a întâmplat în noaptea de 23 spre 24 noiembrie 1884, deci, în luna de probă a instalațiilor. Mergea o vreme călduță pentru anotimpul destul de înaintat — Vara lui Miori — atît de caracteristică pentru clima bănățeană și după cină burghezi orașului au ieșit la plimbare devenită obicei de fiecare seară, de cînd cu iluminatul electric. Se delectau mulțumiți, totul le făcea plăcere, vitrinele prăvăliilor lor împodobite și încărcate cu mărfuri, aleele punctate cu izbucniri luminoase, copacii care aruncau pe-alocuri ademenitoare umbre pitorești, din care ferestre reflectau străluciri închise și mai ispititoare. Dar îndeosebi femeile erau fericite. Fericite că-și puteau etala cele mai noi toalete „în lumina feerică” le îmbrăca cu un nou farmec, fericite că puteau observa cu ochi critici și cel mai mic defect în toaletele prietenilor, fericite în fine, că de departe puteau observa feblețele și rivaliele, simpatiile și antipatiile, pentru a-și pregăti din timp mina cea potrivită. Cu un cuvînt totul era splendoare, încântate ca într-un vis nemaivisat vreodată. Și lămpile cele mai noi își vărsau darnice lumina, cele 730 de lămpi incandescente înșirate pe străzile și bulevardele orașului și una însingurată, cea cu arc voltaic. Era unică aceasta și măreață. Montată pe un stîlp mai înalt, în apropierea uzinei, ea umplea de strălucire colțul de vest al Pieții Traian și ulițele vechi, întortocheate, din jur. Reprezenta un simbol această lampă. Am putea spune un stîndard. Un stîndard încărcat de glorie în lupta fatală purtata împotriva uzinei de gaz, întinsă pe catalale la data aceea, gata de prohod.

Cu un cuvînt, peste tot, în cartierele de frunte ale orașului, era strălucire, era mulțumire, și o euforie a omului sătul.

Dar neprevăzutul pindea acolo cu ochi haini. Pentru că fără veste, totul dispăre în cea mai neagră bezna. Lumina electrică nu mai este.

— Au explodat cazanele, țipă veșnicul alarmist atoașteștiutor, aderent inveterat al iluminatului cu gaz. V-am spus eu că nu va fi bine cu *electricitul* acesta. Și strălucire și mulțumire și euforia celui lipsit de grija zilei de mîine, dispăre. Palate cu fațade pompoase, vitrine, toalete, geamuri, prieteni și neprieteni se prăbușesc în întuneric. Boschetele promițătoare se transformă în monștri care sinulg într-o clipă toalete scumpe făcute ferfeniță, de pe trupuri superbe de femei, copacii cu umbre ademenitoare produc cucuie și vinătăi pe frunțile falnicilor cavaleri alergînd desorientați. Străzile liniștite cu o clipă mai înainte se umplu de țipete înspăimîntate, disperate. Oamenii se izbesc, se împing, se calcă, se bulucesc, soții își cheamă soțiile, mame copiii. În cîteva clipe aspectul acela de calmă mulcomire este prefăcut în haos.

Și nimeni nu mai știe ce s-a întâmplat. Sfirșitul lumii prorocit de ghicitori faimoși, nebunitori de popor și escroci de bilei? S-a ciocnit pămîntul cu vreo cometă? Cutremur? Sau ce? Nimeni nu bănuiește, nimeni nu oferă răspuns acestor întrebări. Iar bubuitul exploziei de cazan întîrzie să se producă. Ceea ce simte lumea, e întunericul. Întunericul care apasă cu greutate fizică nemăsurată, plin de spaime, dens. Dar iată, încet-încet ochii se obișnuiesc cu el, bezna se destramă și în licărul mat al nopții stele încep să clipească somnoros. Oamenii, regăsindu-se, privind să se desmeticească și să o ia în pas grăbit spre culcușurile lor.

Abia a doua zi se lămurește misterul. Lumina electrică s-a stins pentru că dinamurile nu s-au învârtit. Și nu s-au învârtit pentru că în cazane nu s-au mai produs aburi care să le învrtească. Iar aburii nu s-au produs pentru că în cazane nu mai era apă. Uzina Electrică a fost construită pe malul unui braț al Begheiului, tocmai pentru ca să fie aproape de apă. Și capetele țevilor de alimentare cu apă erau cufundate în riu sub nivelul acestuia, așa cum și trebuia... Inșă la Coștei s-a dat drumul stăvilarelor bătrâne de o sută de ani, care slobozeau apele Begheiului în Timiș. A fost o manevră de interes hidraulic, despre care autoritățile respective au uitat să înștiințeze, conducerea Uzinei Electrice. Sau poate nici nu știau că trebuie să o înștiințeze. Destul că deschizând stăvilarele, apa din Beghei a început să se scurgă în Timiș, iar nivelul ei să scadă. Și a tot scăzut, pînă cînd a ajuns sub țevile de alimentare a cazanelor, acestea rămînînd în liber. „Mașina nu avea apă — Timișoara nu avea lumină” ne lămurește gazeta timișoreană de atunci „Luminătorul”. Apoi, ca un cobald săgalnic, încheie: „In timp de 24 de ore însă țevile se lungiră și luminața începu a funga (latinism însemnînd a funcționa) n.n.) în mod splendid.

Noslimada chestiunii este că tocmai în seara aceea au sosit la Timișoara experții de la Viena și de la Budapesta pentru verificarea și recepționarea instalațiilor de la uzină...

PRIMUL ACCIDENT MORTAL LA UZINA ELECTRICA DIN TIMIȘOARA

Se cuvine să consemnăm aci figura aceluia tînăr muncitor care în zelul său de a remedia o avarie putînd duce grave prejudicii atît Uzinei Electrice, abonaților și chiar electricității înșiși, și-a pierdut viața în cîteva clipe electrocutat la periele unui dinam. Tragicul accident este cît se poate de semnificativ. El ne desvăluie cît de puține — aproape nule — erau mijloacele și dispozițiile pentru protecția muncii în uzinele electrice, muncitorii fiind lipsiți chiar și de cel mai elementar instructaj. Pe altă parte întrezărim și desnădăjduita sbuciumare a muncitorilor pentru obținerea așa numitei „definitivări în serviciu” adică presupusa asigurare a piinii pentru ziua de mîine.

Am aflat despre acest accident din revista „Zeitschrift für Electrotechnik” (caietul din 1 decembrie 1890). El s-a produs în centrală la ora 17,30 cînd dinamul pentru iluminatul public a fost pus în funcție. Supraveghetorul dinamului și șeful uzinajului observînd că cureaua principală a transmisiei a intrat într-o serie de oscilații neregulate, au sărit la ea cu prăjinile de întindere ca să împiedice alunecarea ei de pe rotă. În același timp lăcătușul Francisc Schneider, un tînăr muncitor de abia 24 de ani, angajat la uzină de numai 4 săptămîni, a fugit la dinam ca să ridice periile. El însă în loc să apuce mînerul de cauciuc al perilor, a prins cu mîinile amîndouă chiar periile și astfel curentul cu tensiunea de 1500 V a trecut tot prin corpul său. Nenorocitul muncitor, ne spune în continuare revista, nepregătit pentru astfel de lucruri, dar voind să-și demonstreze zelul și atașamentul față de întreprindere în vederea definitivării sale în cadrul ei, a rămas mort pe loc. Cadavrul său a trebuit să fie smuls cu forța de la mașina dinamică. Directorul Klements a chemat îndată medici la fața locului însă aceștia n-au mai putut face nimic, încercările de a-l readuce la viață eșuînd pe rînd.

Accidentul a produs toluși o întrerupere în furnizarea energiei electrice deci și în iluminatul străzilor. Această împrejurare contribuie și mai mult la tragismul întîmplării prin inutilitatea sacrificiului.

DE CE S-A ÎNFIINȚAT PRIMA UZINĂ ELECTRICA DE PROPORȚII TOCMAI LA TIMIȘOARA

Anecdota înființării Uzinei Electrice din Timișoara am văzut-o mai înainte.

În fața celui ce vrea să pătrundă însă dincolo de simpla cunoaștere a succesiunii evenimentelor în legătură cu crearea Uzinei Electrice din Timișoara, se iscă involuntar întrebarea: De ce tocmai Timișoara, adecă centrul Banatului, și nu alt oraș a fost ales ca sediu al unei întreprinderi de atare potențial economic? Și odată lunecat pe panta ispititoare a întrebărilor, se involburează, ieșînd clară din negura trecutului, a doua întrebare: De ce s-a înființat tot la Timișoara cu un sfert de veac mai înainte, altă fabrică, aceea de gaz?

Cei ce au scormonit mai adânc istoria economică și politică a Banatului pot răspunde fără zăbavă acestei întrebări: realități economice certe au impus această alegere. Este cât se poate de just. Dar pentru ca aceste realități economice să se poată impune cu toată puterea lor, se cer anumite condiții, care să le scoată în evidență. Vom încerca în cele ce urmează să arătăm aceste condiții și felul în care s-au manifestat ele aci.

Bogăția în metale nferoase, în special în cupru, a Munților Metalici Cărășeni, era cunoscută și intens exploatată încă din începutul secolului al XVIII-lea de către proprietarul virtual al Banatului, casa de Habsburg. Către sfârșitul secolului se descoperă importantele zăcăminte de cărbuni, de piatră, în acele vremuri încă insuficient explorate și abia mai târziu exploatate, din aceeași regiune. De altă parte, odată cu secolul al XIX-lea, țările cu industrie mai avansată înfruntă așa numitul „secol al fierului”, care impune acest metal pe primul plan al economiei mondiale. Ori, marile exploatări făcute prin anii 1828—1833 și continuate cu un aparat și mai important de către Leyer, consilierul montanistic al curții din Viena și Gränzenstein, șeful Direcției Montanistice din Oravița, care în anii 1845—1847 au străbătut în lung și în lat Banatul de sud, au arătat adevărata mărime a zăcămintelor de fier și de cărbuni exploatate și pînă aci și au scos la iveală, altele noi. Așezarea, aproape în același loc, a zăcămintelor de fier și de cărbuni apți pentru a fabrica din ei coșul necesar furnalelor și topitoriilor, prezența calcarului folosit ca fondant în cuptoare și a apei care furniza forța motrică ieflină, au oferit baze puternice pentru înființarea unei industrii siderurgice moderne și de proporții în Banat. Această industrie grea la rîndul ei a făcut posibilă crearea altor industrii, pentru ale cărei produse se căutau deuseuri. Imperiul habsburgic a întârziat fatal în politica și achiziționarea de colonii, baza puterilor exploatatoare imperialiste, de unde să se aprovizioneze cu materii prime foarte ieftine și unde să-și verse, foarte scump, produsele rezultate din dezvoltarea și perfecționarea mijloacelor de producție. Nu-i rămîneau deci decît regiunile vecine, țările mai puțin evaluate din sudul și sud-estul european și orientul apropiat. Prin anii 1840 uzina siderurgică din Rusca Montană de exemplu, începe să furnizeze produse de fier spre țările românești, iar de la 1847 profesorul Nendtwich, la cursurile sale și în conferințele publice ținute la Viena și la Budapesta arată calitățile cărbunelui bănățean, numit atunci „cărbunele de la Oravița”, demonstrînd că el poate forma baza unui extins comerț exterior spre răsărit.

Produsele industrii siderurgice li se adaugă și produsele industrii ușoare și ale agriculturii, rezultate din fertilitatea și cultivarea îngrijită a solului bănățean. Era atît de mare potențialul de a produce tot felul de mărfuri aci, încît în anul 1869, între 10 august și 15 septembrie, se aranjează la Oravița o expoziție de produse miniere, industriale, agricole, meșteșugărești și de artă populară — prima din sud-estul dunărean, de mari proporții — la care 200 de participanți prezintă 1022 de exponate. De sigur cel mai de seamă participant a fost Societatea Privilegiată de Căi Ferate, faimosul STEG, proprietarul nediscutat al bogățiilor montanistice din Cărăș. Dar expun aci industriași și meseriași din toate orașele bănățene, din Budapesta și chiar din Viena. În urma acestei expoziții, după cîțiva ani, din Banat se exportă în cantități masive mașini și alte produse industriale, precum și unelte agricole în România, Serbia și Bulgaria și produse agricole spre părțile apusene ale Austro-Ungariei, mai cu seamă spre Viena și Budapesta. În astfel de împrejurări nu e de mirare că în primăvara anului 1883 ziarul Morgenpost din Viena publică articole cu titlul: „Cucerirea economică a Orientului de către Austria”, articol reluat de presa maghiară și română contemporană, din Transilvania. Se arată aci căile și modalitățile de penetrație ale comerțului capitalist spre aceste părți ale lumii, care trebuie să urmeze căile de comunicație ale Galilei, Bucovinei, să străbată prin pasurile Transilvaniei, pe Dunăre și pe Adriatică, prin Societatea de navigație cu vapoare dunărene și prin Lloydul maritim austriac. Lozincă era: Austria trebuie să devină centrul comerțului cu Orientul. Spre realizarea acestei lozinci se făcea totul, de cîteva decenii. În 1847 începe construcția celei mai vechi linii ferate din țară, linia Oravița-Baziaș, care avea să transporte la acest port dunărean, cu mijloace moderne și în cantități mari, cărbunii de la Anina necesari navigației și altor scopuri, transport care pînă aci se făcea cu care cu boi. Cu 10 ani mai târziu se leagă printr-o linie ferată Timișoara de Baziaș, prin linia de mai sus, după ce în prealabil (în 1857) linia Viena-Budapesta-Seghedin a fost prelungită pînă la Timișoara. Pentru industria care trebuia să se creeze pe bogățiile solului și subsolului bănățean, pentru iluminarea fabricilor și pentru a le furniza, mai târziu, forța motrică

necesară, s-a înființat întâi Fabrica de gaz din Timișoara. Pentru a facilita expansiunea habsburgică se construiește în anul 1873 linia ferată Timișoara-Caransebeș, care apoi, în 1878 se prelungește pnă la Orșova, făcînd legătură cu linia ferată română la Vîrciorova. Timișoara era nodul de comunicații care lega Austro-Ungaria cu Ardealul și cu Orientul mult visat și miraculos, de unde aveau să curgă bogățiile spre visteriile habsburgice, conform lozinci de mai sus. Sub egida acestei lozinci s-a discutat cu altă insistență în întreaga presă din Austro-Ungaria a anilor 1880.-1890 și s-a realizat în deceniul următor, la 1896 inaugurîndu-se, regularizarea Dunării bănățene și în numele ei s-a înființat societatea de electrificări Brush din Viena, care după cum ne spune ziarul *Egyvetértés* (Buna înțelegere) din Budapesta, era reprezentanța pentru Austria, Ungaria și România a societății Electric Company Limited din Londra. Această filială încă de la începutul anului 1891 a deschis campania de propagandă pentru electrificare. Ne lămurește în această privință ziarul *Telegraful Român*, care într-un articol publicat în nr-ul 24 din 26 februarie a acestui an aduce elogiul produselor și sistemului Brush, afirmînd că este cel mai bun și că lămpile sale sînt cele mai simple, necesitînd totodată cea mai mică îngrijire. De altfel, în restul Europei drumul electrificării era deschis prin lampa electrică cu arc, dar mai cu seamă prin cea incandescentă, care și-a cucerit faima la Expoziția de la Paris aranjată tot în anul 1881. Era ca o irezistibilă ademenire publicarea răspîndirii sistemului Brush în America. Articolul ne spune că la începutul acestui an sistemul Brush era aplicat în 25 de „fabrici” de fier, de oțel, de mașini și laminoare: în 20 de fabrici aparținînd industriei ușoare, în fabrici de hîrtie, rafinerii de ulei, tipografii și ferestre; în 20 de fabrici de textile ce prelucrau lînă, bumbac, in și mătase, dintre care unele folosesc chiar și 100 de lămpi; în 34 de fabrici de topit (adecă turnătorii) și în mari magazii de vînzare; în 12 parcuri publice și docuri, unele cu o lungime de 1600 m; în orașele New York, Brooklyn, San Francisco, St. Louis, Chicago, Cleveland, Detroit etc. Toate erau nume, care în acele timpuri de propagandă însemnau bogăție rapidă, însemnau momeală. Mai aflăm din acel articol că la începutul anului 1881 s-a contractat pentru orașul San Francisco o instalație de 1000 de lămpi și că orașul Wabash (Indiana) este cel dintîi care folosește exclusiv lumina electrică pentru iluminatul public. Se mai spune acolo că pentru un oraș cu 10.000 de locuitori sînt de ajuns 4 lămpi, de cîte 3000 de lumînări fiecare (Reclamă!) Se arată că în Europa, la Londra, ard deja peste 100 de lămpi Brush și că s-au făcut contractări acolo pentru iluminarea parlamentului, a gărilor și a podurilor. Nici folosirea electricității în scopuri militare nu este uitată; pentru marina de la suprafață contractîndu-se 437 de lămpi, iar pentru serviciul de torpedo, adecă submarine o „mașină colosală”, care va da lumină de 40 de lămpi. Evident, aci este vorba de un reflector — în text scris: „soare artificial”, despre al cărui cărbuni se afirmă că sînt groși cît brațul și că lumina lor reflectată într-un singur punct este o armă teribilă de apărare, orbînd complet inamicul. În încheiere articolul ne lămurește că cheltuielile iluminatului cu electricitate nu sînt mai mari decît ale iluminatului cu gaz, dar lumina electrică este mai bună decît cea de gaz.

În urma acestei propagande de mare anvergură în interesul folosirii energiei electrice, la începutul lunii august 1881 frontispiciul privind spre Dunăre al calenelei Brenner din Pesta era luminat electric cu 11 lămpi cu arc, după ce întreprinderi (cum a fost turnătoria uzinei Ganz, care încă din 1879 avea lumină electrică) sau localuri individuale, ca și cel de sus, erau luminate temporar și mai înainte cu electricitate, însă mai mult ca o curiozitate și pentru mărirea distracției la festivități, baluri etc. decît cu scopuri lucrative.

Din cele de mai sus se conturează clar motivele intime care au dus la înființarea unor uzini de forță, de gaz și de electricitate, de mai mare anvergură la Timișoara și nu în alt loc. Potențialul economic al Banatului a constituit pretext temeinic pentru primul impuls.

Azi Uzina Electrică din Timișoara, amplificată și modernizată, este exclusiv și pentru toate timpurile în slujba poporului.

VIRGIL BIROU

NU VOI PUTEA SĂ VĂD ATÎTEA

*Nu voi putea să văd în lume totul,
 Nici tot ce e în jurul meu nu voi putea descoperi ;
 Nu voi putea s-aud tot ceea ce
     în lumea pămîntească și în cea
     siderată s-ar putea auzi,
 Nu voi putea străbate toate drumurile și
     toate cărările
     ce taie spațiile-adînci,
 Vehiculînd universuri umane
     și universuri stelare
     prin negrul înfînit
 Pe rotunde orbite fără margini ;
 Nu voi putea descoperi tot ceea ce în cercuri
     imense se învîrte.
 Ochilor mei străine le-or rămîne atîtea taine
     ale pămîntului și singelui meu
 Și-ale creierului ce zi și noapte
     spre-o limită strălucitoare
     înaintează veșnic ;
 Nu voi putea să văd atîtea relieșuri,
 Să le mîngîi cu inima pe toate,
 Nu voi putea să spun atîtea cuvînte, deși
 Le voi strînge grămădă
 Și munți de cuvînte voi clădi.
 Nu voi putea să spun de-ajuns despre atîtea,
     nici despre viață, nici despre mine,
 Nici zorile n-am să le beau pe toate,
 N-am să pot sărută buzele tuturor femeilor,
 Nici din toate izvoarele, din toate fîntînile
     apa s-o-ncerc.
 Vor rămîne după mine atîtea
     depărtări nevăzute,
 Vor rămîne atîtea sunete nedeslușite,
 Atîtea cărări și drumuri neumblate,
 Atîtea izvoare și taine
     străine inimii mele,
 Atîtea buze nesărutate cu cer,
 Atîtea suflete și trupuri nealinate
 Și, vai, atîtea cîntece
     necîntate.*

În românește de ANDREI DUMITREȘTI

M E M O R I A Z Ă P E Z I I

*Zăpada nu mai are memorie, a uitat
Troica lui Esenin fulgerînd prin mesteceni o zare,
A uitat, ghemuită-n adînc de păduri, să mai zboare,
A uitat înaltul în care cîndva a dansat.
Fulgii căzuți pe piscuri, o clipă mari, îi pier
Înăbușiți de somnul pe care-l cer în toate,
Doar roțile îi poartă în brîuri largi de fier
Zmulgîndu-i din tăcere și din singurătate.
Zăpada nu mai are memorie, a uitat.
Au pingărit-o schijele cu trupuri și pomii vechi cu putredele poame.
Dacă aș mai putea și zăpadă statuile ar trece prin foame,
Căii s-ar freca de pămînt și l-ar arde neîncetat.
Amețitoare umbre o răscolesc tîrziu,
Un măr căzut, o creangă rodind, un pas uitat,
Orașul nu mai scuipă cu sticle de fum în cîmpii
Și codrul dintr-odată în fulgi s-a luminat.
Sălbăticiuni prin vizuini și temple se-nchină fulgilor, cu brînci și bale,
Nu-s de găsit și nici nu-mi ies în drumuri, prind rădăcini în jur în tot omătul.
Albul zăpezii curge peste sloiuri ca o lupoaică în călduri spre vale
Să își aline fierbințeala-n ape, în vînt turtită să-și deslege fătul.
Zăpada nu mai are memorie, a uitat.
Dar cînd un fruct se rupe din ram în crengi surpate,
Cînd pași pe ceața iernii se fac ecou strigat,
Învie și trălește albă-n toate.*

P E N I S I P U R I , D E P A R T E

*P*e nisipuri, departe de fluviu, departe de toate ce sînt,
În riul din cîmp se învîrte-o morișcă de apă.
Cîndva, ca-ntr-o moară adevărată așteptam să înceapă
Fișiiții de saci și de pași dezghețați din pămînt.
Bufnite cădeau prin unghere din geamuri pătate,
Dormeam pe frunze înverzind de somnul nebun din copaci.
În păduri, securile s-au scurs cu răceala de șarpe-n pămînt,
Liliecii din grinzi au crescut pînă-n boabe, săraci.
Pe nisipuri, departe de fluviu, departe de toate ce sînt,
În riul din cîmp se învîrte-o morișcă de apă.

*Cindva, ca-ntr-o moară adevărată așteptam să înceapă
Foșnetul griului. Poate nu știu de unde, nu știu decînd,
Urechea mea auzea vîntul și răcoarea țădînii pe miini,
Dar simțeam o veche înrudire între mine și mori,
Păsări de apă lunecau peste arbori departe în zori,
Prin vara ciocîrliilor... Și nu puteai să amîni
Despărțirea de melci, de ziua de naștere și de iezi,
Pe nisipuri, departe de fluvii, departe de toate ce sînt,
Răcoarea țădînii îmi pătrundea pe umeri, pe față.
În ritul din cîmp se învîrte o morișcă de ceață.*

ADRIAN MUNȚIU

A N I I C O P I L Ă R I E I

*A*nii copilăriei
mă cheamă uneori,
ca linguițul țipăt
al toamnei în cocori,

ca rumegatul morii
la vadurile vechi
cînd greierii mai cîntă
cu steana în urechi.

Anii copilăriei mă cheamă și se duc
să-și caute-nceputul
sub brazdele de plug.
Cu tălpile desculte
oleargă după soare,
în raza unui flutur
și-n cîntec stîns de floare.

VASILE ZAMFIR

NOCTURNĂ ÎN ALLEGRO

I. E O NOAPTE SENINA ȘI CALMA DE AUGUST, parcă anume pregătită pentru incursiunea ce urmează să o facem. Trecem pe străzile liniștite ale cartierului „Bălcescu”, pe lângă vile ascunse după arțari și castani, după garduri de iederă, pe lângă blocuri în culori pastelate, îndreptându-ne spre o clădire unde sîntem așteptați: Axente Sever nr. 1. Deschidem porțița de sîrmă și pășim pe dale inierbate, inhalînd miros de trandafiri și petunii. În curtea observatorului astronomic al Universității timișorene, în fața lunetei, ne așteaptă profesorul dr. docent Ioan Curea. Ne cerem jenași scuze pentru întîrziere. Sînt primite cu un zîmbet malițios și cu remarca: „În limbajul nostru, al astronomilor, termenul întîrziere nu există”.

*Aveam să ne convingem de altfel mai tirziu că aici totul poartă amprenta unei precizii înfinitesimale, că întreaga activitate e pusă sub însemnul minuției, al pasiunii, al răspunderii și rigorii științifice. Și are loc zilnic, pe parcursul celor 24 de ore. Ziua se fac observații cu privire la încercarea atmosferei și se efectuează calcule, iar noapte de noapte, cînd noi, ceilalți, căldătorim pe aripi de vis, astronomii timișoreni se înfilnesc cu stelele. Și sînt, vorba profesorului, extrem de punctuali la întîlnire, fiindcă stelele nu așteaptă. La orele acelea tirzii, colaboratorii profesorului Curea, lectorul Dumitru Mihăilescu, asistentei Eugen Bercei și Octavian Gherega se aflau în curte la aparate, urmărind cu încordare trecerea pe cupola celestă, a sateliților. Exact la acele ore, alte 30 de stațiuni din lume procedează la fel. Profesorul ne spune că observatorul astronomic pe care-l conduce este cuprins în sistemul *I n t e r o b s* al țărilor socialiste, că se fac observații după un plan anumit și apoi se comunică observatorului coordonator de la Baja, lângă Budapesta.*

Dar iată, în liniștea nopții, cronograful făcîne scurt. „E semn că l-au prins”, observă interlocutorul nostru și chipul i se destinde într-un zîmbel. Peste cîteva momente aveam să citim poziția pe cer și clipa trecerii satelitului: s-au înregistrat pînă și sutimile de secundă.

Privim cerul prin telescop. Ni se arată nebuloasa inelară din constelația Lyrei, spuza stelară a Căii lactee, privim pentru prima oară prin lunetă stelele duble și altele. Studiul lor, calcularea orbitei stelelor duble, a poziției lor în spațiu, fac obiectul de cercetare permanent al colectivului astronomic.

Se anunța ora când avea să parcurgă spațiul ceresc un nou satelit artificial al pământului. Aparatele au fost puse din nou în funcțiune, colaboratorii profesorului poslindu-se lângă ele. E plăcut și poetic să stai în noaptea această senină, din Zodia fecioarei, să urmărești astrele. Dar există și altfel de nopți, nenumărate. Sint acele nopți geroase ale lunilor de iarnă, când astronomii sint în permanență aici la postul lor, sub cupola deschisă. Iarna, cerul e cel mai limpede, atmosfera curată oferind optime auspicii cerce-tării, observației astronomice. Imbrăcați în pufoaice, ei vin și atunci — mai ales atunci! — la întâlnirea cu stelele. Măinile însă rareori pot fi protejate de mănuși, deoarece trebuie să rotească părți fine ale aparatelor de observație. Profesorul rector, asistenții săi, încălziți de flacăra interioară a pasiunii, minuiesc luneta telescoapelor cu măinile libere de orice inveliș, observind, calculind, însemnind. Nu o dată au primit felicitări pentru promptitudinea cu care au trimis la Baja rezultatul observațiilor, acele lungi coloane cu grupuri de cifre precedind indicativul 1133 al stației de sateliți a Observatorului timișorean. Înăuntru, în Observator, asistăm acum la rotirea cupolei azurii. O simplă apăsare de manivelă și cerul, cu toată grandoarea și cu toată puzderia lui de aștrii și constelații, pătrunde în încăperea. Rămînem uimiți și profesorul Curea zîmbește multumit.

În încăperea unde ne așezăm la masă, ne întîmpină o atmosferă plăcută. Avem impresia că sintem în cabina unui vapor și că plutim în mijlocul nopții către un țărîm necunoscut, încărcat de surprize. După birou, într-o nișă, sint hainele de iarnă și o dormeză, mascate de draperii. Pe masă, într-o vază, citeva fire de busuioc înflorit. Lîngă ea, telegrame de comunicări, cu limbajul lor esoteric, alături, un studiu despre repartiția în spațiu a stelelor duble. În această ambianță ni se dau date despre serviciul solar, care se va crea în curînd la Observatorul astronomic timișorean, despre stația de sateliți, despre perspectivele astronomiei, devenită acum o știință experimentală. Profesorul dr. docent Ioan Curea este, am putea spune, un veteran al astronomiei.

În timp ce discutăm, cronograful țacăne din răstimp în răstimp: „Încă unul“, remarcă profesorul. Și savantul devine atunci poet fiindcă îi place nu rare ori să viseze la cuceririle omului, ale științei, într-un chip elevat, superior. Îi urmărim o interesantă digresiune, quasi-filologică, despre inventivitatea cu care poporul nostru a dat, cu risipă de fantezie și observație realistă, denumiri stelelor. Pătrundem astfel în domeniul metaforei. De aici, pînă la volumele lui Eminescu, Coșbuc și Arghezi, pe care le poartă adesea cu dînsul, nu e decît un pas.

Profesorul nu e străin nici de problemele literaturii de anticipație științifică și, dacă o prețuiește în ansamblu, găsește că uneori excesul de fantezie strică educației științifice a tineretului, căruia îi sădește anumite idei preconcepute ce cu greu pot fi extirpate în procesul de învățămînt.

E acum o mică fereastră între viitoarea oră de trecere a sateliților. Așa că ieșim în curte pentru a mai privi o dată spuma de argint a Căii lactee, constelația Lyrei, steaua Vega.

II. DIN ACEASTA ZONĂ A ELANURILOR SIDERALE, iată-ne poposind iarăși pe Terra, în chiar centrul orașului. Oamenii care lucrează aici își îndreaptă rareori privirea către bolta înstelată. Și totuși,

deși aspectul exterior al muncii lor îmbracă deseori veștiment banal, anodin, noblețea strădaniei pe care o depun cu o statornicie am spune îndărătnică, le conferă o aureolă de vis. Fiindcă în clădirea pe care o vizităm în aceste ceasuri ale nopții, se stă de strajă sănătății, ziua și noaptea, la orice oră. La spitalul clinic orășenesc de copii din Timișoara, secția pediatrie, serviciul de gardă al medicului începe dimineață la ora 7 și se termină a doua zi. În curînd va fi ora 24. Cele două etaje sînt cufundate în liniște. Pe culoare arde lumina albă, discretă a neonului și pașii medicului de gardă, ai surorilor calcă ușor pe covoarele de linoleum. În saloane dorm micii pacienți, de însănătoșirea cărora, de somnul lor viitor, liniștit și nevinovat, răspund acești oameni în alb. Intrăm în camera de gardă, unde medicului Raul Salup îi fusese servită cina, pe care el o lăsase la jumătate, chemat fiind într-un salon pentru un tratament de urgență. Discuțăm despre Congresul Național de Pediatrie, unde fusese prezent și colectivul de medici condus de conferențiarul universitar dr. Louis Turcanu. Au prezentat lucrări științifice din domenii variate care au fost bine primite și apreciate. Chiar și interlocutorul nostru din noaptea aceasta are studii și comunicări referitoare la anomalii renale și la diagnosticarea lor după metode noi. Acum, de gardă fiind, nu e însă timp prea mult pentru retrospectivă, mai ales că au fost aduși în secție cîțiva mici pacienți cu diagnostice diferite, cu stări mai mult sau mai puțin grave. Medicul le-a întocmit tuturilor fișe de internare, instituindu-le și tratamentul adecuat. Cu cîteva ore înainte mașina Salvării a stopat brusc în fața spitalului. A coborît o tîndră femeie cu un sugar în brațe, cianotic la față, cu pielea și limba uscate, fără puls, inconștient, scincind ușor. Medicul de gardă l-a adus în salonul de reanimare. Acolo se internează de obicei cazurile cele mai grave și starea lui S. M., fiul unui topitor din Reșița, suscita îngrijorare. De atunci și pînă acum, la holarul dintre ziua ce se duce și cea nouă care sosește, personalul de gardă s-a preocupat îndeosebi de acest copil. I s-au făcut transfuzii cu plasmă, administrîndu-i-se rînd pe rînd antibiotice, medicamente de susținere a circulației periferice, sedative. Medicul spune laconic: „A fost hidratat prin gastrocliză“. Dar aceasta, tradus în limbaj curent, înseamnă minute în șir de nemișcare, de răbdare, de introducere în cavitatea bucală a sugarului a lichidelor cu pipeta, picătură cu picătură. Sub cuvintele reci ale limbajului tehnic-profesional se ascunde multă dăruire, o luptă acerbă cu boala. Au fost necesare ore de îngrijiri, de tratamente complicate, de devotament. De la un timp, starea bolnavului s-a ameliorat: „temperatura a scăzut, vărsăturile au cedat, respirația începînd să se normalizeze“.

L-am văzut pe copilul acela dormind în pătucul alb, un somn întretăiat rar de stări de neliniște. Dar medicul de gardă, asistentele pediatre îl supravegheau în continuare. Iar din strădania lor, din lupta dramatică, nocturnă, dimineața a rămas doar o sobră și laconică însemnare a medicului Raul Salup în registrul gărziilor de noapte.

III. SEARA, ÎN CURTEA SECȚIEI ZIARE a întreprinderii poligrafice Banat, un camion „Carpați“ descarcă zece suluri de hirtie rotativă expediată de către fabrica din Bușteni. După patru ore cîteva din aceste suluri albe se aflau deja în rotativă. Pînă la miezul nopții se tipărise aproape întreg tirajul ziarului „Die Wahrheit“.

Între timp, lucrul la noua ediție se continuă cu aceea întrucuișare de replici și apeluri — totdeauna implicând urgența! — atât de proprie stilului de muncă dintr-o tipografie :

- Trimiteți o dată corecturile de la a 4-a !
- Știrea 69 se anulează . . .
- Titrul la a 3-a, culege din 28 radial.
- Mai fîneți mult pagina aceea ?
- Un șpalt proaspăt pentru corectură !
- Vă rog, s-a executat corectura la materialul *Agerpres* ?
- Sintem gata, aveți răbdare !
- Capul împede vă trimite „interioarele“. N-are nimic, dați-i drumul !

O scurtă convorbire la gura rotativei, cu mecanicul secției, Victor Anghel. E mereu, fie la linotipuri, fie aici lângă uriașa mașină. Răspunde de funcționarea mașinilor tipografice ale secției și zice că de „șase ani n-a avut probleme grele“. Poate și fiindcă aleargă el, ascultîndu-le pulsul, utilajul merge bine. Șeful secției, Gh. Bențan, ne spune că în curînd vor primi linotipuri noi, moderne, iar peste doi ani se va instala o nouă rotativă.

Seară de seară, cînd noi ceilalți, ne îndreptăm spre sălile de spectacol sau stăm acasă urmărind programul studioului de televiziune, Gheorghe Pănescu, Gheorghe Gîscan, Ion Baka, Dumitru Minda, Roby Farkas, Ștefan Székely, Ion Iancu și ceilalți vin în clădirea aceasta, cît o hală de uzină, pentru ca noi, cititorii, să găsim diminețile la chioșcuri ziarul pe care-l căutăm. Am putea crede că ei nu se cultivă fiindcă practic nu prea au timp la îndemînă. Și totuși . . . Unul e membru al cercului literar, altul studiază în anul doi la o facultate a Institutului pedagogic. La rotativă, am întîlnit un tînr muncitor care-n așteptarea tirajului ce va intra la tipar, își făcuse un cuib din rezidurile de hîrtie și parcurea cu înfrigurare filele manualului de istorie. Ne-a spus că el vine la serviciu direct de la cursurile liceului scral pe care-l urmează. Dar zorii nu-s departe și Georgeta Matheiu, corectoarea „Drapelului Roșu“ pleacă spre ieșire, unde o așteaptă ca de obicei, soțul, corector și el, la „plane“. Sînt împreună pe drumul spre casă, braț la braț, în aerul răcoros al dimineții de august.

IV. PAȘII NE POARTA ACUM INTR-UN CARTIER LATORALNIC, pe „Gheorghe Lazăr“, la numărul 26. Deocamdată nu vedem nimic care să ne rețină în chip deosebit atenția, dar simțim în nări o puternică aromă de pine caldă. Atunci știm că secția nr. 1 a Trustului de panificație (prezentă doar olfactiv) este pe undeva, pe aproape. Peste puțin ajungem. Schimbul de noapte a început de la ora 22. Sintem conduși printre oameni în alb, cu chipul pudrat de făină. „Fețe palide“ ar zice indienii . . . Și cum ar putea fi altfel cei ce lucrează la depozitul de făină, la laborator, în sălile de frămîntare și modelare, de coacere, la rampa de distribuție a pîinii? Șeful secției, tovarășul Ion Frank, care aproape de 40 de ani inhalează aerul aromă al cuptoarelor de copt pine, ne explică procesul tehnologic de fabricație, purtîndu-ne în sala unde coce, ca o magmă albă, în zbatere continuă, umple malaxoarele. Cele nouă cuptoare de coacere Dampf sint sub presiune. Și aici se lucrează precis, după ceas, orice neatenție, cît de mică, dăunînd calității pîinii, pe care noi consumatorii o dorim întotdeauna pufoasă și moale, coaptă bine, plăcută la gust. Cocătorii scot chiar acum din cuptoare fran-

zelele de pe cele trei linii și piinea semialbă de 2 kg de pe cele șase linii de coacere. Și din nou plutește în aer mirosul îmbătător al rumenitei azime, ce va zimbi dimineață la cafea.

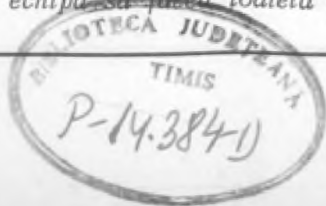
Un colluc, pe care simțeam invitați să-l rupem dintr-o franzelă aburindă, ne dovedește că C.T.C.-ul și-a făcut bine datoria. De altfel, tovarășul Șembrea e un veteran (lucrează în meserie de 47 de ani). Maistrul, Ion Meseciou, un om tânăr încă, lucrează totuși în panificație din 1938. Ne exprimăm nedumerirea: la ce vîrstă a început atunci? La 13 ani, cum era obiceiul, ne răspunde el.

De acum, la masa colidiană, cînd vom tăia o felie de piine, din franzela aurie, ne vom gândi un moment și la veghea nocturnă, la hărnicia acestor oameni modești care au plămădit-o...

V. SÎNTEM LA CEA DE A CINCEA SECVENȚA NOCTURNĂ a reportajului nostru, departe, la marginea orașului. Ar trebui să fim înzestrați cu un simț aparte, pentru a auzi cum susură apa în subteran, pentru a-i percepe cîntecul neîntrerupt din adîncuri. Însă la Uzina de apă nr. 1 pe care o vizităm acum totul devine pînă la urmă perceptibil. Am intrat într-o altă oază a trepidației nocturne. Echipa de serviciu e la posturi.

Sosirea noastră are darul de a nedumeri: cum adică, ziaristi? Aici unde probele de analiză ale apei se păstrează încă din... 1914(!), un asemenea eveniment rămîne insolit. (Se pare că a noastră categorie profesională preferă pentru documentare lumina zilei...) Fără a fi spectaculos, e totuși inedit și extrem de interesant ceea ce vedem. Coborim în grupul finitivelor, un fel de turn cu ogive laterale, cu o cupolă ce ne amintește de bolta unei catedrale bizantine. Clădirea are o rezonanță impresionantă, în care se aude doar zumzetul egal și monoton al apei din apeducte. Pompele se găsesc sub nivelul apei. Zi și noapte apa gilgîie scoasă din pinza subterană. Șeful de tură Petru Sirbu ne conduce prin întreaga clădire dîndu-ne explicații, arătîndu-ne instalațiile, unele dintre ele noi. Vedem cum apa brută vine în camere, se ozonifică, apoi cade în jeturi, pe un strat de cocs. Și așa filtrată cu aer și cocs trece la deferuginator cum îi spune însoțitorul nostru. Aici în bazinele mari cu nisip special cu granulație, se purifică încă o dată. Dar reportajul nostru tocmai pentru că e în allegro nu are timp să sesizeze multiplele aspecte ale complicatului proces tehnologic la care e supusă vitala noastră picătură de apă, pe care uriașele conducte subterane o și duc spre consumator. Se cade însă o vorbă despre curățenia de farmacie care domnește aici pretutindeni. Deși astăzi, la Timișoara, funcționează o uzină de apă nouă și modernă și cea pe care o vizităm în noaptea aceasta trecea la vremea ei printre cele mai moderne din Europa. O pîrăsim cu regretul de a nu mai fi putut întîrzia.

În dimineața aceleiași zile făcusem cunoștință cu tovarășul Gheorghe Mitrofan, directorul I.G.O.T. Îi solicitasem relații despre munca de noapte în întreprinderea pe care o conduce. Ne vorbise despre uzina de apă, recomandîndu-ne apoi pe tovarășul Nicolae Ene, șeful serviciului de salubritate. Iată-ne așadar într-un ultim popas nocturn. De astădată pe străzile orașului, însoțit de un cicerone neobosit și mai mult decît amabil. La ora aceea, cînd timișorenii dormeau, străzile orașului lor nu erau însă pustii. Pe „Ștefan-cel-Mare“, un autostropitor cu echipa sa făcea toaleta străzii

și reflectăm la acea realitate îmbucurătoare. Una dintre cele mai brute și disprețuite munci omenești în trecut fusese și ea mecanizată. Noaptea, pe un bulevard central, chiar în fața redacției revistei, purtăm o convorbire cu șoferul Gheorghe Toderășeu, autor al unui frumos record de... salubritate: 96.000 de km parcursi cu autocisterna sa pe arterele Timișoarei.

Refinem și o remarcă a acestui conducător-auto, despre munca pe care o prestează: „E o bucurie a noastră să lăsăm în urmă totul strălucind de curățenie...”

N-am putut rezista pînă ce, în plină noapte, nu am văzut și garajul secției de salubritate de pe strada Ialomîța, inzestrat cu autocompressoare noi cu agregate pentru dezapezire și am ascultat relatarea unor eforturi perseverente, cu unele amănunte de-a dreptul eroice. În perioada dezapezirii, șoferii de pe mașinile salubrității nu au coborît de la volan trei și chiar patru zile. Mașinile erau alimentate acolo pe traseu, ca și oameții noi, cu agregate pentru dezapezire și am ascultat acolo relatarea unor eforturi de altfel. Li se anesteziaseră mîinile pe volan și li se servea ceai cu rom („mai bine zis rom cu ceai“), pentru a nu se îmbolnăvi. Dar circulația nu s-a întrerupt, tramvaietele continuînd să ducă oamenii la lucru.

Cîteva cuvinte și despre acest nocturn șef de serviciu care umblă de două ori pe săptămînă toată noaptea în inspecție pe străzile Timișoarei, iar dimineața la ora 7 e la datorie. De ce o face? Doar totul e meticolos organizat, după grafice precise.

— Vreau să văd cu proprii mei ochi cum se execută lucrul. Nu am somn dacă nu văd totul la fața locului. Așa sînt eu, ce să fac, deprindere militărească“.

E ora 2 și jumătate noaptea, dar Eugen Fătöş, șoferul, alimentează, la ordinul șefului său, mașina cu benzină, deoarece după ce ne conduc, mai au de întreprins cîteva raite pe la echipele de curățenie ale orașului.

Și iată-ne din nou acasă. Mulțimea se revarsă spre locurile de muncă. Incepe o nouă zi trepidantă, fremătătoare, întimpinată mereu și mereu cu nerăbdare.

VALENTINA COCIȘIU-DIMA

HAMLET ȘI FEREASTRA VERDE

(dacă în «Hamlet» ar fi și-un bufon...)

*De când bufonul a pătruns la Elsinor,
S-a mai amînat necesarul omor.
Îmbătrinește Hamlet și-i ruginește spada
Iar ura-n el și-a domolit cascada.*

*Chiar Majestatea-Sa se teme să nu ridă
Curtenii de iubirea Sa, bătrîna, hîdă.
O vizitează pe regina rar,
Și cum rămîne cu celebra crimă, dar?*

*Sub arcuri întunecate, oamenii mai și riă cîteodată,
De tristul bufon, rămas nesinucis, cu șira-ncovoiată.
Și-îmbătrinesc și-ating și ani o sută,
Și moare crima cea neîncepută.*

*De cînd bufonul a pătruns la Elsinor,
Hamlet își amînă răzbunarea pe lume, universalul omor.
Netînăr, slab, și tot mai des privirea-și pierde
Pe-o gotică fereastră de viață verde.*

F A P T U - N M U Z I C Ă

«Înfășurată-n muzică»
Nina Cassian

*Unele șapte pe care le-am trăit au fost mai mult muzică.
Istoria lor, amintirea lor se poate fredona.
Și-atunci ajung să cred că eu însumi n-aș fi fost
Altceva decît acorduri
Iar muzica se cîntă pe sine,
Și-atunci mă cutremur în fața neantului.
A vîietului din scoică fără scoică.
Se preferă pe sine oricărei substanțe,
Și trebuie să rup, să sparg obiecte
Pentru justificarea materialității mele,
Nesfiind că-n felul acesta ajung
să realizez doar percuția.*

LUCIAN BURERIU

P Ă M Î N T U L P Î N Ă S U S

*D*e partea aceasta a pământului
 Ne lovim de soare cu ochii
 Pînă se inclină cerul
 Și dobîndim un albastru violent
 Și căutăm alt albastru violent.
 Obosit și tăiat
 Între sînge și neclar,
 Și noi ne naștem de două ori
 Ca înțeleptul Astika
 De două ori născutul.
 Și copacii urlă din rădăcini
 Și din frunze
 Ca să crească mai necesari
 Și femeile
 Se prelungesc în pietre și în păsări,
 În brațele bărbaților
 În părul lor de pe piept
 Improspătîndu-și sîngele
 Pentru cei ce se nasc
 Pe partea aceasta a pământului.
 Pe cealaltă parte
 Unde cad pietrele și apele în genunchi
 Disprețuindu-ne că ne scuturăm
 De viață în neștire,
 De partea aceea a pământului
 Ne cresc ochii strămoșilor
 Și copiilor
 Și mergem să luminăm
 Și ne punem haine anume
 Cealaltă parte a pământului.

ILEANA ROMAN

A P Ă

*V*ine o vreme cînd sîngele se preface în apă,
 limpede, încît parcă ar curge lacrimi în artere;
 fulgerele se sting în el și cad în adînc
 cărbunii norilor...
 Un cîmp inverzit
 ar trebui să-mi abure peste inimă,
 să-uleri printre ierburî, ca luna de goală,
 umerii și sinii să-l scrijelezi în ramele zării,
 aprinsa lor culoare să-mi coloreze arterele.

AUREL TURCUȘ

C Î N T E C E L E C Î M P I E I

*În ceasul tinăr ca un vers nespus,
Din dimineața asta albăstruie,
Aud cum păsări duc văzduhu-n sus
Și mierea soarelui în griu cum suie.*

*Pe-un fir de cînt un greer de-abanos,
Îi zice holdei cu-un arcuș subțire
Și holda rîde verde, larg, frumos
Namiaza limpede ca o privire.*

*Apoi amurgul ca un roșu briu,
Cuprinde cîmpu-ușor de cingătoare,
Vin stelele să-și facă cuib în griu
Și luna să se scalde ca-ntr-o mare,*

*Dar în curînd din plînu-acestor ore,
Rotunde spicele-or țîșni-n suiș,
Va zice vîntul un motiv de hore
Și soarele-un poem de seceriș...*

LIGIA TOMȘA

M O M E N T A U T O B I O G R A F I C

*Am îmbrățișat țala —
salcie plîngătoare —
în spirale de curcubeie.
Ea mă iubea în vis
Și mă alina
cu mîinile transparente
înmugurite cu neliniști.*

*Pletele vîntului
seamănd acum cu ale mele
și liniștea fluviilor
în cîmpii
e paralelă cu aripa
emoției mele...*

P. ANTON

ȘTEFAN ZWEIG, ESEISTUL

La un slert de veac de la stingerea lui Ștefan Zweig¹⁾, contururile omului și ale operei au început să se limpezească, să se reliefeze mai deplin dimensiunile.

În literatura austriacă a veacului nostru și în întreaga ambianță literară occidentală, Zweig s-a impus prin marea putere de iradiere în public a operei sale, ca o personalitate cu o deosebită capacitate de influență, mai ales prin latura sa de novelist cit și prin aceea de eselist și biograf. S-a afirmat îndeosebi după primul război mondial și gloria lui dobândită în perioada dintre cele două războaie a echivalat cu popularitatea numelor de largă circulație. A fost în deceniile doi și trei ale veacului nostru scriitorul de limbă germană cel mai frecvent tradus și afirmația făcută de Thomas Mann în articolul scris cu ocazia împlinirii a zece ani de la moartea lui Zweig (*Ștefan Zweig zum zehnten Todestag*) că acesta este „*poate cel mai celebru scriitor de la Erasmus încoace*” reprezintă o afirmație cu totul justificată dacă ținem seama de marile tiraje și numeroasele tălmăcirii din opera lui. Tot Mann este însă acela care, reliefind aspecte caracteristice ale firii scriitorului austriac, adaugă: „*Dar niciodată gloria mondială n-a fost purtată cu o mai mare modestie, cu mai multă rețineră și cu o lipsă de pretenții mai autentică.*”²⁾

Opera lui Zweig este însă departe de acea accesibilitate specifică producțiilor facil captivante, cu însușiri emoționale de suprafață. Fără a se distinge prin vigoarea de accent sau adîncimea cărților lui Thomas Mann, Hesse sau Robert Musil, spre a numi doar pe cîțiva maeștri ai prozei germane contemporane, ea rezistă unor cercetări oricît de exigente și continuă să-și păstreze viabilitatea și în zilele noastre, datorită măiestriei cu care Zweig surprinde psihologia unor vieți zbuciumate. Atracția imediată exercitată și azi asupra cititorului literaturii zweigiene se explică însă mai cu seamă prin intensitatea ei emoțională — despre care scriitorul austriac spune în finalul eseului său despre Casanova (*Drei Dichter ihres Lebens — 1928*) că „*determină totul*”. Sub semnul acestei intensități emoționale, al unei adevărate febre a cunoașterii omului, al pasiunii de a descifra semnificația profundă a acțiunilor și zbuciumului uman, cît și sub semnul capacității de transpunere în vieți și lumi situate în cele mai diferite planuri ale existenței se înscrie, de fapt, întreaga creație a lui Zweig. Ea determină structura lui artistică specifică, relevată între altele, de Romain Rolland, cel mai bun prieten al lui Zweig alături de Verhaeren. „*Trăsătura cea mai caracteristică a personalității lui artistice*”, scrie marele romancier francez, „*este nevoia aprinsă de a cunoaște, curiozitatea neîncetată, veșnic nesatisfăcută, impulsul demonic de a vedea, de a ști.*”³⁾

În ultima vreme, mai precis, începînd cu deceniul al cincilea al veacului nostru, se poate observa cum interesul cercetătorilor se îndreaptă și către un alt aspect al creației lui Zweig și anume spre activitatea pornită din dorința lui de a clădi o punte spirituală între oameni. Cercetătorul american Harry Zahn, autorul unei lucrări despre Ștefan

¹⁾ Ștefan Zweig a murit la 23 februarie 1942, prin sinucidere, în îndepărtatul oraș brazilian Petropolis, unde, după un timp petrecut în Anglia, se stabilise ca emigrant antihitlerist.

²⁾ Thomas Mann: Ștefan Zweig zum zehnten Todestag, în volumul colectiv *Der grosse Europäer Stefan Zweig*, Kindler, München, 1951, p. 371.

³⁾ apud Hans Hellwig: Ștefan Zweig, Wildner, Lübeck, 1948, p. 30.

Zweig ca mediator între literaturile europene moderne (*Ștefan Zweig as a Mediator in Modern European Literatures*), relevă tocmai darul deosebit al prozatorului de a putea în-riuri pe alții, de a fi un prieten dezinteresat al tuturor acelora pentru care scrisul însemna „suprema rațiune a vieții”. Zahn îl numește pentru aceasta „un maestru al prieteniei, un adevărat prieten al poezilor și încurajator al lor”.⁴⁾ Berthold Viertel, alt exeget al lui Zweig, subliniază și el posibilitățile dezvoltate în cel mai înalt grad ale lui Zweig de a renunța la el însuși în dorința de a sprijini pe alții, darul lui de a se identifica cu alții și a le sprijini interesele. Viertel constată astfel la Zweig „o preocupare obsesivă de problemele literare, cărora nu numai că le-a dat viață ca poet și eseist dar le-a și cultivat mereu și peste tot. A scris în serviciul literaturii nenumărate scrisori, cu propria-i mână. Oricine se ocupa serios cu literatura — continuă cercetătorul austriac — avea în Ștefan Zweig un prieten și un sprijinitor. Peste tot cerceta și încuraja. Cu o curiozitate aprinsă și o exactitate răscolitoare citea orice manuscris trimis lui, îl cerceta chiar el însuși și trimitea imediat răspunsul, ca și cum s-ar fi năpustit asupra lui... Ce realizare uriașă! Pe câți nu i-a impulsionat, nu i-a încurajat în toți acești ani! Capacitatea sa intuitivă era tot atât de surprinzătoare ca și puterea de a-și mlaștia stilul după forma operelor din care traducea. Ne lasă, alături de propria sa operă, lucrări de traducător care, o dată adunate, vor sfârși admirație prin splendoarea lor. Și mă gândesc aici nu numai la traducerile lui Verhaeren care reprezintă o culme literară germană. Multe din lălmăcirile lui din Verlaine sînt minunate poezii germane.”⁵⁾ La traduceri amintite mai sus se pot adăuga și cele din Baudelaire, Suarés, William Blake, Rolland, nenumăratele conferințe și, nu mai puțin, eseurile cu caracter istorico-biografic, avînd toată menirea — fiecare pe alt plan firește — de a apropia pe oameni prin cunoaștere și înțelegere.

Drumul vieții și al operei lui Zweig s-a înscris pe o linie nu lipsită de sinuozități. Omul a fost animat de dorința participării la efortul uman colectiv, a atașamentului față de valorile etice și culturale ale omenirii. Provenit din burghezia austriacă înstărită, a moștenit doar cultul pentru artă și știință al familiei rămînînd indiferent la elanul ei comercial. Universitățile din Viena și Berlin — unde face studii de germanistică și romanistică îi oferă ocazia de a adînci contactul cu cultura austriacă. Hugo von Hofmannsthal, A. Schnitzler și H. Bahr sînt scriitorii care i-au influențat începuturile literare, dar Zweig a întreținut contacte și cu principalele personalități literare europene ale vremii. Decisivă este mai cu seamă înriurirea pe care a avut-o asupra-i scriitorul belgian E. Verhaeren. Zweig îl cunoscuse personal în 1902, după ce, încă din școală, se-entuziasmase pentru el. Incepe să-i traducă opera în limba germană, fapt de mare importanță pentru dezvoltarea lui proprie: „Contactul cu Verhaeren a fost pentru mine decisiv — scrie Zweig mai tîrziu în această privință. Nu în sensul că i-aș fi imitat versul sau stilul creației: el a fost pentru mine, asemenea lui Dehmel și Rilke, un important exemplu moral mai mult decît unul literar, iar traducerea mea din el, pledoaria mea pentru dînsul, de fapt — un act de convingere pioasă.”⁶⁾ Paralel se manifestă o atracție față de Baudelaire și influența marelui poet francez poate fi sesizată în versurile lui Zweig — cele mai multe sînt adunate în volumele *Silberne Saiten* (*Coarde argintii* — 1901) și *Die frühen Kränze* (*Coroanele timpurii* — 1906) — care mărturisesc diversitatea preocupărilor lui însă ca lirica să se situeze la nivelul celorlalte sectoare ale creației sale. Însuși autorul lor le aprecia, de altfel, cu modestie, ca „exerciții de tinerețe”. „O spun cu toată sinceritatea — va preciza el mai tîrziu — poeziile mele nu aveau altă sursă decît impulsul jucăuș al artei versului, poate și cel al vanității.”⁷⁾ Nu este însă mai puțin adevărat că opera în care Zweig se arată a fi fără eroare el însuși, nuvela, eseu și — după noi — o parte din leatru, se resimte de pe urma acestui „exercițiu din tinerețe”, datorindu-i nu puțin din vibrație și capacitatea emoțională.

După terminarea studiilor, Zweig devine colaboratorul revistei *Die Gesellschaft* și membru al asociației literare *Klub der Kommenden* din Berlin, face apoi numeroase călătorii, trăind în conformitate cu spiritul omului refractar obediențelor și manifestînd oarecare tendințe aristocratizante. Abia șocul primului război mondial îi relevază necesitatea

⁴⁾ Harry Zahn: Ștefan Zweig, und Amerika, în volumul colectiv *Der grosse Europäer* Ștefan Zweig, *Kindler, München*, 1934, p. 191.

⁵⁾ Berthold Viertel: *Abschied von Ștefan Zweig*, în volumul colectiv citat, p. 225.

⁶⁾ apud Hans Hellwig, *op. cit.*, p. 26-27.

⁷⁾ *Ibidem*, p. 23.

renunțării la indiferență și-l transformă pe scriitorul supus unor disponibilități multiple într-un artist observând prin opera sa țelurile culturii umaniste.

Mereu prezent prin mesajul său umanist, Zweig eșuează însă, nu rareori, în atitudinea eronată, evidente mai cu seamă în poziția sa față de război și fascism. Pacifismul adoptat de el în perioada primului război mondial, de pildă, pozitiv în raport cu germanismul exaltat, este, toluși contestabil prin abstractismul său și consecințele lui negative, fapt subliniat, între altele, și de Thomas Mann: „A existat un timp — remarcă creatorul lui Hans Castorp — când pacifismul lui radical, necondiționat, m-a intristat. Părea gata să admită chiar dominația răului dacă prin aceasta s-ar fi putut evita ceea ce ura mai mult decât orice: războiul.”⁸⁾

Altfel în problema războiului cit și în cea a fascismului, de altfel, Zweig pornea de la opinia eronată că renașterea societății se poate realiza exclusiv prin ridicarea morală a individului. El pune libertatea de gândire și independența personală a individului mai presus de orice. Semnificativ în acest sens este mai ales scrierea monografică despre Erasmus von Rotterdam. Oplează pentru o poziție de neutralitate și, în numele așa-zisei aristocrații a spiritului și a culturii, condamnă „fanatismul absurd al maselor”, acestea din urmă reprezentând pentru dinsul o lume „inferioară”, considerată de scriitor în mod greșit ca depozitară a instinctelor brutale care au generat fascismul. În cîntecul său de lebedă, celebra *Schachnovelle* (*Jucătorul de șah* — 1941), spre exemplu, există o scenă simbolică concludentă în această privință. Într-o partidă de șah, unul din protagoniști, un jurist vienez, fost prizonier al Gestapoului, om sensibil și talentat, este învins de „șahistul minune” Centovic, primitiv și brutal, mult inferior ca inteligență adversarului. Pentru Zweig, lupta celor doi are semnificația ciocnirii dintre puterea spiritului pe de o parte și aceea a forței oarbe pe de altă, ambele noțiuni fiind privite de autor în chip subiectiv. Victoria brutalității oglindește frica lui Zweig că, întinericul va triumfa și va anula valorile culturii, frică generată de aprecierea sa fundamental greșită cu privire la sursele fascismului, la raportul real de forțe al vremii. Această apreciere a stat de altfel și la baza atitudinii quasi-neutrale a lui Zweig din anii de dominație nazistă, când, spre deosebire de multe alte personalități culturale mondiale, nu s-a înrolat în frontul de luptă antifascist, preferînd să aperse omenirea amenințată de pe poziții individualiste. Ea determină într-o mare măsură și prăbușirea scriitorului austriac în disperare și moarte. Susținut în viltorea evenimentelor tragice care zguduiau lumea doar de fragilele idealuri ale umanismului abstract, pornind de la tezele liberalismului burghez, Ștefan Zweig cade pradă unui pesimism atroce și se lasă, în cele din urmă, învins de incertitudini și neliniște. Scriitorul austriac Franz Werfel, nescutit nici el de erori și atitudini ambigue, a dovedit multă clarviziune în aprecierea cauzelor prăbușirii prietenului său. În articolul *Ștefan Zweigs Tod* (*Moartea lui Ștefan Zweig*) el scrie despre concepția de viață, a acestuia, concepție care-i determină în ultima instanță sfîrșitul, următoarele: „E lumea optimismului liberal care credea cu naivitate superstițioasă în perfecțiunea omului, adică în realitate în perfecțiunea unei restrînse pături burgheze culturale, în dreptul sînt al acestuia, în durata ei veșnică, în progresul ei continuu. Ordinea tuturor lucrurilor părea ocrotită și sprijinită printr-un sistem de mii de siguranțe. Acest umanism optimist a fost religia lui Ștefan Zweig, această iluzie a siguranței moștenirea sa paternă. În contrast cu alții n-a fost numai un tovarăș de drum, ci un adept autentic și candid al „religiei” umaniste în umbra cărcia crescuse. Cunoștea — ce-i drept — abisurile și se apropia mereu de ele ca interpret psihologic și creator. Dar deasupra lui se întindea invariabil cerul tinereții, pe care-l adora, cerul spiritului, al literaturii, al artei, singurul cer pe care-l cunoștea optimismul liberal. Poate că întunecarea acestui cer spiritual a fost tocmai una din locurile pe care Zweig nu le putea învinge.”⁹⁾ Scrisoarea de adio găsită după moarte confirmă părerea formulată de Werfel. Zweig declară acolo fără înconjur că a pierdut orice speranță, orice suport de viață, că se simte de prisos și respins în sfera „lumii de ieri”, pe care o consideră iremediabil pierdută: „Cred că e mai bine — scrie el — să închei la timp și demă, o viață pentru care munca spirituală a constituit întotdeauna bucuria cea mai pură, iar libertatea personală supremul bun de pe acest pămînt.”¹⁰⁾

⁸⁾ Thomas Mann : op. cit., p. 372-373.

⁹⁾ Franz Werfel : Ștefan Zweig Tod, în volumul colectiv citat, p. 279.

¹⁰⁾ apud Hans Hellwig, op. cit., p. 211-212.

Intr-o convorbire cu prietenul său, scriitorul Carl Zuckmayer, datînd și ea dinaintea morții, se pronunță în același sens, al imposibilității de a continua o viață lipsită de conținut: „Nu avem (e vorba de cei din generația lui Zweig, n.n.) prezent și nici viitor. Trecutul nu-l putem readuce și noul va trece peste noi. Ce sens mai are să-ți continui existența ca o umbră a propriului tău eu?”¹¹⁾ Se adaugă desigur și motive de natură structurală. Dotat cu o sensibilitate acută, Zweig avea mai puțină rezistență, decît alții față de nenorocire. Astfel într-una din ultimele scrisori, găsim următoarea frază semnificativă: „Oamenii vorbesc alit de ușor despre bombardamente, cînd eu personal citesc însă că se prăbușesc case, mă nîrui eu însuși cu ele.”¹²⁾ Trebuie menționat totuși că Zweig nu pierduse speranța decît pentru el însuși și pentru cei ca el. Scrisoarea de adio mai sus amintită cuprinde, ca o rază ce străbate întenericul, afirmația că tineretul va mai vedea „zorii zilei după lunga noapte”.

Binecunoscut prin nugele sale, cărora le datorează înainte de toate celebritatea, Zweig s-a afirmat totodată în chip viguros ca biograf, proza scurtă și eseistica fiind domeniile în care se manifestă mai cu înlesnire preferințele de ordin problematice și caracterologic autorului.¹³⁾

La fel ca genul epic scurt, scriitorul austriac vădește și ca biograf capacitatea sa de a nuanța stări de conștiință, de a cerceta străruitor reacțiile fizice și psihice ale personajelor. Se vădește și în acest domeniu pasiunea lui de a cunoaște și înțelege, amintită de noi mai sus. Impresionantă este înainte de toate dinamica sentimentelor, forța de sugestie a portretelor schițate, ea și vivacitatea acestora, care obligă pe cititor la senzația trăirii *hic et nunc* a personajelor înfățișate. Scrierile cu caracter istorico-biografic ale prozatorului austriac ocupă, prin toate acestea, un loc deosebit în literatura biografică a epocii noastre, fiind în același timp biografic intuitivă, schiță de caracter și privire interpretativă asupra operei într-un sens mai viu și mai cuprinzător ca eseurile de tip mai vechi ale lui Sante Beuve sau Cacauly, de pildă. Hans Hellwig, unul din exegeții actuali ai lui Zweig (*Stefan Zweig* — 1948), deși dă dovadă de un oarecare exces de curiozitate cînd îl numește „din punct de vedere al interpretării psihologice cel mai iscusit biograf al timpurilor noastre”¹⁴⁾ are dreptate, în această constatare, cel puțin referitor la lucrările cu caracter biografic în limba germană, contribuția lui Zweig ca eseist nepunînd în seamă asemuț decît cu aceea a unor autori străini, ca G. Brandes, A. Suarés sau T. S. Eliot. De ultimul mai cu seamă îl apropie stringența judecăților, viziunea comprehensivă și tensiunea intelectuală, dar și tendința de alunecare în subiectivism, prin neglijarea, nu rareori, a raportului real dintre personalitate și împrejurările istorice. Zweig a profestat în domeniul pe care-l avem în vedere în rîndurile de față alit genul scurt al esecului-schiță — cele mai importante eseuri ale lui sînt cuprinse în ciclul *Die Baumister der Welt (Construcții lumii)* — dar și biografia romanțată, prima sa capodoperă de natura aceasta fiind cartea din 1910 despre Verhaeren, scriitor care cel dintîi i-a trezit interesul pentru marile figuri ale trecutului și prezentului. De la esul consacrat lui Verlaine (1905) pînă la ultima carte cu caracter biografic, *Amerigo* (1949)¹⁵⁾, eseistul Zweig a cercetat viața și activitatea a numeroși scriitori germani sau străini, dar și a unor gînditori, oameni politici și personaje istorice care i-au stîrnit interesul psihologic. A prezentat astfel cu căldură și simpatie pe prietenul său Verhaeren, realizînd o evocare lirică, dar nu lipsită de obiectivitate, a personalității creatorului *Orașelor tentaculare*, într-o lucrare importantă și în ce privește pe autorul însuși, întrucît el introduce în ambianța în care s-a format tînărul Zweig. Alte pagini sînt dedicate marelui umanist Erasmus, în persoana căruia mai mult ca în oricare alt erou al său, Zweig se regăsește, apoi scriitorii francezi ca Balzac, Stendhal, Rolland sau Marceline Desbordes-Valmore, ca și romancierului

11) Carl Zuckmayer: Did you know Stefan Zweig?, în volumul colectiv citat, p. 246.

12) Franz Werfel: op. cit., p. 280.

13) La noi, între cele două războaie, au apărut din celebrele scrieri cu caracter biografic ale lui Zweig volumele Tămăduire prin spirit, Erasmus de Rotterdam, Giacomo Casanova, Fouché, Marie Antoinette, Maria Stuart și Trei meșteri. După 1944 s-a tîmădit cartea despre Magellan și volumul în luptă cu demonul.

14) Hans Hellwig: op. cit., p. 21.

15) Menționăm că moartea lui Zweig a implicat terminarea monumentalei sale monografii despre Balzac.

englez Dickens și, nu mai puțin, unor scriitori germani precum Kleist sau Hölderlin. Pe Balzac, spre exemplu, îl prezintă relevând, în mare măsură conținutul obiectiv al operei autorului *Comediei umane*. Este subliniată puterea cu care scriitorul surprinde „cauzele prime ale fenomenelor”, sînt înregistrate apoi particularitățile mai importante ale artei lui Balzac. În schimb contradicțiile concepției despre lume a romancierului, originea legitismului lui, Zweig nu le sesizează, fundalul acestui eseu fiind, deși mai puțin ca în alte cazuri, viciat de antiistorism. În esul despre Dickens apoi, Zweig comunică observații prețioase cu privire la mijloacele artistice de care dispune scriitorul englez. Portretul lui se conturează precis și viu prin intermediul unor detalii aparent împrăștiate, care se îmbină însă armonios, pentru a obține esența personajului. Cu căldură se apleacă Zweig și asupra figurii Marcelinei Desbordes-Valmore, pe care o prezintă ca un exemplu superior de umanitate, avînd maniera să întărească în contemporaneitate umanismul. Spiritul de dreptate și demnitatea morală susțin portretul poetei frămîntată de marea durere a omenirii în suferință. Aspectul de revoltă al aceleia care, printre puținii poeți francezi, a cîntat răscoala din Lyon, este însă estompat și ea apare ca adeptă a acceptării sloice a suferinței.

Încărcate de semnificație sînt și figurile istorice prezentate de Zweig, ca, de pildă, acel Sebastian Castellio (*Castellio gegen Calvin* — 1936), umanist puțin cunoscut și nu prea important care soliciță însă interesul autorului în calitatea sa de luptător pentru dreptul libertății personale, apărute de el împotriva guvernicului Calvin. Aici, ca și în eseurile despre Erasmus sau Montaigne, Zweig pledează împotriva subjugării personalității umane, opinînd pentru o poziție individualistă, neutrală. Atitudinea eroilor care preferă izolarea, încadrării în frontul luptătorilor, este caracteristică pentru Zweig definind propria lui poziție de neutralitate. O încercare de ieșire din impas reprezintă în schimb cartea despre Magellan (1937). Schițînd istoricul călătoriei lui Magellan și tragismul morții acestuia înainte de a triumfa, scriitorul austriac face încercarea de a depăși pozițiile umanismului contemplativ, pledînd pentru faptă, pentru acțiune. Dar concluzia la care ajunge subliniază în fond vechea lui părere despre zădărnicia faptelor din viața oamenilor, oricît de importante ar fi ele. Doar acela care sporește cunoașterea de sine a omenirii contribuie — după Zweig — în mod esențial la progresul ei.

În aceste lucrări, ca și în altele de acest fel nu erudiția îl interesează pe Ștefan Zweig deși se documentează bogat (adesea făcea chiar călătorii în locurile unde au trăit personalitățile evocate spre a lua contact cu atmosfera) și pornea de la o vastă cultură literară și filozofică. Pe primul plan se află la el reconstituirea unor existențe individuale, dezvăluirea naturii interioare a omului, relevarea genialului în destinele particulare.

Referindu-se la Sainte-Beuve, Zweig schițează trăsăturile esențiale — după el — ale scrierilor cu caracter biografic și cere eseistului să fie în același timp artist și om de știință: „Un mare critic se întîlnește rar — remarcă el — pentru că multiplicitatea sarcinilor care-i revin implică o multiplicitate a posibilităților, iar elementele adesea divergente ale acestora trebuie dozate în chip special, astfel încît acțiunea lor să le lege întărindu-le în loc să se anuleze prin originea lor dispartă. Din tot ce e cuprins în fiecare operă de artă, în fiecare artist, dispoziții și germeni, trebuie să fie prezente și în criticul ideal: nu-i este îngăduit artistului din eseist să lucreze numai pe bază de ficțiune — întotdeauna trebuie să fie în același timp de o parte și de cealaltă, în el și totodată în celălalt. Trebuie să unească elementele cele mai diferite, să aibă privirea pentru ceea ce se sustrage premii și totodată nero pentru această vreme, să fie în stare să simtă relativitatea oricî la fel ca absolutul valorilor, să aibă prezent trecutul iar viitorul să-l prevadă cu ochiul magic al presimțirii... Biograful trebuie să semene, nu mai puțin ca artistului, într-o altă sferă, fratelui său întru spirit, savantului, colecționarului liniștit al faptelor, celui care compară cu conștiințiozitate... întotdeauna i se cere în orice privință un lucru dublu: entuziasm și cunoaștere calmă, dragoste și dreptate, artă și știință, respect față de operă și totodată cuvînt de judecător despre cele create. Și a îmbina aceste lucruri care greu se potrivesc într-o armonie constantă și mereu obținută prin luptă e adevărată artă a criticului: ea este exercitată la perfecție atît de rar, în toate epocile ca și arta mare însăși.”¹⁶⁾

¹⁶⁾ apud Erwin Rieger: Ștefan Zweig, J. M. Spaeth Verlag, Berlin, 1928, p. 167-169.

Zweig se situează — după cum vedem — pe o poziție intermediară între critica psihologică gen Sainte-Beuve sau Taine și cea cu tendințe novatoare, impulsivă de Bergson sau Freud, fără a fi fost, totuși, un adept al psihanalizei freudiene. Condiția supremă a reușitei în eseistică e — după Zweig — capacitatea de intuiție psihologică. „*Misterul e lumea sa* — observă Zweig referitor tot la Sainte-Beuve. *Curiozitatea sa feminină, nervul cel mai puternic al organismului său critic, se apropie peste tot unde miște un secret al caracterului, un intineric al destinului.*”¹⁷⁾

Zweig se distanțează însă de tendința de a acorda prea multă atenție laturii anecdotice, de „*inclinarea spre birfă*” a criticului francez, de tendința lui, ca și a lui Freud mai târziu, de a explica faptele de viață și creația artistului prin prisma eroticului, de a atinge mereu „*secretul cordonului*”. Doar cazul lui Kleist Zweig recurge la o asemenea metodă și explică oscilațiile între exaltare și sobrietate, neliniștile și prăbușirea finală a poetului doar prin tragedia sexuală trăită de el: „*De obicei — remarcă Zweig — nu e necesar într-o biografie să atingi ceea ce se numește „secretul cordonului”; dar tocmai briul acesta include într-insul forțele cele mai tainice ale lui Kleist și, cu toată spiritalitatea sa eminentă, caracterul său este determinat de habitus-ul său erotic, ciudat de oscilant și totuși cât se poate de tipic. Imaginația sa dezvăluită, exagerată, neînfrântă, căreia îi place să scormonească în imagini și să se reverse în hiperbole, își are fără îndoială originea în acele excese secrete.*”¹⁸⁾

Alegerea obiectului de studiu, considerată — pe bună dreptate — de scriitorul austriac ca una din condițiile reușitei întreprinderi — se face la el de cele mai multe ori în virtutea unor condiții spirituale, a unei simpatii a eseistului pentru personajele înfățișate, criteriu ce implică, desigur riscurile subiectivității, pe care nu întodeauna Zweig a știut să le evite. De Balzac îl apropie spre exemplu fanatismul muncii, de Stendhal spiritul justițiar, de poeta Marceline Desbordes-Valmore, adincul simț muzical, de Renan credința (firește cronată) posibilității unei unități spirituale, deasupra claselor a oamenilor de elită, de Dickens interesul pentru universul infantil, de Kleist cunoașterea și comprehensiunea adâncurilor prăpăstioase ale sufletului. „*Psiholog din pasiune, creator din voința de a crea, imi exercită arta numai în direcția în care mă simt îndreptat, numai asupra figurilor de care mă simt profund legat.*”¹⁹⁾ — notează Zweig, subliniindu-și el însăși preferințele. Nu este însă mai puțin adevărat că a scris și despre Fouché (*Joséph Fouché* — 1929), politician francez care servise mai multe guverne, abdicând din dorința de putere și de bani la orice principialitate. Conturându-i portretul cu o remarcabilă subtilitate, Zweig alunecă în această des controversată carte, mai mult decât în orice lucrare a sa, poate, în subiectivism. Renunțarea la istoricitate duce și aici la amestecul de observații luate cu aprecieri arbitrare. Fouché devine astfel pentru Zweig o întruchipare a omului politic în general și neprincipialitatea absolută a acestuia apare drept specificul oricărei activități politice, indiferent de ce natură.

Variante ca tematică (deși mai puțin totuși decât la alți esești) eseurile lui Ștefan Zweig au o unitate pronunțată, conerită de personalitatea lui distinctă care-și pune amprenta pe fiecare rând scris. Observația e valabilă, de altfel, și pentru întreaga creație a lui Zweig, caracteristică remarcată, între alții, de Hans Martin Elster, un alt exeget al său. „*Alți eseistica cit și creația literară propriu-zisă — notează Elster — formează un singur tot, căci ele izvorăsc dintr-o singură natură, și această natură are nevoie doar de diferite mijloace ca să-și reflecte mereu din nou cunoașterea ei de viață și om.*”²⁰⁾

Concluziile în sprijinul acestei aserțiuni sînt și firele care duc de la un sector al creației lui Zweig la altul. De multe ori aceleași situații, aceleași episoade sînt prelucrate epic, liric și chiar dramatic. Astfel unui episod din eseu despre Dostoievski îi corespunde poezia lui Zweig *Der Märtyrer (Martirul)*, eseu despre Dickens cuprinde o prezentare a perioadei elisabetane, iar profesorul din nuvela *Verwirrung der Gefühle (Simțuri rătăcite)* consacără și el orele de seminar aceleiași epoci.

Eseistica lui Zweig slă astfel — după cum am mai arătat — sub semnul aceleiași curiozități veșnic vii și a puterii de a urmări pe drumuri înguste și fluctuante — mișcările sufletului. Această curiozitate și-a pus pecetea și asupra galeriei de tipuri din proza

17) *Ibidem*, p. 171.

18) Ștefan Zweig: În luptă cu demonul, București, p. 136-139.

19) apud Erwin Rieger: op. cit., p. 167.

20) apud Erwin Rieger: op. cit., p. 159.

scurtă zweigiană. Eseistul se remarcă ca și nuvelistul prin portretistica sa, categoria compozițională cultivată cu deosebită artă și nuvelă, și care relevă specificul stilului său: precizia analizei, pasiunea pentru detaliu, darul de a înfățișa realitatea umană prin câteva trăsături condensate. Amănuntele de ordin fizic sînt nu rareori revelatorii pentru viața sufletească a eroilor: conturul plastic al personajelor i se acordă însă numai în măsura în care slujește la pătrunderea psihologică. Iată, în eseu despre Hölderlin, zguduitorul portret al marelui poet aflat în ghearele demenței, cu schimbările aduse de aceasta: „Figura, și ea, recade obosită și fără încordare în ea însăși, încetul cu încetul se întuneacă ochiul care odinioară privise atât de entuziast în sus. Uneori zicnește deja orbitor și primejdios deasupra genelor fulgerul demonului în nrejele căruia căzuse sufletul său. În cele din urmă, în anii de uitare, obosește și făptura înaltă se încovoie — simbol groaznic! — apăsînd în jos capul prea greu. Și după cum ni-l arată iarăși peste cincizeci de ani — o jumătate de secol după portretul din tinerețe — un desen în creion pe cel „îndul captivității divine”, îl vedem, cutremurați, pe acel Hölderlin de odinioară ca moșneag hîrbuit și stîrb, lîrîndu-și trupul sprijinit în baston, și cu mîna ridicată solemn declamînd versuri, în gol, într-o lume nesimțitoare. Numai simetria naturală a trăsăturilor își bate joc de ruina lăuntrică și fruntea nu rămîne bătăită chiar cînd spiritul se prăbușește: ca o statuie strălucitoare sub desigurul încălecului pîr cărunt, ea se înfățișează cu o puritate neîntîlnită privirii noastre zguduite.”²¹⁾

La fel de impresionant este la Zweig și darul asociațiilor, al apropierilor și distincțiilor semnificative. Hölderlin este astfel prezentat în contrast cu Whitman, cu romanticii Shelley și Novalis dar revelatoare mai cu seamă e comparația cu Baudelaire: „Baudelaire, care elaborează în întregime din material terestru concret, cu egală pasiune intelectuală ca Hölderlin, este poate antipodul liric desăvîrșit al acestuia. Poeziile sale, create cu totul din comprimare (în timp ce ale lui Hölderlin sînt făcute dintr-un soi de expansiune imaterială), sînt, ca plămîmii plastice ale spiritului, tot atât de trainice în fața înfinului ca și muzica lui Hölderlin; strălucirea lor cristalină și forța lor nu sînt mai puțin pure ca transparența albă și armonică flotantă a lui Hölderlin.”²²⁾ Nietzsche și Dostoievski îi apar înrudiți ca sensibilitatea, nu și ca atitudine în fața vieții. Goethe la rîndul său e înfățișat ca sînd la antipodul sumbrului profet al supraomului.

Datelor biografice ca atare li se acordă o atenție redusă. Autorul se străduiește să recompenă viața și opera personajelor reînsuflețite de el, impunîndu-le prin fantezia lui creatoare, în planul vieții autentice. Bogate în semnificații, încărcate de tensiune dramatică, escurile lui Zweig se remarcă totodată prin darul lui de a concentra la maximum materialul ca și prin severitatea organizării. Iată un exemplu: *Conținutul ideologic personal al romanului Hyperion poate fi deci concentrat într-o coajă de nucă: din elevațiunea lirică a cuîntului răsunător se desprinde doar un singur gînd, acesta este — ca totdeauna la Hölderlin — esențialmente un sentiment, singurul pe care l-a trăit realmente, sentimentul incompatibilității lumii exterioare cu cea interioară, sentimentul dualist al dezarmării vieții.*”²³⁾ notează Zweig într-o caracterizare în care nici un cuvînt nu e de prisos.

Nu lipsesc însă nici aserțiunile discutabile, elementele subiective fiind în eseistica lui Zweig mai reliefate decît în restul creației. Exemplele sînt numeroase — bunăoară atunci cînd — din dorința de a releva elementele idilice din opera lui Dickens, explică particularitățile concepției despre lume a romancierului englez prin legăturile sale cu conservatorismul și subestimează critica lui la adresa Angliei victoriene, sau cînd neglijează aportul ca gînditor al lui Tolstoi. Subiectivismul lui Zweig lese marcant în evidență și în încercarea sa de a realiza în ciclul *Baumeister der Welt* clasificarea seriei de portrete ale unor creatori de cultură de diverse direcții. Intenția sa este formulată încă în primul volum, *Drei Meister (Trei maeștri)* — acesta cuprinde eseurile despre Balzac, Dickens și Dostoievski — precum urmează: „O viziune unitară încearcă să înfățișeze pe cei trei mari și în sensul meu unicul romancier al secolului al XIX-lea ca tipuri care tocmai prin contrastul personalităților lor se completează și ridică poate noțiunea de creator epic, de romancier la o formă clară.”²⁴⁾ În cel de-al doilea volum al ciclului, *Der Kampf mit dem*

²¹⁾ Ștefan Zweig: *În luptă cu demonul*, București, 1945, p. 24.

²²⁾ Ștefan Zweig: *În luptă cu demonul*, p. 92.

²³⁾ Ștefan Zweig: *op. cit.*, p. 78.

²⁴⁾ apud Erwin Rieger: *op. cit.*, p. 165-166.

Dămon (In luptă cu demonul), ideea e dezvoltată, planul întregii serii conturându-se mai precis. „Nu cauz formule pentru spiritualitate, ci creez forme ale spiritului. Și dacă în cărțile mele apropiu întotdeauna conștient asemenea imaginii, asta se întâmplă numai în modul în care procedează pictorul care caută pentru operele sale spațiul potrivit unde lumina și contralumina se întretaie cu acțiune reciprocă și, prin pendanțe, iese în relief analogia, la început ascunsă — acum însă fățișă a timpului.”²⁵⁾ Pornind de la tezele enunțate, Zweig procedează la determinarea unor tipuri spirituale. Balzac, Dickens și Tolstoi aparțin — după această clasificare — tipului epic, al artiștilor care în opera lor creează o a doua realitate pe lângă cea existentă. Pe *Casanova*, *Stendhal* și *Tolstoi* (volumul *Drei Dichter, ihres Lebens*) îi consideră ca făcând parte din rindul scriitorilor la care domină spiritul autoexprimării, iar Hölderlin, Kleist și Nietzsche (*Der Kampf mit dem Dämon*) sînt văzuți de el ca spirite demonice, la care pe prim plan se situează aspectele de răzvrătire ale sufletului omenesc. Zweig pornește din aceste clasificări evident de la unele particularități ale operei creatorilor amintiți generalizîndu-le însă cu oarecare exagerare, estompînd temeuriile istorico-sociale. Dar acumularea de notații fine, stringența aserțiunilor, bogatul potențial emotiv, încordarea dramatică prin care — am văzut — se impun eseurile le conferă o mare valoare în ciuda elementelor lor subiective, iar lectura lor întărește valabilitatea concluziei lui Erwin Rieger, poate cel mai bun cunoscător al operei lui Zweig. „Intotdeauna însă, chiar acolo unde criticii și specialiștii văd altfel pe cei înfățișați — așa cum s-a întîmplat cu Dickens, Kleist și Nietzsche — descrierea antrenează prin vigoarea cu care Zweig face dreptate modelelor sale. Poți și de altă părere ca el, desigur. Poți privi aceste individualități altfel. Intotdeauna cucerește însă în aceste redări înalta voință spre nepărtinire; dincolo de națiuni și epoci, raportul direct cu extraordinarul, care singur constituie pentru Ștefan Zweig măsura a tot ce e mare. Și poate nicăieri nu se manifestă atât de mult ca în eseuri ceea ce leagă diferitele popoare, punctele de înțelegere între oameni, lucruri pe care scriitorul le privește ca moștenirea lui hotărîtoare, ca elemente ordonatoare ale existenței sale interioare și ca obligația cea mai înaltă a talentului său.”²⁶⁾

Cîteva umbre nu întunecă desigur semnificația creației lui Zweig și nu i se poate nega scriitorului abnegația pură, afirmarea pasionată a demnității omului. Prin pilda de iubire de oameni și pledoaria pentru necesitatea înțelegerii între popoare, mesajul operei sale își afirmă și azi prezența, situîndu-l în rindul scriitorilor avansați ai epocii.

HERTA PEREZ

²⁵⁾ Ibidem.

²⁶⁾ Erwin Rieger : op. cit., 174-175.

CHARLES BAUDELAIRE

POEME ÎN PROZĂ

S T R Ă I N U L

- Te iubești tu mai mult, omule enigmatic? Pe tatăl tău, pe mama ta, pe sora sau pe fratele tău?*
- *Eu n-am nici tată, nici mamă, nici soră, nici frate.*
  - *Pe prietenii tăi?*
  - *Dumneavoastră vă folosiți de un cuvânt al cărui sens mi-a rămas necunoscut pînă astăzi.*
  - *Patria ta?*
  - *Eu nu știu sub ce latitudine este situată.*
  - *Frumusețea?*
  - *Aș iubi bucuros această nemuritoare zeitate.*
  - *Aurul?*
  - *Il urăsc cum voi il urîți pe Dumnezeu.*
  - *Ei! Atunci ce iubești tu, extraordinarele străin?*
  - *Eu iubesc norii, norii care trec... miraculoșii nori!*

În românește de Ana Grada

VALÉRY LARBAUD

I M A G I N I I

I

*Într-o zi, la Kharkow, într-un cartier popular,
(O, această Rusie meridională, pe unde toate femeile
Cu șalul lor alb pe cap, au aere de Madonă!)*
*Am văzut o tîndră femeie care se-ntorcea de la fîntînă
Purtînd, după obiceiul de-acolo, ca pe vremea lui Ovidiu,*

*Două găleți atirnate de capetele unui lemn
In cumpână pe gît și pe umeri.
Și-am văzut un copil în zdrențe apropiindu-se de ea
și vorbindu-i.
Atunci, înclinîndu-și cu gingășie mijlocul către dreapta,
Făcu astfel ca găleata plină cu apă rece să atingă caldarimul
La nivelul buzelor copilului care ingenunchiase să bea.*

II

*Intr-o dimineată, la Rotterdam, pe cheiul Boompjes,
(Era în ziua de 18 septembrie 1900, pe la orele opt),
Văzui două fete care se-ndreptau către atelierile lor ;
Și în fața unuia din marile poduri de fier, ele-și spuseră
la revedere,
Căci nu mai aveau același drum.
Ele se-mbrățișară cu drag ; miinile lor tremurătoare
Voiau și nu voiau să se despartă ; gurile lor
Se depărtau dureros ca să se apropie numaidecît
In timp ce ochii lor neclintîți se priveau . . .
Astfel se finură o clipă-ndelungă foarte aproape una de alta,
Drepte și nemișcate în forfota trecătorilor grăbiți,
In timp ce remorcherele duduiau pe fluviu,
Și trenurile manevrau fluierînd pe uriașele poduri de fier.*

III

*Intre Cordova și Sevilla
E o stație mică, în care, fără vre-o pricină aparentă,
Expresul de Sud se oprește întotdeauna,
In zadar caută cu ochii vre-un sat călătorul
Dincolo de gara micuță adormită sub eucalipti :
El nu vede decît cîmpia andaluză : verde și aurită.
Totuși, de partea cealaltă a liniei, în față.
E un bordei făcut din crengi înegrile și lut.
Și la zgomotul trenului o ceată de plozi zdrențaroși iese afară.
Sora cea mare-i în frunte și se-apropie de peron
Și, fără a spune-un cuvînt, dar zîmbind,
Ea dansează ca să i se-arunce cîțiva gologani.
Picioarele-i firave parcă-s negre în pulbere ;
Fața ei oacheșă și murdardă-i lipsită de frumusețe ;
Ea dansează și marile găuri ale fustei de culoarea cenușii
Se văd, goale, svicnindu-i, coapsele slabe,
Și, răsucindu-se, pîntecu-i galben ;
Și de fiecare dată, fac haz de aceasta, cîțiva domni
Prin norii de havane, în wagon-restaurant . . .*

In romînește de TAȘCU GHEORGHIU

L ' U N I O N L I B R E

*F*emeia mea cu păr din foc de vreascuri
 Cu gânduri de incendiu
 Cu talie de clepsidră
 Femeia mea cu talie de lutru-n dinți de tigru
 Femeia mea cu gură de cocardă și de buchet de stele de ultima mărime
 Cu dinții de amprente de alb suris pe albul pământ
 Cu limbă de chihlimbar și de sticlă frecate
 Femeia mea cu limbă de hostie înjunghiată
 Cu limbă de păpușe care deschide și închide ochii
 Cu limbă de incredibilă piatră
 Femeia mea cu gene de bastoane din caiet de copil
 Cu sprincene de margine de cuib de rindunică
 Femeia mea cu țimble de urdzie de-acoperiș de seră
 Și abur de pe geamuri
 Femeia mea cu umeri de șampanie
 Și de ținini cu țeasta delșinilor sub gheață
 Femeia mea cu-ncheieturi de aprinjoare
 Femeia mea cu degete de as de cupă și hazard
 Cu degete de țin tăiat
 Femeia mea cu subsuori de jder și de jir
 Din noaptea Sfintului Ioan
 De merișor și verde mușchi
 Cu brațele de spumă de mare și ecluză
 Și din amestec de grîne și moară
 Femeia mea cu gambe de rachetă

 Cu mișcări de ceasornicărie și disperare
 Femeia mea cu pulpe de măduvă de soc
 Femeia mea cu picioare de inițiale
 Cu picioare de legături de chei cu picioare de călțănuitori care beau
 Femeia mea cu gît de orgă perlată
 Și cu gîtlej de trecătoare de aur
 De infilnire-n patul însuși al torentului
 Cu sini de noapte
 Femeia mea cu sini de mușuroi marin
 Femeia mea cu sini de creuzet de rubin
 Cu sini de spectru de trandafir sub rouă
 Femeia mea cu pîntec de evantui deschis al zitelor
 Cu pîntecul de bulb uriaș
 Femeia mea cu spate de pasăre ce fuge vertical
 Cu spate de-argint viu
 Cu spate de lumină

*Cu ceușă de piatră rostogolită și de cretă muiată
Și din căderea unei sticle din care bei
Femeia mea cu șolduri de nacelă
Cu șolduri de lustru și pene de săgeată
Și de tulpini de pene de păun alb
De insensibilă balanță
Femeia mea cu șese de gresie și asbest
Femeia mea cu șese de dos de lebădă
Femeia mea cu șese de primăvară
Cu sex de gladiolă
Femeia mea cu sex de zăcămint de ur și de ornitorinc
Femeia mea cu sex de algă și de bomboane vechi
Femeia mea cu sex de oglindă
Femeia mea cu ochii plini de lacrimi
Cu ochi de panoplie mov și ac magnetic
Femeia mea cu ochii de savană
Femeia mea cu ochi de apă pentru bădă în închisoare
Femeia mea cu ochii de trunchi mereu sub bardă
Cu ochii de nivel de apă și de aer de foc și de pământ*

În românește de ȘERBAN FOARȚA

JACQUES PREVERT

PLAJA NISIPURILOR ALBE..

*Demnițe ale castelelor de nisip
Ucigătoare ferestre ale uitării
Totul e zi de zi același
Și totuși totul s-a schimbat
Tu erai goală în soare
Tu erai goală te scaldai...
Pietricelele se mișcă odată cu marea
Și tot timpul tot timpul voi auzi
Dulcele lor refren de pietre fericite
Veselul lor refren de pietre ude
Sfîșietor refren al vacanțelor
Pierdut în valurile unei amintiri
Sfîșietoare amintiri ale copilăriei
Arsă iute de plăcere
Supranatural suvenir al copilăriei
Orbită de plăcere.*

În românește de ION ARIEȘANU

ÎN SĂNĂTATEA ȘARPELUI

V

*V*a fi întotdeauna o picătură de apă care să dureze mai mult decât soarele fără ca ascendentul soarelui să fie amenințat.

VI

Să produci ceea ce cunoașterea vrea să păstreze secret, cunoașterea cu o suță de intrări.

VII

Cel ce vine în lume fără să tulbure nimic, nu merită nici considerație, nici răbdare.

XIII

Mulți sînt dintre cei care așteaptă ca primejdia să treacă iar scopul să se impună, pentru a se defini.

XIV

Mulțumește celui căruiia nu-i pasă în remușcarea ta. Ești egalul lui.

XV

Lacrimile dezgustă pe cel căruiia te mărturisești.

XVIII

Să poți să mergi, fără să înșeli pasărea, din inima arborelui la extazul fructului.

XX

Nu te încovoia decît pentru a iubi. Dacă mori, iubește încă.

XXIII

Dacă locuim într-un fulger, inima ține de etern.

XXV

Ochi care, crezînd că ați inventat ziua, că ați provocat vîntul, ce pot să fac pentru voi? Eu sînt uitarea.

XXVI

Poezia este, dintre toate apele clare, cea care întirzie cel mai mult în reflexele podurilor sale.

Poezie, viață viitoare în interiorul omului reînnoibilat.

(Din vol. „Le Poème pulvérisé“, Editions de la revue „Fontaine“, Paris, 1947)

In românește de CONSTANTIN CRIȘAN

O SINGURĂ FEMEIE ADORMITĂ

*P*e un timp umed și profund tu ești mai frumoasă
Pe o ploaie disperată tu ești mai caldă
Pe o zi arzătoare tu-mi pari mai umedă
Cînd arborii sînt în acvariul timpului
Cînd mișcă mînia lumii în inimi
Cînd nenorocirea tună în frunze
Tu ești dulce
Dulce ca dinții de ivory ai morților
Și pură ca o picătură de singe
Care iese rîzînd pe buzele sufletului tău

*P*e un timp umed și profund, lumea este mai neagră
Pe o zi arzătoare inima este mai umedă.

In românește de AL. JEBELEANU

EMIL BOTTA : „POEZII“

*M*ult mai generoasă în ultimul timp cu reeditările, Editura pentru literatură readuce în discuție un poet aproape uitat : Emil Botta. Cu un studiu introductiv întins pe aproape patruzeci de pagini, datorat lui Petru Comarnescu, volumul își dă sentimentul că ai în față o operă încheiată, definitivă, care aparține deja istoriei literare și, de aceea o tratare din altă perspectivă ar semăna a impietate. Pentru cititorul obișnuit cu strălucirile spectaculoase ale poeziei de dată recentă, versul lui Emil Botta pare venit de departe, poate dintr-un burg medieval, dintr-o cetate gotică luminată de un amurg somptuos. Poetul e un romantic, un adorator al nopților, în maniera lui Novalis și a unei întregi cohorte de poeți ai veacului al XVIII-lea și începutului celui de al XIX-lea, dar cit de complex e cîntecul scos de pe această unică strună !

Meditativă în esența ei, poezia lui Emil Botta trebuie judecată între anumite puncte de reper, vizibile fără efort. Micile eseuri filozofice, scrise în perioada începuturilor sale poetice (vezi România liberă, 1932—1933), sînt semnificative pentru viziunea creatorului. Debitate pe un ton vaticinar, ele dau imaginea prințului danez meditînd, cu craniul lui Yorich în mînă, în fața unui *Elsenor universal* „Pesimismul forței, al atletului oboșit de un trup plin de viață rămîn împreună cu alte legende pretextul de speculație și snobismul amatorului. Lupta noastră împotriva îngerului nu e însoțită de nici o elegie. Acum cînd ne-a rămas de sedus doar vulgara providență, umbra trecutului se ridică mai agresivă decît oricînd“. *Iată cîteva titluri de articole* : „Un motiv ocult al tăcerii“, „Nota asupra agoniei“ etc.

Cu *mindria inteligenței neangajate*, tîndrul se refuza contemporanilor. În *efervescența vîrstei*, tîndrul actor se manifestă ca artist plurivalent. În afară de eseu și poezie, găsim fragmente dintr-un roman. O cultură solidă l-a smuls din mrejele avangardismului scriitoricesc banal.

Avangardismul său, dacă îl putem numi așa, gestul protestatar îl întîlnim în aceste meditații turburi care cristalizează o atitudine. Din această perspectivă (a micro-eseurilor) trebuie înțeleasă poezia. Dacă poetul reușește în poezia sa motive din poezii amintiți, o face fiindcă, pe acest fir, îi descoperă pe aceștia așini spirituali. În ultimă instanță, gîndirea sa e, oricum, de cea mai pură extracție romantică :

„Apropiata moarte mi-o traduce un simbolism ocult oarecare. Interpretată, îmi apare mai puțin ostilă ; un paradis agreabil, o nuntă albă (...)

Am apelat la un registru de semne, de cifre pentru a mă obicinui cu neantul. Cum anahoreții care își cultivau plăgile se apropiau ca hoții de absolut."

Un amator de statistici ar găsi în poezia lui Emil Botta toată gama de metafore și simboluri care prefigurează nocturnul. Poetul nu e un metaforic (metafora e rară, aci), fiindcă poezia, deschisă marilor întrebări ale universului e predominant reflexivă. Versurile sale nu se disting prin plasticitatea, ci prin textura lor de pansen — „ca în dialogurile din piesele lui Shakespeare" scrie Petru Comarnescu în studiu introductiv. Și cu aceasta atingem și altă problemă a liricii lui Emil Botta.

Critici mai vechi au remarcat „poezia de actor" al lui Emil Botta. Într-adevăr, există indiscutabil în această poezie (sau, cel puțin în marea majoritate a poeziilor) două planuri: unul, al lirismului inițial, și, altul, al punerii în scenă a sentimentului.

Ca în spectacolele de pantonimă, fondul gros care acoperă fața actorului îi subliniază mimica. Tonul e hieratic, ușor afectat, încărcat de explicații: „Veniți, adieri negrăite și blinde / în ale visărilor erenge și lunce! / Vino, monarhule Timp cu nobili tăi / Azi și Ieri, Acum și Atunce" G. Călinescu găsea în poezia lui Emil Botta „foarte frumoase versuri de-klamatorii". O astfel de poezie trebuie văzută în scenă, ascultată, poate paradoxal, imaginată spectacol-monolog: „Mă privea, mă îngheța / ochiul de aur, basilicul nopții / Pace vouă, ceruri! Salut, logodnică noapte! Veghind ale ingerilor dumbrave! / stelelor mele paznice, ave!

Evoluind cerebral, poetul preferă alegoriile: „Aș vrea să mă cheme Dorința, / de aceea cînt eu oarecare ușurință (. . .) Aș vrea să mă cheme Panică, Ură / să-mi cadă viața ca o mură-n gură" etc.

Poetul simte nevoia să-și joace personajul, eroul liric, și de aceea (tot la modul alegoric) concretizează abstracții: „Un țărnuș de foc a crescut în irima odăii / am s-o leg acolo c-o frînghie / și înfigîndu-și așchii în coastă, am să-i spui: / Așa se pedepsesc uzurpatorii" (Melancolie). Sint prezente, dealtfel, în poeziile lui Emil Botta, o mulțime de personaje din literatura universală sau mitologie.

Trecerea timpului, atitudinea morală se măsoară prin raportarea la ele.

După toate acestea, ni se pare interesantă discutarea unei alte probleme atât de evidente la prima vedere: aceea a prezentei și rolului folclorului român în poezia lui Emil Botta. Petru Comarnescu, eseist fin, își intitulează studiul introductiv tranșant: „Folclor și universalitate în arta poetică a lui Emil Botta făcînd analogii cu Ion Țuculescu sau Brăncuși sau Tudor Arghezi, în privința modalităților valorificării folclorului național. Ba mai mult, undeva Petru Comarnescu depistează caracteristici ale artei poetice, inspirate de folclor, care sînt de însăși viziunea poetului. Impresia noastră e că se merge mult prea departe, extinzînd excesiv noțiunea de folclor național. Din viziunea folclorică vin păsările, multe purtătoare ale morții? Sau luna, muntii, codrii? Sau versul „O, visule, visule, rău te mai porți", comentat de autorul studiului introductiv cu multe amănunte „pro domo" Ne-am amintit de rîndurile lui G. Călinescu, scrise despre o carte (excelentă de altfel), în care „ingerul păzitor" erau considerat ca făcînd parte din folclorul național: Aceste lucruri sînt atât de

banale încît a le folosi cineva înseamnă a scoate cele mai elementare mituri din fondul cel mai elementar, fără a se inspira din folclorul național" (*Adevărul literar și artistic*, 8 nov. 1936). *În lumina celor spuse mai sus, folclorul nu ni se pare un element de viziune, ci unul de recuzită. El nu modelează poezia lui Emil Botta, care este formată la izvoarele unei vaste culturi universale.*

De altfel, chiar poetul, într-un articol mai vechi, declara „Nu văd avantajele unei întoarceri, fie și în vis, la vechile eresuri populare (România literară 37/1923). Că poetul replica astfel unui gindirism agresiv, e altă poveste. Nu viziuni folclorice avem în poezia lui Emil Botta, ci viziunea unei lumi în destrămare, văzută din unghi romantic. Ea este creația unei inteligențe febrile, a unui poet original, care însă nu se revendică poet în primul rînd. Creatorul nu trebuie privit separat, pe părți: poetul într-un sens, actorul în altul.

Creația omului de artă Emil Botta se va revela, pentru cercetătorul de mai tîrziu, de o impresionantă unitate.

CORNEL UNGUREANU

VICTOR FELEA: „REVERS CITADIN“

Fără tremur și patimi, avînd calmul străveziu al lacurilor, melancolizate ușor spre apus, poezia lui Victor Felea transcrie o unică stare de spirit, contemplația timpului în acțiunea lui unificatoare, prin aceasta pacifică. Solicităriile din afară și dinăuntru, chemarea prezentului ca și rezonanța evenimentului consumat în bucurie ori dezamăgire, nostalgia ipostazelor neîmplinite și zbuciumul surd, stins, al unei genealogii țărănești, spectacolul actului constructiv și rumoarea discretă a universului, se confundă, într-o pulbere liniștitoare prin ireversibil și însumare. Medicină cu atât mai efecace, cu cît ambițiile sale nu au nimic ostentativ; mersul în continuare, alături de ceilalți, puterea înjăptuirii, satisfacțiile paternității, degustarea farmecului tirgurilor și rîurilor, al tihnei grădini, și fremătului străzii, biruința asupra tentaculelor singurătății, și a insinuării anilor în creștere, la orizontul cărora scîlbește vag avertismentul suprem: „O, speranță tremurătoare, / ce nesigură e tulpina ta abătută de ape, / ce vuet enorm te învăluie / încît abia mai auzi / ecourile unor vise pierdute. / Unde să cauți / ceea ce n-a putut să fie? / Timpul se duce / și surpă încet argila făpturii. / Plantează vise tari / pentru o scurtă nemurire pămîntească. / (Vuet enorm).

Terapeutică lucrează cu un fel de tehnică a combaterii negurilor, a rezistenței la asaltul neliniștii, tehnica constînd dintr-o înfruntare blindă. Arma este surîsul de o seninătate imperceptibil dureroasă, menit să descurajeze contrarietățile, prin simpla lui arborare. Atitudinii îi corespunde refuzul lirismului despletit, al confesiunii strict biografice, și reticența în

*fața pieptului dezgolit, a gestului patetic. Se preferă, cu alte cuvinte, sune-
tului — ecoul mării umflate — țărnuț deșertat de valurile cîndva nđval-
nice, cerului aprins sau devastat — presimțirea zorilor și insinuarea serii.
Punctele în spațiu sînt pridvorul casei de țară, grădina locuinței de la oraș,
poatele dealului, odaia copilului, așa dar planurile secunde, retrase, de
fundal, unde și legăturile dintre elementele ce le populează sînt estompate,
și de unde ochiul poate să întirzie, vđ vagabondeze, și eventual, să se piardă :*

Noaptea, la lumina lunii,
Grădina se umple de umbre tremurătoare
Și poți sta îndelung să privești
Dantela lor nestatornică.
Aici, zgomotul lumii abia se aude
Și de ridici privirea către stele
Îți pare să pămîntul privește prin tine
În infinit... (Noaptea, în grădină).

sau :

Numai pe mine mă vđd în crepuscul pierzîndu-mă
cu ultimul cîntec, — precum altădată Orfeu. (Prin timpuri).

*După cum lucidității vigilente, solare, i se substituie dispozițiile fluide ale
reveriei sau somnului. Aceste repere menite nu reconstituiri de peisaje, ci
întoarcerii la sine, suscitării cadrului prielnic meditației, nu sînt totuși sim-
ple pretexte externe. Intenția este ca, prin cîteva jaloane risipite în ceața
luminoasă, să se restabilească o armonie înțeleasă nu numai ca acord între
eu și lume, ci și între năzuințele de puritate și lecția de experiență aspră,
înregistrată ca o melodie surdinizată, difuză, cu efecte de descîntec : „M-am
urcat pe o colină înaltă. / Am venit să ascult / cum cîntă ca o mare
orchestra în surdina. / vîntul cel necuprins. // Cînd dulce și blînd, / cînd
în șuier mai aspru mă învețește / și îndelung mă face să cunosc / vraja
lui delicată, / descîntecul său plin de murmure și de fantome ciudate / Și
deodată simt cum mă preschimb într-o altă făptură / Și-mi dă puteri fără
marginii, / Un auz infinit ce pătrunde prin vremi / Și atinge străvechea,
tăcută durere umană / Ce vine mereu după noi / Ca o imensă, stranie
maree.” / (M-am urcat pe-o colină).*

*Reticența de principiu, mai mult decît simpla pudoare afectivă, împinsă
uneori pînă la voința de ștergere, de anonimizare, nu anulează o anume
însingurare de tinută poetică. Privitorul se așază din perspectiva unui copac
izolat pe colină, a mesteacănului, detașat între semenii săi, a trecătorului
zăbovind de unul singur, a celui care își încurcă pașii în ierburi, departe
de tumultul obișnuit și altminteri, rîvnit : pînă și sub alura modestă, se
semnalează zvîcniri de orgoliu, judecînd după autodefiniții de genul :
„Eu sînt un diamant ireductibil, / focar de amintire milenară, / dar stră-
lucirea mea e-n mine, nu-n afară” — / (Ireductibil). sau : „În liniștea
aceea din munți / numai glasul meu să-se-audă, / murmur fără sfîrșit / tul-
burător și ciudat / asemenea timpului”. (Un rîu de munte).*

*Pendulațiile nu trebuie luate ca alternative ale unei posibilități bipo-
lare, sfișiate, arborînd un echilibru de suprafață, ori, cu atît mai puțin,
cucerindu-și pacea cu prețul unor mari eforturi. Vocația poetului rămîne*

o ireductibilă nevoie de unitate lăuntrică, de intimitate deplină cu sine. Tulburările, oricât de intens ar fi sugerate, se rezolvă înainte de a periclita transparența funciara a eului. Aluziile la crispările din adinc, mărturisirile strecurate nu ostentativ, cu privire la suferințele traversate, la înțeleștările impuse de circumstanțe adverse, ori la resemnările sale întră, dacă nu în destinul propriu al lucrurilor, ca niște componente ale procesului vital; ele nu au altă consecință decit verificarea setei potolite dar irezistibile de împăcare cu „veșnica metamorfoză”. Chiar și înfruntarea dintre generații se rezolvă pacific :

Toldeauna am vrut să fug de tine, tată, și de casa ta,
Am vrut să fug de prea marca semănare cu tine,
Împins de un copilăresc orgoliu
Să mă înalț mai presus de destinul tău asuprit și mărunț.

Si-acum o mână supusă-ți întind
Și-asemănarea cu tine nu mă mai tulbură. (Azi știu).

De aceea, asigurările cu privire la frământările învinse, la oscilațiile între „elan și resemnare”, la ceva mai insidios, ca și călătoriile întreprinse „cătore negrele abisuri (cătore țara finală) misterioasa Ithaca”, circumscriu doar o ipostază, o eventuală ispită, — veche, e adevărat, de vreme ce îl frecventa pe poet încă în prima tinerețe (așa cum atestă versurile corespunzător datele și publicate în acest volum, pentru prima oară), — dar care este însă nu mai puțin stăvilită, stăpinită, și ținută departe de insul lui organic. Sugestia înfruntării lăuntrice, de sorginte baconskiană, evită stagnarea trandafirică într-o beatitudine facilă, vecină cu placiditatea; ea imprimă nu odată discursului poetic monocord, un impuls sangvin, Inșuzie cu atât mai necesară, cu cit reflexia ca atare, obstinată în aceleași concluzii, nu conferă toldeauna planului interior aceea dimesiune secretă care pune în vibrație inspirația. Cind însă acest efect de deplasare se produce, atunci, indiferent de motivul imediat, ne simțim antrenăți în curgerea timpului lăuntric: „Azi știu că odată cu chipul / Mi-ai dat și un dar mai ascuns, / un dar ai cîntărilor drepte, / și mă întore la casa ta, / vin să te iau mai departe prin timp / și umila mea glorie / aș vrea să fie o lumină / pentru calma ta înserare”. / (Azi știu).

Un efect similar îl produc poeziile Tăcerea grădinii, Un an s-a dus, Unde am văzut, Trec prin lumină, Aprilie, Genealogie. Tot ce susține îndemnul la plenitudine, la încredere, lumina unui peisaj familiar, rotația anotimpurilor, căldura activității unanime, conștiința continuității, își afirmă tăria discretă nu împotriva, ci în consonanță cu cadența vîrștelor. Tristețea ireversibilului, a exitării treptate, din imperiul pasiunilor, a sentimentelor neîmpărtășite și iluziilor anacronice, pedepsește numai țința prezunțioasă, pornită în răspărul ordinii nevăzute, a universului. Sancțiunea antrenează o zbatere sterilă, frustrarea de satisfacția cea mai puțin spectaculoasă, în schimb inalienabilă și durabilă, care este evidența frumuseții lumii. „Acuma cele mari minuni s-au risipit / și numai uneori sufletul meu aude cu cîntec / de fluier depărtat și nostalgic. /” (Genealogie).

Alte poezii sînt însă consemnări ale aceleiași adevăr, confirmări cu variante minime discrete ale unei înțelepciuni fără mari perspective ca surprize poetice. Epuizarea provine din însăși înțelegerea sentimentului fundamental. Timpul nu este rezultatul unei intuiții senzoriale, care impune de-a dreptul impresia de mușcătură ori de mîngîiere, a clipei, și nici încununarea unei exploatații abstracte, metafizice, în stare să cufunde insul în abisul imemorialului, al începuturilor, ori să julgere viziuni ale viitorului. Timpul este mai mult o categorie moral-biologică, și sinusoida lui, spre a fi sezisabilă, are nevoie de reflexia discursivă, de comentariul exterior, chiar concentrat, ba și de concursul alegoriei, al personificării sentimentelor generale. Șansa artistică a unei atari viziuni, depinde atunci de aptitudinea gândirii spre inedit, spre surpriza meditativă, desigur mascată sub aparenta obișnuitului. Dacă pornirile elegiace, aluziile la arderile de mult stinse, aveau ca punct de plecare lirica banconskiană, poezia de azi a lui Victor Felea, poezia înțelepciunii simple, omenеști, îl apropie pe undeva de viziunea lui Frost. De unde și spiritul ei de un bucolism modern, deschis în egală măsură celor două dimensiuni ale timpului, neliniștii lui încurajatoare. Desfășurîndu-se lent, menit parcă să nu stîrnească niciodată zgomot în jurul său, Victor Felea își cultivă cu suris răbdător, grădina. Mai concentrat în sine decît altădată, mai aproape de propria sa natură, nu se știe dacă poetul nu-și va arăta în curînd o măsură nebănuită. Trebuie numai așteptat.

MIHAI PETROVEANU

HARALAMBIE ȚUGUI: „P O E Z I I“*)

Poetul Haralambie Țugui, vechi colaborator al revistei *Orizont*, a debutat editorial acum vreo trei decenii printr-o mică plachetă intitulată, juvenil și nostalgic, *Liane crude*, din care prezentul volum reține două poezii, muzicale, eterale, grațios feerice: „Aici te-ai aduna la sfat cu-alunii, / Izvoarele să-ți cînte tremurat, / Și, împletind cu vis beteala lunii, / În basm te-ai dărui, purificat. / Mestecenii cu coapse sidefate / Te-ar fulgăi pe creștet cu zăpadă, / Și cerul tot din slăvi îndepărtate / Și-ar prăvăli lucrării la nadă.” (*Pădure*). Finalul poeziei, însă anunță un bard al luptei și al speranței: „Un Făt Frumos, năvod și-ai arunca, / Și spuza lor de-apururi arzătoare / Ai bate-o-n steme de argint, și za / Ți-ai face pentru lupte viitoare...” *Intr-adevăr, viitoarele lupte vor găsi în Haralambie Țugui un poet treaz, activ, inspirat. Pînă atunci, talentul lui se va manifesta în aria unui lirism mai intim. Versurile volumului următor (Prohod pentru zi, 1939) sînt ale unui poet matur, armonioase, șlefuite cu mișcă:* „Un braț, în gol întinde condeul ca o floare... / Penița-i, împletită în curcubeu și nea, / Și-a frînt trudita veghe de-atita întristare, / Ineet, în călimara unde s-a stins o stea. / ... / Pe masa colbuită un deget pal de soare, / Sfios ea și poetul s-apleacă lin și

*) E. I, 19-8

stringe, / Bolnave de tristețe, poemele pe care / Trecînd, stafia toamnei le-a
 iscălit cu sînge". *Ce sumbră presimțire a avut tîndrul poet intitulîndu-și atît
 de funebru volumul secund? Se apropia un război teribil, în care își vor găsi
 moartea atîți poeți, și într-un cadru mai puțin califelat ca al poeziei citate :
 experiența decisivă, din care puțini se vor întoarce la fel ca mai înainte.
 Pentru unii, războiul a fost o moarte fizică, pentru alții, una morală. Cîțiva
 au murit și au înviat. Haralambie Țugui face parte dintre ei. Războiul e
 capitala experiență a poeziei lui. Volumul se termină cu un patetic Re-
 member. Haralambie Țugui va evoca războiul în multe ocazii, la început cu
 subtilități quasi-parnasiene : „În cimitir, prin boarea vesperală, / Amurg
 și gînduri cad tîrziu pe trepte . . . / Copacii cresc ca niște umbre drepte / Din
 cei ce dorm la rădăcini în poală. / Mormintele sîng grave și-nțelepte / În
 somnul beat de-aromă vegetală, / Par socluri verzi dintr-o enormă sală
 / Ce s-a deschis, statuia să-și aștepte. / Dans — ierburi mari se cațără pe
 tine, / Și-acerb mușcîndu-ți lacom din retine, / Fiorul verde-și saltă mii de
 guri. / E-al Vieții glas, nestinsul, ce mai vine / Să-ți toarne-n tîmple freamăt
 de păduri : Ascultă-atent ! Trec morții prin nervuri . . .” *Sonetul se intitu-
 lează Memento și e datat 1945. De la acest memento la remember nu era
 decît un pas. Și poetul îl face. Însă, de data asta, războiul, moartea absurdă,
 nu mai sînt evocate somptuos, dar crispat, țipat, scrișnit, gîfîit, ca în Ciclul
 morții al lui Camil Petrescu : „Noaptea, picioarele . . . / Atît am rămas
 / Lumea-o groapă / Plină cu apă, / Grea și murdară apă. / Nici un zvon,
 nici un glas. / Plouă de sus, ori de jos ? / Pămîntu-i jos, sau sus ? . . . / Ce
 mult am dormit ! / Și tot mai departe-s zorile, soarele. / Pleacă din nou la
 drum nesfîrșit / Noaptea, picioarele ; / Noaptea picioarele ; / Noaptea picioa-
 rele . . .” (Marș de noapte). E un lirism de război, cu versuri sacadate și
 dure, ca un bocănit de bocanci, grei, monotoni, obsedanți. Nota elegiacă
 dispăre, surdina e inutilă, ca și versul frumos. Haralambie Țugui își des-
 coveră un glas patetic, o inimă mare. Ceea ce chiamă inevitabil retorica,
 discursul : „Veniți să cîntăm un poem împreună, / Un poem cu brațele des-
 chise spre lumea întregă, / Cu ochii plini de ecoul prelung al luminii pe
 mări, / Și inima ca o amforă grea de miresme arzînd, / Un poem ce se vrea
 dăruit tuturor / Ca o platoșă vastă și naltă de oțel sideral / Sub care,
 nestinsă, bucuria mereu să palpite . . .” (Poem pentru pace). *Desigur, de la
 retorică și discurs la versul retoric și discursiv nu e mult și suficiente poezii
 ale lui Haralambie Țugui au această meteahnă. În special cele care for-
 mează ciclul Lauri. Poetul care găsește tonul just cînd e vorba să evoce
 trăiri personale, se ambiționează să cuprindă în versuri cît mai multe as-
 pecte ale realității : agricultură, minerit, pescuit. Viziunea e reportericească,
 în ciuda bunelor intenții : „Jos — pîcuri de mineri în drum spre șut / Sfi-
 șiindu-i dimineții mătasa . . . / Sus — ca niște cocori uriași — / Corfele de
 la Aninoasa” (La Petrila) *Uneori, cu o peniță joviată, este schițată cite-o
 humorescă : „Nu-i albastră-verde mare, / Ci doar lanuri pină-n zare ! . . .
 / Nesătul de joc și scaldă, / Vîntul unda le-o tresaltă, / Și-n brumatele tala-
 zuri / Lacom sfișie atlazuri, / Speriînd din somn perechi, / Lepureștile
 urechi”. (Pastel). Romanțismul structural al lui Haralambie Țugui se ac-
 centuează, fie în evocări ale Teiului eminescian, fie în parafraze după un
 concert de Schumann, izbucnind plenar în Hora Unirii : „Horă a singelui,****

dorului, dragostei, / Românească și dulce horă de frate! / Inima ta mândră, rotundă cît Dacia, / Ți-oi auzi-o și-atunci cînd voi fi în pămînt / Cum bate și bate . . .”

Dar, minus cîteva momente iarăși retorico-declarative (Lirica, Clipa de dragoste, Unison), cu adevărat inspirat este poetul în cîntecule de dragoste, nu atît cîntec cît evocări de dragoste, o dragoste tîrzie, estompată, zvicnind imperceptibil prin „pînza de aur a toamnei”. Forma preferată e sonetul, cu versuri tăiate în marmură de Paros, îndelung și măiestru lucrate. Recenzentul ezită între cele trei, patru sonete care ar merita citate, decizîndu-se, în fine, pentru acesta, ridicîndu-și pură în lumină corola de crin cu patru petale: „În marmură visînd să-mi dăruiești / Fiorul treaz cu frăgezimi de ciută, / Din tîmpla mea te-am plăsmuit — vîlă — / Și te-am săpat în ea, să veșnicești. / Să fii și dor și cîntec și lăută / Desprinse corzi sunai, dumnezeiești; / Și te-ascultam cum vie-n daltă-mi crești / Tu, cea de azi, -- desăvirșire mută. / Mă plec și-neere să-ți mai descînt, uimil, / Mijlocul zvelt și pătimaș și crud / Cu mîinile ce, pur, te-au dăltuit . . . / In linia exalticului nud / Torc raze vechi de soare asfințit, / Și te privesc: Dar nu te mai aud.” (Sculptură).

Redebutul lui Haralambie Țugui e tîrziu, dar nu întîrziat.

RADU CÂRNECI: „ORGĂ ȘI IARBĂ“

*R*ar un poet atît de pușin „decadent” ca Radu Cârnci. „Decadent” în sens absolut estetic, de școală literară, de viziune, de sensibilitate (nicidecum în sens moral). Radu Cârnci nu are nervi, angoase, melancolii persistente; nu are vocația minorului, a artificiosului, a naturilor moarte; nu cîntă femeia clorotică; nu e deloc subtil sau rafinat. E, cel pușin în intenșii, un poet major, compunînd, aproape programatic, în moduri majore. Poe-mele lui iau naștere firesc în zodia leului, sub semnul soarelui tutelar. Adorator al soarelui, în cartea de debut, al soarelui considerat măsură a tuturor lucrurilor („Noi și Soarele”), poetul se închină actualmente aceluiași zeu: „Dimineața mă descopăr și-ți șoptesc: / primește-mă în lumina de aur, părinte, / cu tot ce am ceresc și pămîntesc, / strălucitor ca tine și fierbinte, / fiindcă sînt cea mai frumoasă creație a ta . . .” (Imn Soarelui).

Desigur, numai o mare admirație literară, nu și o certă afinitate de structură, îl face pe Radu Cârnci să dedice versuri lui Bacovia: „Nesomnul îmi plantează arbori albi / și stele-s pe ramuri fructe albe, / iar liniștea e ea o fată, albă, / cu toga peste umeri, susur alb. // O, noapte-ntînsă, ca o mare albă, / — prietenii mei dorm sub arbori albi, / cu visurile, dans de păsări albe — / din cornul lunii cîntu-mi zboară alb” (Alb). Cît de superficial bacovian este acest optimist cîntec alb vede oricine. Mai aproape e poetul de B. Fundoianu (cărui a se închină un Plîns de toamnă), numai că vitalitatea lui Radu Cârnci nu e deloc tragică. (Evident dacă poetul nu-l amintea pe Fundoianu în dedicație nicidecum nu l-ar fi amintit subsemnatul). Categorie, Radu Cârnci nu are „sentimentul toamnei” O poezie — intitulată așa — debutează aproape bacovian („Iată, o simt peste frunte, /

cu elipe și frunze curgînd, / picurîndu-mi în ochi culori, / pătrunzîndu-mi
sîngele“), *pentru a se termina reconfortant*: „Eu am să trec pe străzi, /
am să culeg urmele verii pe tălpi, / și-mi voi pune pe umeri dragostele
neîntoarse, / ca pe niște grade de maturitate...”

*Așadar, un apolinic, dar nu unul calm și abstract, rigid sacerdotal.
Nu. Un solar prin vocație, tumultuos cît îi permit coordonatele zonei tem-
perare unde a văzut lumina zilei. Radu Cârneli are respectul creației dura-
bile. Poezia sa se populează cu statui. Dragostea însăși implică creație,
partenerii modelîndu-se reciproc la același mod statuar*: „... Și mă uimeam
și te sculptam, / tu, legănată armonie, / din coasta mea făcusem ram / și
chîp cioplit, — mă-nehinam ție...” (Sfîrșit de romanță). *Aceeași obsesie
sculpturală a durabilității îl face pe poet să dureze o foarte frumoasă Sta-
tuie pentru capra neagră*: „... Și numai vulturii sint mai lingă cer / într-o
nemișcare de vînt și-nzăpeziri — / și numai curecbeiele peste abisuri / azvîrl
viaducte mai subțiri — / și numai stîncile o chiamă să le fie / ultimul pise
de răcoare... / Cîndva o vom zări, constelație, / în preajma stelei polare”.

*Tot prin monumentalitate îi impune Orga, veritabila emblemă a poe-
tului fiind, totuși, iarba, iarba proapspătă, mustoasă, perenă.*

Iată-l plantînd simbolici „arbori de viață”: „Primul, îl voi planta lingă
fereastră, / — va fi o thuyce, de viață dătătoare —, / va fi veșnic verde /
și-și va dărui miresme și soare. // Al doilea, / la răsîntia dintre nord
și sud / stejar va fi — capcană pentru trăsnete — / și-am să-î văd pururi, am
să-l aud”. ; *Iată-l cîntînd — bard păgîn — dintr-un arbore*: „Tirziu, nop-
țile eu cînt dintr-un arbore, / ca dintr-o orgă de pămînt — / atunci apele
curg spre izvoare, / și munții caută-n ei vocea lui Zamolxe / iar din cîmpii
vin multimile mele, / și moartea e în pulbere sub pași.”;

Iată-l invocînd pe Apollo: „Vino, tinere zeu / te-aștept la marginea
serii, / mi-e dor de un timp de sunete / furat de pădurile verii; / iată,
iarba cu umbrele / se-adună în pat răcoros, / pîndindu-mi gerunchii și
umerii — / preafrumosule, vino frumos!”

*Pericolul — există un pericol — e al inflației, al devalorizării prin
abuz. Intunericul e adesea o busculadă de lumini. Sorii lui Radu Cârneli
sînt uneori reci. Volumul este compact, fără inegalități. Mereu mai sesi-
zabil e un timbru propriu. Uuele locuri comune se puteau totuși evita.*

*Cert e că poetul, în evident progres, ne rămîne dator cu un mare poem,
solar și nerafinat, pe măsura plămînilor lui puternici și a elanurilor ge-
neroase de care dispune. Dacă nu cumva, între timp, va prinde gustul „stî-
lizării”, dovadă această încîntătoare gravură pe gheață*: „Tăcere de arbori
din sticlă, senină, / seve oprite în lungă uimire, / urși adormiți după
cină, / vînt înalt ca o fată subțire, // poteci bîntuite de-un gînd, / puhoai
în alb înghețate, / vulpi de ger respingînd / chemarea puștilor inclinate, //
aer rece, ca o pînză de in, / din care ciutele își fac broboadă etc.

ȘERBAN FOARȚA

ASPECTE ALE CREAȚIEI MUZICALE DIN BANAT

*Convorbire cu compozitorul Eugen Cuteanu, secretarul filialei din Timișoara a
Uniunii Compozitorilor.*

Odată cu înființarea Filialei Uniunii Compozitorilor în anul 1950, între compozitorii care activau pînă atunci răsleți s-a creat o puternică unitate de idei. Analiza principală și discuțiile tovarășești pe marginea lucrărilor prezentate în cadrul cenei filialei au dat naștere unui climat favorabil reflectării mărețelor realizări ale eroicului nostru popor născătorilor.

— Cum a fost prioritară în filială problema limbajului muzical și care a fost orientarea compozitorilor în acest sens?

Orientarea noastră în această problemă a pornit de la experiența înaintașilor, verificată în decursul veacurilor, formîndu-se convingerea că numai prin mijlocirea folclorului, tezaurul de aur al creației poporului, putem găsi un limbaj comun. Inspirația din muzica populară a devenit, astfel, o tradiție în filiala noastră. Nu poți fi cu adevărat original decît scriind în limba ta maternă, pe care e nevoie s-o cunoști temeinic, să-ți simți adevăratul puls, toate nuanțele. Bineînțeles că această orientare nu exclude cu nimic cunoașterea concepțiilor moderne, contemporane în problemele creației muzicale — mă refer în deosebi la mijloacele de expresie — dar nu în detrimentul limbajului matern. Noi ținem pasul cu vremea, știm ce se petrece în alte țări, dar în concepțiile noastre de fond cultivăm expresia artistică în forme evaluate însă pe linia unei estetici cu specific național.

În procesul creației lor și a formării unei personalități cu profil artistic distinct noi am fost totdeauna împotriva unei uniformizări în modalitatea de exprimare, compozitorii din filiala noastră, păstrîndu-și personalitatea de creație, au început să citeze melodii folclorice înveșmîntîndu-le în haina armoniei. Familiarizîndu-se treptat-treptat cu conținutul emoțional al creațiilor muzicale populare, au trecut apoi la o fază mai înaintată: la cea a prelucrării motivelor folclorice. Și rezultatele bune nu au întârziat să apară. Cum scopul unui compozitor este să evolueze spre etape de creație tot mai avansate, în momentul de față ne aflăm — noi cei din filiala Timișoara — în faza creării de teme în spiritul gîndirii folclorice, a prelucrării și dezvoltării lor în forme mari simfonice, folosindu-ne însă de exprimări abstracte, șterse. Muzica e în primul rînd o artă ce se bazează pe auditiv și nu e compatibilă, cred eu, cu diferite complicații matematice care de multe ori stîrnesc admirația în urma unor pripite impresii vizuale. Mi s-a întîmplat de multe ori să-mi cadă în mînă cite o partitură a unor compoziții de acest fel. Vă spun drept că și mie la prima vedere ca scriitură ele mi s-au părut interesante. Auzindu-le însă, m-am convins să impresia vizuală m-a derutat, m-a înșelat. Poate că acest lucru e posibil în arta plastică arta pur vizuală, în muzică, însă, convingerea mea este că asemenea speculații nu pot duce decît la confuzii regretabile. De aceea ne-am străduit — și ne străduim în permanentă — să nu ne înstrăinăm de gîndirea maselor, de adevărata lor simțire. Vara aceasta am vizitat hidrocentralele de pe Bistrița și Argeș. Am văzut cu ochii mei minunile vremii, minuni săvîrșite de harnicii, pricepuții și îndrăzneții noștri

muncitori. Oamenii aceștia minunați merită cu prisosință o muzică pe care s-o înțeleagă în întregime, care să le placă și să-i entuziasmeze.

— *Care e genul cu cea mai mare pondere cultivată de compozitorii grupați în filială?*

Corurile și cîntecele de masă. Dar și genul simfonic, împreună cu muzica de cameră, ocupă un loc însemnat în creația compozitorilor noștri (Eugen Căteanu, Vasile Ijac, Mircea Popa, Al. Șumșchi, Ioan Crișan, Richard Oschanitzky, Mircea Hoinic, Hermann Klee). Aș mai adăuga și cîntecele pentru copii, care i-au antrenat pe unii dintre membrii filialei noastre, cu bune rezultate. În general s-au cultivat cam toate genurile, mai puțin muzică de balet și aproape deloc genul operai.

— *Motivul?*

Vedeți, Dv., muzica de operă implică un volum de muncă mare, iar șansele de reușită sînt destul de iluzorii, datorită în bună măsură lipsei unor libreturi de calitate și valoare artistică. Iată numai cîteva din aspectele greutăților ce apar în fața compozitorului care ar încerca să compună muzică de operă. Și avem exemple concludente în acest sens.

— *Dar în problema popularizării creațiilor muzicale, ce ne puteți spune?*

Noi am rezolvat-o în oarecare măsură prin stabilirea de legături directe cu conducătorii Filarmonicilor din Timișoara și Arad, care au programat în concertele lor unele din lucrările simfonice ale compozitorilor noștri. Programarea unor asemenea lucrări la Fila monice din afara regiunii Banat este cu mult mai anevoioasă, dacă nu chiar imposibilă datorită, în primul rînd faptului că repertoriile acestor unități artistice sînt aprobate în ultimă instanță de forul tutelar din București, care face recomandări în ceea ce privește includerea lucrărilor românești, dînd înțietate anumitor creații. Și numai după epuizarea acestora, ajung și compozițiile noastre la cîte o programare sporadică (Iași, Oradea).

— *Ce preocupări are Filiala în direcția atragerii și promovării compozitorilor tineri și cum asigură creșterea lor?*

Întrebarea Dv. atinge una dintre cele mai acute probleme care frămîntă un numai filiala noastră ci în aceeași măsură și celelalte unități ale artei profesionale din regiunea noastră (Opera, Filarmonicile, Ansamblurile de stat etc.). E vorba de schimbul de mîine și acest schimb nu este asigurat. Cauza principală a acestei situații este lipsa unui Conservator, care să pregătească cadre muzicale cu o înaltă calificare pe măsura avîntului și nivelului mereu crescînd al vieții artistice din regiunea noastră. Unele cadre artistice profesionale (dirijori, interpreți vocali și instrumentali etc.) sînt aproape de pragul ieșirii din circuitul artistic iar schimbul nou nu apare. Ca profesor de specialitate pot spune că la liceul muzical din localitate am avut elemente deosebit de înzestrate aproape la toate instrumentele. După absolvirea școlii, au plecat să-și continue studiile răspîndindu-se la cele trei Conservatoare din țară (București, Cluj, Iași). În urma absolvirii facultății pe care le-au frecventat, nici unul sau aproape nici unul nu s-a mai întors acasă, fiind absorbiți de centrele unde au obținut calificări superioare.

Filiala noastră trece și ea prin simptome asemănătoare. Și în cadrul ei sînt compozitori înaintași în vîrstă care, în curînd, o spun cu toată durerea, își vor înceta activitatea de compoziție. Ori tocmai în această latură, a creației muzicale, sînt absolut necesare elemente tinere, bine pregătite la nivelul cerințelor artistice actuale, ceea ce nu se poate asigura decît în cadrul învățămîntului muzical superior. Fiîndcă în problemele compoziției nu există soluții de compromis. Creația muzicală din Banat a pornit pe un drum sănătos afirmîndu-se la un nivel republican. Trebuie să depunem eforturi susținute — și le vom depune cu toată stăruința — ca în această parte a țării, cu vechi tradiții ale culturii muzicale, cu un tezaur folcloric deosebit de prețios, să se creeze condiții din ce în ce mai bune care să asigure progresul continuu — și cu aceeași ritmicitate ca și în alte sectoare ale vieții noastre noi — și în domeniul creației muzicale.

— *Care dintre stilurile muzicale au avut o înviuare mai mare în compozițiile Dv. — referîndu-mă în deosebi la cele de la început?*

În primul rînd m-a atras stilul romantic, dar am compus și în stil neoromantic.

— *Dar dintre compozitorii români cu cine ați colaborat mai mult și care au avut o influență mai simțitoare în conturarea personalității Dv. muzicale?*

Sosit la Timișoara am început să lucrez alături de Sabin V. Drăgoi. Datorită lui, am cunoscut temeinic muzica populară din zona folclorică a Almăjului și tot el m-a îndrumat să pătrund în structura, construcția și caracterul ei. În acest sens mi-au fost de mare folos monografiile sale, la care a lucrat cu multă pasiune și competență.

De astă dată INSTITUTUL SOCIAL BANAT-CRIȘANA și-a ales pentru cercetările monografice comuna Sirbova. Un sat care se deosebește de multe alte sate printr-un procent ridicat în privința scăderii nașterilor. Cum se spune în „Cuvîntul introductiv” din monografia comunei Sirbova: „Astfel de la început s-a impus ca un comandament imperios, problema depopulării, pentru a examina cauzalitatea acestui fenomen iritant. Fenomen, ce există, nu numai în Banat, ci de-a lungul graniței de vest, fără să fie descoperite cauzele mai adinci ale acestei plăgi sociale”.

... 15 august 1935. Cerne mărunț. Ploaie înceată și binefăcătoare pentru străzile orașului. O dimineață posomorită, cu zburdălnicia vîntului prin parcuri. Cu zgomot de obloane ridicate în silă, de negustori somnoroși și cu pași ușori de cucoane, ce vin și se duc la piață după cumpărături. Cu mersul țipător de tramvaie și cu strigătele vinzătorilor de ziare... Autobuzul ne așteaptă în fața primăriei. Mașina unei instituții sanitare, se adaugă. Grupuri de monografiști vorbesc și întreabă despre sat. Sînt intelectuali de toate specialitățile: limba română, istorie, muzică, drept, economic, financiar etc. Monografia se va face pe toate planurile sociale și de cultură. Sînt în cercul medicilor cu problema „higiiena casei”.

Întă-l pe președintele echipei noastre, Cornel Groșoreanu avocat, înalt, uscățiv, cu fața aspră dar veselă luînd hotărîri pentru plecare, îndrumînd și glumînd cu monografiștii. În gangul primăriei fumează frămîntat dr. Iosif Nemoianu. Îi ghicesc frămîntarea. Nutrește credința că mor copiii cu zile. Se nasc sănătoși, trăiesc cîteva luni și apoi se sting, înălțînd în cimitir cruci.

Sîntem în centrul comunei Sirbova, după ce bine înțeles am trecut printr-un fel de arc de triumf, făcut în grabă din brădet și arțar. Pe o scîndură lustruită și așezată la mijloc stă scris: *Bine ați venit!* Manifestație și sărbătorire de simpatie. Lumea — populația din comună e în pîr. Curioasă se manifestă pe furiș. „Oare ce vor... ațiștia „domni” de la oraș. Asculta seria de cuvîntări cu obișnuitele, cuvînte, fluturate pe dinaintea sate-nilor ca o năframă de pace. Monografiștii fac mărturisiri de credințe. Sînt sincere.

Aud șoapte în spatele meu.

— Drept are!

— Am mai auzit de „aștea”!

— Ar li bine să fie așa!

— Să-i crezi sau să nu-i crezi?

Probabil că-și închipuiesc că noi avem aceleași gînduri, pe care le-au avut politicienii ce au trecut prin comuna lor. Le vom dovedi că nu este așa. Se zvonise în sat că aducem mărirea „dărilor”. Se plimbă chiar vorba că ne vor plăti și întreținerea. În cursul șederii noastre și la terminarea monografiei sau convins că gîndurile noastre bune sînt numai pentru ei.

Intru în prima casă.

— Acasă sînteți gospodari?

— Acasă, se aude glasul subtilire din odaie și pași domoli spre ușă. Îmi iese înainte o mătușică încovoială de ani și înălbită de necazuri —

— Bună ziua, mătușică!

— Bună ziua, maică... baș n-aud bine!

— Cine locuiește aici?

— Vezi că eu!

— Ce număr ai la casă?

— Apoi, vezi și dumneata!

— Unde să văd?

— E scris la uliță!

— ... la uliță?!

— La casă... sus... la uliță! și-mi arată cu degetul îndreptîndu-se încet spre uliță, la fațada casei. Îmi notez pe fișă, numărul casei, numele proprietarului și anul cînd a fost zidită. Mătușica mă urmărește intrigată.

— De ce scrii, maică!

— Să știu a cui e casa!

— Dar n-o să-mi măriți iarăși *daria*... bată-l să-l bată pe fișcal acolo unde-i...
că avan ne mai prigonește... apoi dacă ai poruncă să scrii... scrie maică...

— Nu pentru *darie*, am venit noi aici... și caut să-i explic menirea de monografist
și scopul nostru în comună. Mătușica mă ascultă dusă pe gânduri. Imi dă și nu-mi
dă crezare.

— Așa o lîi... dacă zici dumneata... că te văd om cu carte... Merem în casă...
că doar n-om sta de vorbă aici...

Intrăm în „*odaie*”. Răcoare, curat. Mătușica mă imbie să stau pe scaun și așteaptă
întrebările. Se vede că-i obișnuită. Or mai fi fost și alți colegi monografisti.

— Va să zică casa dumitale, mătușică, să aibă vreo 62 de ani!

— Fie! Drac-i are hiba!... e prăpădită ca și mine!

— Din ce-i făcută casa?

— Cine?

— Casa...

— Din văiugă maică... că ni-s săraci...

— Cîte odăi... sobe are?

— După cum vezi... soba asta și tinda... că nu ne trebuie mai mult } ca la paurii
săraci... că nu ni-s gazde!

— Cum te cheamă, mătușă?

— ... pre mine?!

— Pe dumneata!

— Leana!

— Și mai cum? caut să verific numele scris pe casă.

— Cum?!

— Cum îți zice după bărbat?

— Bațjocora?

— Nu. Pronumele dumneatale?

— Porecla adecă!

— Da. Porecla...

— Apoi după bărbat, Ohab... asta-i!

— Dar din naștere cum îți zicea?

— Cum din naștere?

— Cum îl chema pe tatăl dumitale?

— Pre tatăl meu?... Am c-am uitat mătușică... îi... îi... zicea Pîlaru după bat-
jocură și... și... și la casa satului îl striga Păscuț Ion.

— Va se zică te-a chemat Leana Păscuț, iar după bărbat te cheamă Leana Ohab.

— Vezi c-așa-i!

— Cîți ani ai mătușică?

— Cine? Eu?

— Dumneata, mătușică!

— Cum ai să-i numeri dumneata... doar numai un prunc ești... și zîmbește și apoi
devine gravă... apoi, mult tare... să fie preste optzeci maică... drac-i mai știe, maică!

— Trăiește moșul dumneatale?

— Bărbatul?

— Da, mătușică!

— Dar, de unde?... l-am trimis înainte la cîmîtir.

— Ai feciori?

— Cine? Eu?

— Dumneata!

— Vezi că am!

— Cîți?

— Doi au murit, un fecior e dus ginere... și o fată o am în casă!

— Cum o cheamă pe fată!

— Pre care?

— Pe care o ai în casă!

— Apoi tot Leana!

— Cîți ani are Leana?

— Baș... 50 ani... așa ceva...

- Are bărbat ?
- Cine ?
- Leana !
- Cum să n-aibă ? ... muiere fără bărbat ! Hm !
- Cum îl cheamă ?
- Pre cine ?
- Pe bărbatul Lenei ?
- Ion !
- Și mai cum ?
- După batjocură îi zice toboșaru... satul spune că a fost pe vremuri toboșar...

la cătănie...

- Cum îl zice după, poreclă ?
- Pari-mi-se Hoban... nu l-am întrebat...
- Va se zică îl cheamă Ion Hoban !
- Vezi că da...
- Cîți ani are ?
- Cine ?
- Ion Hoban...
- Știi-l răul... vreo 60 de ani...
- E căsătorit legitim ?
- Ha ?
- E căsătorit după lege ?
- Vezi așa-i... d-apoi cum crezi mneata !
- Și are copii ?
- Are... un fecior...
- Numai unul ?
- ... numai... maică...
- Ar trebui să aibă mai mulți, maică !
- Întrebă-i pre ei... nu pre mine... de ce n-au mai făcut... că eu nu-

opresc... așa-i ?

- Așa-i maică !... Și cum îl cheamă pe feciorul lor ?
- Pre nepot ?
- Da, Pe nepotul dumitale ?
- Vasile Hoban... după tată-su...
- Cîți ani are ?
- Cine ?
- Nepotul !
- Apoi era de zece ani cînd o venit bătaia !
- Va se zică are 25 ani !
- Vezi tu că...
- E însurat maică ?
- Și-a adus una... de un an și jumătate !
- Concubinaj... va se zică maică !
- ... con... cobin... maică... că nu se poate altfel,
- De ce nu se poate maică ?
- Is încurcați rău, maică, Vasile a mai fost însurat cu o fată din sat și o fugit cu

altul, iar femeia lui de acum iar o fugit de la bărbat.

- Vasile a fost cununat cu cea dintâi ?
- Cununat maică și la comună și la biserică...
- Dar femeia lui de acum ?
- Și maică... cununată !
- De ce nu divorțează maică ?
- Fișcalii, maică, is răi... trebuie bani mulți. Ia gîndește-te dumneata... două

divorțuri... multe parale ! Am dat la fișcal pînă acum vreo două mii de lei dar n-o făcut nimic ! De teamă să nu ne mîninge banii ne-am lăsat ! Or trăi ei și așa !

- Și cum o cheamă pe femeia lui Vasile ?
- Pre care ?
- Pe asta de acum ?

- Ca pre mine!
- Leana!
- Vezi că Leana!
- Dar câți ani are?
- Ști-o pocea!
- Așa vr-o 20 de ani... nu-i așa?
- O fi... dacă zici-mneata... o fugit cu cel dintâi la vreo cinsprezece ani!
- Și câți copii are?
- Trei maică!
- Cum trei maică, că de abia de un an și jumătate s-au luat!
- Apăi, să-ți spun... Vasile are un băiat de la femeia dintâi. Leana are un băiat de la bărbatul dintii și ei acum... amindoi... împreună o fată... că-s trei maică... nu-i așa?
- Cum îi cheamă?
- Pre care?
- Pe copilul cel mai mare?
- Ion de la femeia dintâi.
- De câți ani?
- Apoi să fie vreo opt ani.
- Pe celalt... fata?
- Leana. De la bărbatul dintâi?
- Da! Leana... Câți ani are?
- Tot vreo opt!
- Va se zică sint de seamă?
- Vezi tu că!
- Și pe cealaltă fată?
- Maria?... O făcut-o împreună...
- Da! Maria... câți ani are?
- E mică... să fie de un an...
- Altcineva nu mai șade în casă?
- Vezi că nu!

După ce mătușa mi-a povestit din multele ei necazuri, pentru control îi citesc ce-am scris după spusele ei.

— Vezi că așa-i! reflectează mătușa Leana după fiecare propoziție. Imi completez fișa și cu alte date despre „igiena casei”. Răspunsurile maicăi sint tot „pe ocolite”. Ieșim în „tîrnat”. În curte ciugulesc iarba mulțimea de pui. Le zăresc galbenul și prin grădină. Intreb mai mult în glumă:

- Aveți mulți pui, maică?
- Ca la casa omului!
- Câți?
- Numără-i și dumneata de cumva poji! și-mi zimbește șiret dar deodată se încrunță ținindu-se cu mina de mijloc.
- Nu cumva ești bolnavă, maică?
- Mi-s stricată la foale!
- Vino la doctorii noștri să vadă ce ai... ceva leacuri...
- M-oi drege cu buruienile noastre... dar o să vin... de zici dumneata!
- Să vii maică!
- Apoi oi veni... de n-o fi leac cu ale mele buruieni!
- Lasă buruienile maică!
- Ce știi dumneata... apoi oi veni nu-ți fie teamă... să-ți fac voia!

Ne despărțim.

Și așa casă cu casă, în toată comuna... Dureri înăbușite, întâmpinatu-m-au și taine nebănuite din viața țărănească, șoptitu-mi-s-au la vatră fumegîndă. Dăruire de inimă curată și popas cu mărturisire de credință, avut-am în casă primitive. Aflat-am odihna de duminică, cu jocul feciorilor din maidan și cu vraja cîntecului românesc ce ne-a încălzit inimile. Aflat-am necazurile oamenilor în casa lor bătrînă, cu ferestrele cît o șchioapă și busuiocul pe la „chipuri”.

GH. ATANASIU

narea lui Sturza. La mijloc nu e o contradicție, ci o duplicitate, — rezultat firesc al unui regim despotic, care sugrumă libertatea de opinie și-i obligă pe oameni la disimulare și abilități tactice" (pg. 92).

Autorul lucrării formulează și judecăți originale. Astfel, analizând opera lui Gr. Alecsandrescu afirmă că poezia erotică, considerată de alți cercetători inferioară, este mai bogată și pe un registru mai întins decît cea a contemporanilor. Bogată în sugestii și constatări relevante este partea privind mijloacele artistice din creația lui Gr. Alecsandrescu.

Observații interesante aflăm și în capitolul *Eminescu și predecesorii*, temă abordată și de alți cercetători ai operei lui M. Eminescu (G. Ivănescu, G. I. Tohăneanu, Ștefan Munteanu).

Dar articolul *Titu Maiorescu și pașoptismul* e scris sub semnul unei vindicațiuni, ca să folosim un termen preferat al autorului, și al unei atitudini apodictice — care nu obțin aprobarea lectorului. Inverșunarea se îndreaptă spre Liviu Rusu acesta fiind socotit narecum vinovat fiindcă a deschis discuția despre Titu Maiorescu. Noi credem că e un merit mare al profesorului clujean inițierea acestei discuții atît de utilă pentru o dreaptă reconsiderare a moștenirii critice maioresciene. Intrucît de la această discuție s-au scurs cîțiva ani, studiul putea fi reconsiderat măcar sub raportul termenilor folosiți, prea duri uneori.

Cîteva cuvinte despre stilul lucrării. Paul Cornea e un elev al lui George Călinescu. Manifestă o preferință susținută pentru un limbaj neologistic, împotriva căruia nu sîntem, dimpotrivă. Ni se pare însă că unele neologisme sună încă destul de strident. Așa sînt: onctiune (onctuos s-a impus), densificare, acrimonios, repertoriere, imbricare („imbricarea ideii cu imaginea”), pedestralitate (nelestru s-a împămîntenit) ș.a.

Cu aceste neînsemnate rezerve, socot lucrarea lui Paul Cornea o contribuție remarcabilă la cunoașterea epocii de la 1830-1870 sub raportul literar.

C. N. MIHALACHE

V. Brădățeanu: „Drama istorică națională“, studiu critic

Alături de lucrări ample, destinate cercetării teatrului românesc, apărute în ultima vreme, cum sînt: primul volum din *Istoria teatrului în România*, elaborat de Institutul de istoria artei al Academiei, precum și vol. al II-lea din *Teatrul românesc* de I. Massoff, cartea lui Virgil Brădățeanu, avînd un obiectiv mai limitat, urmărește evoluția dramei noastre istorice de la primele manifestări și pînă astăzi, stăruind cu deosebire asupra momentelor ei semnificative.

Sînt înregistrate astfel, cam sumar e adevărat, dar într-o formulare sigură, contribuțiile modeste ale unor înaintași ca: Iordache Goleșcu, Gh. Asaki, D. Bolintineanu, C. Boliac etc., etc., care au pregătit însă marile succese din perioada clasică. Acestei perioade — ce constituie de fapt obiectivul principal al studiului — îi sînt consacrate patru capitole vaste, fiecare abordînd una din capodoperele speciei: *Prima mare realizare a speciei: „Răzvan și Vidra”, „Despot-Vodă” de Vasile Alecsandri, „Vlaicu-Vodă” capodoperă a dramaturgiei naționale și Trilogia istorică a lui Delavrancea*.

Concentrîndu-și atenția asupra acestor lucrări, V. Brădățeanu a izbutit să ne dea cîteva analize pătrunzătoare, aducînd în același timp unele puncte de vedere interesante privitoare la interpretarea problemelor aflate încă în controversă sau insuficient lămurite. Autorul încearcă, de pildă, o reabilitare a Vidrei, personaj din piesa lui Hașdeu, analizîndu-i cu subtilitate contradicțiile și descoperindu-i, alături de ambiție, orgoliu nemăsurat și calități ce o fac demnă de respect și chiar admirația noastră.

Prezența ei — subliniază cercetătorul — nu reprezintă pentru evoluția dramatică a eroului decît conturarea unei căi „care nu era străină visurilor lui Răzvan chiar înainte de a o înfîlși pe Vidra” (p. 94). Virgil Brădățeanu vede în Vidra o ființă animată de dorința „ca bărbatul iubit să strălucească în fruntea oamenilor”, iar setea ei de mărire n-o

preocupările. Uneori, i-a dat strălucirea deosebită pe care o poale însemna numele unui Jules Verne.

În multe privințe, viitorul prevăzut de acești vizionari literari din trecut s-a împlinit azi, sau chiar a fost depășit. Desigur, e o mare distanță de la sticlutele cu rouă cu care își imagina Cyrano de Bergerac un zbor, pînă la motoarele și combustibilele cu care contemporanii noștri au învins forța de gravitație. Pătrunzînd pas cu pas în cosmos, omul contemporan depășește fantezia înaripată a scriitorilor din secolul trecut; cu toate acestea farmecul produselor lor literare nu pierе. Este ceea ce dovedește cu prisosință cartea lui Ion Hobana. Urmărind lirul pe care ni-l deapănă, descoperim că acest gen, de o mare popularitate, a visat un viitor fericit și pașnic al omenirii, deopotrivă prin progrese ale tehnicii și prin perfecționările de ordin social.

Așa, bunăoară, Jules Verne, „marele vizionar”, cum îl numește Ion Hobana, își merită pe deplin un asemenea titlu, avînd în vedere că el și-a legat opera literară de o seamă dintre problemele cele mai importante ale umanității. Dar nu numai la ei, ci și la mulți alții, regăsim ideea că numai într-un regim de pace prosperitatea umană este posibilă. Nu o dată întîlnim imagini demascatore la adresa militarismului, a oamenilor de afaceri tenebroși și mistuiți de ură, în veșnică uneltire împotriva umanității pașnice.

Vastul material cuprins de Ion Hobana dovedește cu prisosință că în general substratul genului este profund umanist. El conține adesea idei generoase, deși categoric limitate ideologic, în legătură cu relațiile sociale și soarta acestor relații în măsura în care se izbesc de contradicții de neîmpăcat. Volumul *Viitorul a început ieri* invită la reflecție; el demonstrează o muncă tenace și susținută, de ani de zile. Comentariul lejer, spiritual, nuanțat, ca și citatele elocvente care susțin demonstrația, aproape cu dezinvoltură pe cîntor de un material care poartă în sine pecetea aridă a cercetării științifice.

Ion Hobana a izbutit să ocolească primejdia didacticismului, prilejuindu-ne o lectură plăcută, greu de abandonat. Apărută într-un moment de avînt al genului și în literatura noastră, volumul nu elucidează totuși problema termenilor legați de acest gen literar. Mai tot timpul, se vorbește de literatura de „anticipație”. Palid de tot apare din cînd în cînd termenul consacrat în ceea ce ne privește: *literatură științifico-fantastică*. Incontestabil, nu aceasta urmărea volumul de față, al cărui titlu se potrivește mai bine cu termenul „anticipației”, totuși nedumerirea persistă: dar marele lui merit rămîne acela de a ne familiariza cu un vast domeniu literar demn de toată stima și simpatia.

M. C.

Interpretează atât ca o obsesie, o patimă, cât mai degrabă ca o dorință izvorită din conștiința drepturilor ce i se cuvin ei prin origine (este nepoata lui Moțoc!) și bărbatul iubit, pentru calitățile sale excepționale.

Iată, aşadar, o perspectivă ademenitoare în ceea ce privește înțelegerea conflictului dramatic din piesa lui Hașdeu și care pune în lumină o mai adâncă complexitate a caracterelor. Într-o astfel de viziune, vina tragică a lui Răzvan e motivată de Virgil Brădăţeanu prin îndepărtarea eroului de la marile adevăr al istoriei, după care personalitățile pot fi pozitive numai dacă exprimă o poruncă socială. De fapt, abdicarea de la legea istoriei va face ca Răzvan să-și piardă aureola de mare erou tragic, iar conflictul dramei să se consume într-un plan etic.

Analize pătrunzătoare și subtile realizează Virgil Brădăţeanu și în abordarea celorlalte drame, dar o deficiență ce pare să fie generală este insuficienta legătură a acestora în mișcarea teatrală europeană (ne gândim la teatrul shakespearian și la cel romantic). Și, pentru că lucrarea își propune studierea dramei istorice naționale din perioada clasică, poate că era bine venită o mai adâncă investigație a proiectelor dramatice eminesciene, chiar dacă acestea n-au fost terminate de poet; cercetarea lor ar fi scos în evidență o concepție structural nouă în care schema tragediei antice, într-o viziune modernă însă, shakespeariană, va fi aplicată realității istorice românești.

Cu atât mai mult ar fi fost interesantă o asemenea operație cu cât chiar unele personaje discutate apar și în proiectele lui Eminescu: Ștefăniță, de pildă, a cărui analiză în fragmentul eminescian ar fi luminat probabil într-o mai mare măsură și înțelegerea eroului lui Delavrancea, fără ca prin aceasta, bineînțeles, să vorbim de vreo influență.

Desigur că lucrarea — care rămâne o contribuție notabilă la cunoașterea acestui aspect al dramaturgiei noastre naționale — ar fi avut de câștigat dacă se acorda un spațiu mai larg preocupărilor contemporane în domeniul dramei istorice naționale, dovedindu-se astfel viabilitatea speciei în discuție.

I. PANTEA

Ion Hobana: „Viitorul a început ieri“

Ceea ce își propune Ion Hobana în volumul astfel intitulat, depășește cadrul unei antologii de literatură anticipativă. Ampla și inteligentă comentare a textelor, selectate nu numai după criteriile antologice, se constituie în demonstrația convingătoare că omul are ca o trăsătură specifică de caracter: setea de a cunoaște. Cu ajutorul fanteziei, el își clădește ipotezele, cel mai adesea în funcție de anumite aspirații sociale, morale, umanitare, nu o dată depășind stadiul cercetărilor științifice din vremea sa. „Dacă vom căuta certitudinile unor profeții imposibile sau consolările unor imposibili supracomeni, atunci cu atât mai rău pentru noi“, declară unul dintre autorii citați de Ion Hobana. „Dar dacă această literatură ne face să visăm un pic, și nu foarte prosteste, asupra noilor forțe care influențează destinul nostru, atunci vom fi făcut un pas către jinduita reconciliere a științei cu poezia“.

Dintr-un foarte vast material oferit de genul respectiv care și revendică astăzi tot mai hotărât un loc distinct în ansamblul literaturii, autorul cuprinde aportul beletristicii franceze pe o perioadă în jur de un secol. Dimensiunile enciclopedice ale lucrării ne pun în contact cu numeroși autori și cu preocupări deosebit de interesante. Observațiile sînt subtile, ca în cazul lui Cyrano de Bergerac, considerat de unii autori drept cîntec al literaturii franceze de anticipație. Deasemenea, impresionează bogăția informației, nelînd neglijată nici o operă și nici un autor care concură la formarea și dezvoltarea genului. Sînt citați, din acest punct de vedere, cu exemple concludente, Voltaire, Lamartine, Victor Hugo, Maupassant etc.

Interesul față de literatura franceză de anticipație nu este întâmplător; bogatul material ilustrativ scoate cu evidență în relief contribuția valoroasă a scriitorilor francezi la nașterea și dezvoltarea acestei literaturi foarte îndrăgită de cititorii de toate vîrstele și

preocupările. Uneori, i-a dat strălucirea deosebită pe care o poate însemna numele unui Jules Verne.

În multe privințe, viitorul prevăzut de acești vizionari literari din trecut s-a împlinit azi, sau chiar a fost depășit. Desigur, e o mare distanță de la sticlutele cu rouă cu care își imagina Cyrano de Bergerac un zbor, pînă la motoarele și combustibilele cu care contemporanii noștri au învins forța de gravitație. Pătrunzînd pas cu pas în cosmos, omul contemporan depășește fantezia înaripată a scriitorilor din secolul trecut; cu toate acestea, farmecul produselor lor literare nu pierе. Este ceea ce dovedește cu prisosință cartea lui Ion Hobana. Urmărind firul pe care ni-l deapănă, descoperim că acest gen, de o mare popularitate, a visat un viitor fericit și pașnic al omenirii, deopotrivă prin progrese ale tehnicii și prin perfecționările de ordin social.

Așa, bunăoară, Jules Verne, „marcile vizionar”, cum îl numește Ion Hobana, își merită pe deplin un asemenea titlu, avînd în vedere că el și-a legat opera literară de o seamă dintre problemele cele mai importante ale umanității. Dar nu numai la ei, ci și la mulți alții, regăsim ideea că numai într-un regim de pace prosperitatea umană este posibilă. Nu o dată înfîlmăm imagini demascatoare la adresa militarismului, a oamenilor de afaceri tenebroși și mistuiri de ură, în veșnică uneltire împotriva umanității pașnice.

Vastul material cuprins de Ion Hobana dovedește cu prisosință că în general substratul genului este profund umanist. El conține adesea idei generoase, deși categoric limitate ideologic, în legătură cu relațiile sociale și soarta acestor relații în măsura în care se izbesc de contradicții de neîmpăcat. Volumul *Viitorul a început ieri* invită la reflecție; el demonstrează o muncă tenace și susținută, de ani de zile. Comentariul lejer, spiritual, nuanțat, ca și citatele elocvente care susțin demonstrația, aproape cu dezinvoltură pe cititor de un material care poartă în sine pecetea aridă a cercetării științifice.

Ion Hobana a izbutit să ocolească primejdia didacticismului, prilejuindu-ne o lectură plăcută, greu de abandonat. Apărută într-un moment de avînt al genului și în literatura noastră, volumul nu elucidează totuși problema termenilor legați de acest gen literar. Mai tot timpul, se vorbește de literatura de „anticipație”. Palid de tot apare din cînd în cînd termenul consacrat în ceea ce ne privește: *literatură științifico-fantastică*. Incontestabil, nu aceasta urmărea volumul de față, al cărui titlu se potrivește mai bine cu termenul „anticipației”, totuși nedumerirea persistă; dar marele lui merit rămîne acela de a ne familiariza cu un vast domeniu literar demn de toată stima și simpatia.

M. C.

AZUR
TIMIȘOARA

Fabrica de lacuri și vopsele

FELICITĂ ÎNTREGUL COLECTIV DE
MUNCĂ, PRECUM ȘI PE CEI CE COLA-
BOREAZĂ LA BUNA DESFAȘURARE A
ACTIVITAȚII SALE, URINDU-LE

La mulți ani

și noi succese în muncă în anul, care vine

CU PRILEJUL CELEI DE-A XIX-a ANI-
VERSĂRI A PROCLAMĂRII REPUBLICII
SOCIALISTE ROMANIA ȘI A ANULUI
NOU 1967.

**ÎNTRERINDEREA
DE CONSTRUCȚII**

ȘI
MONTAJE METALURGICE
R E Ș I T A

CU PRILEJUL CELEI DE-A
XIX-a ANIVERSĂRI A REPUB-
LICII SOCIALISTE ROMANIA
ADRESEAZĂ ÎNTREGULUI CO-
LECTIV DE MUNCĂ ȘI COLA-
BORATORILOR FELICITĂRI ȘI
URĂRI DE NOI SUCESE ÎN
MUNCĂ ÎN ANUL 1967.

I. I. S.

ELECTROMOTOR
TIMIȘOARA

TRANSMITE ÎNTREGULUI CO-
LECTIV DE MUNCĂ FELICITA-
RI CU PRILEJUL CELEI DE-A
XIX-a ANIVERSĂRI A REPUB-
LICII SOCIALISTE ROMANIA
ȘI-I UREAȘĂ NOI SUCESE
ÎN ANUL CARE VINE.

**FABRICA
DE
ÎNCĂLȚĂMINTE
ȘI
MASE PLASTICE
TIMIȘOARA**

ÎȘI FELICITA ÎNTREGUL
COLECTIV DE MUNCA, PRE-
CUM ȘI COLABORATORII, CU
OCAZIA CELEI DE-A XIX-a
ANIVERSĂRI A PROCLAMĂRII
REPUBLICII SOCIALISTE RO-
MANIA ȘI A ANULUI NOU.
URINDU-LE LA MULȚI ANI ȘI
NOI SUCESE ÎN MUNCA.

**ÎNTREPRINDEREA
FORESTIERĂ
CARANSEBEȘ**

Transmite felicitări întregului colectiv
de muncă, urindu-i „La mulți ani” cu
prilejul celei de-a XIX-a aniversări a
proclămării Republicii Socialiste România

I. I. S.

«BEGA»

Fabrica de confecții Timișoara

Felicită întregul colectiv de muncă urin-
du-i „La mulți ani” și noi succese în
activitate, cu prilejul celei de-a XIX-a
aniversări a proclămării Republicii So-
cialiste România.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
A REGIUNII BANAT

AP. 7. 50

COMITETUL DE REDACȚIE :

*ION ARIEȘANU, NICOLAE CIOBANU, ANGHEL
DUMBRAVEANU (secretar general de redacție),
AL. JEBELEANU (redactor șef), ANDREI A. LILLIN*

Redacția :
Timișoara
Piața V. Roaită nr. 3
Telefon 12026

•
Administrația :
București
Șos. Kiseleff nr. 10

•
Manuscrisele și orice
correspondență scrise
citez pe o singură parte
a hîrtiei cu indicarea
adresei exacte a expedi-
torului, se trimit pe
adresa redacției

Manuscrisele
nepublicate nu se
restituie

•
Tiparul executat
sub comanda nr. 1521
la Întreprinderea
Poligrafică Banat,
str. Tipografilor nr. 7,
Timișoara —
R. S. România

42907

Lei 7.—